

Victor Vinde

Rapport från Kina

Utgiven 1966

Innehåll

Förord	1
Transsibirisk dagbok	1
I den röda metropolen	7
Det befriade Mansjuriet.....	16
Hos mongoliska herdar.....	25
Shanghaj är sig inte likt.....	34
I folkkommunernas hägn.....	46
På egna ben.....	58
Dygdernas paradis och syndernas Gehenna	66
I Kinas strategiska hörn.....	72
Mandarinerna och Den Nya Människan.....	83
Kina och världen	90

Förord

Denna bok bygger huvudsakligen på personliga iakttagelser och samtal under en resa i Kina på hösten 1965 och nyåret 1966. Resan kom att täcka rätt stora delar av de östra provinserna från norr till söder, men betydligt mindre delar av de västra. Sammanlagt tillryggalades inom Kina ungefär 9.000 kilometer med flyg, järnväg och bil.

Jag gjorde resan i sällskap med min fru, Rita Vinde, och vi hade båda i uppdrag att skriva för våra respektive tidningar. Vi var sålunda inte den kinesiska regeringens gäster. Det hade både för- och nackdelar.

Politiskt förblev det kommunistiska Kina en sluten värld för oss som för de flesta andra resenärer. Kina är inte ett land där man lägger alla papper på bordet för den resande journalisten. Det visade sig också mycket snart att vi fick hålla oss till vad vi såg och hörde för att skapa oss en uppfattning om vad som sker i dagens Kina. Några officiella siffror stod inte till buds på något område. Det gällde att se så många fabriker, folkkommuner, skolor, universitet, sjukhus etc. som möjligt och att sedan bygga skildringen på de samlade intrycken av besök och på mänskliga kontakter. Samtalen på en något högre nivå var fåtaliga men givande även om inte heller de gav svar på alla frågor.

De talrika och ofta fantastiska upplevelserna under resan räckte i alla fall mer än väl till som underlag för en rapport om de yttre förhållandena i Kina. De var däremot inte tillräckliga som bakgrund för en pålitlig prognos om den politiska händelseutvecklingen. I största möjliga mån har jag därför avhållit mig från att spekulera och även från att varje gång ta personlig ställning i politiska och moraliska frågor. Ett undantag från den regeln har jag gjort i slutkapitlet som är mer personligt hållet. I övrigt har fakta fått tala för sig själva.

Som alla andra resenärer från den här sidan av jordklotet har naturligtvis också jag sett Kina med västerländska ögon. Jag har emellertid försökt undvika att använda en västerländsk måttstock. Kina har i tusentals år haft en annan kultur och en annan historia än vi och den bakgrunden kan man aldrig helt bortse från. Om vi ofta har svårt att förstå kineserna så är det förmodligen inte bara deras fel. Vi i väst har en mycket lång väg att gå för att möta dem halvvägs.

Peking—Stockholm Okt. 1965—sept. 1966

Transsibirisk dagbok

Ombord på expressen Moskva—Peking. Torsdag

Tåget lämnar Jarovslavskistationen i Moskva på minuten — kl. 15.55. Den sovjetiska Inturistguiden vinkar av och sen tar kineserna över. Alla vagnar är kinesiska med undantag av restaurangvagnen som är rysk ända till mongoliska gränsen. Sovvagnskupéerna är bekväma och trivsamma med breda sängar, två i varje kupé, men den övre bädden är så högt upp att man måste häva sig upp från stegen. Toalettrummet delar man med grannkupén.

Vansinnigt att resa med tåg till Peking, sade man i Moskva. Skall ni inte flyga, frågade Inturistbyrån förvånat. Det tar ett knappt dygn med flyg inklusive mellanlandningar och allt — nästan en hel vecka med tåget. Men hur skall man få se Sibirien och västra Kina om man inte tar tåg?

Tågradion sätter i gång från starten och går så gott som i ett, ända till Peking med några timmars avbrott nattetid. Först serveras kinesisk musik, sedan mongolisk och så rysk. Ett par gånger om dagen spelas Internationalen. Det hallåas i tågradion på de tre språken: kinesiska, mongoliska och

ryska. Ingenting på engelska.

Emellanåt ges goda råd åt resenärerna — de kommer från den kinesiska tågledningen. Rökare ombedes att inte bränna hål på dukar och mattor och alla passagerare varnas för att klämma fingrarna i dörrarna.

Bara någon halvtimme efter avresan ställer den kinesiske uppassaren in en stor termosflaska med hett vatten. Té och nescafé kan man laga själv dygnet runt. Vattnet i termoserna byts flera gånger om dagen.

Skymningen faller hastigt på. Genom fönstret ser man ett landskap med björkar — björkar i det oändliga. Små, ganska eländiga byar dyker upp här och var. De första industriområdena upptäcker man efter mörkrets inbrott. Gorkij. Kirov. Upplysta fabriksfasader avtecknar sig mot den vita snön. Det är vinter i mitten på oktober och det snöar kraftigt.

Vi stannar femton minuter i Perm. Åtta à tio minusgrader. Folk i stövlar står och stampar på perrongen. En illa upplyst kiosk med urusla varor: strumpor, tofflor, tandpasta, allt till orimliga priser. Jag köper Pravda som bara kostar tio öre.

Tåget är tvåspråkigt fastän radion använder tre språk. Men av personalen talar ingen mongoliska. Den kinesiska tågchefen talar utmärkt ryska, hans kollegor mycket mindre bra. Ryssarna kan ingen kinesiska alls och inget europeiskt språk heller. Kineserna är eleganta och obesvärade, de glider ljudlöst fram i korridorerna och gör väsen bara när de en gång om dygnet dammsuger kupéerna. De är älskvärda och otroligt tjänstvilliga. Ryssarna är mer tafatta och tunga, men alltigenom gemytliga.

Fredag

Genom kupéfönstret ser man fortfarande bara björk, björk, björk och blir glad när man upptäcker några granar. Vida snöfält så långt ögat når, i fjärran ljusskimmer från industriområdena, på nära håll små byar med isbor alldeles som i de gamla ryska romanerna. De såg säkert likadana ut på Tolstojs tid. Men elektrifieringen har gått framåt. Långt borta ser man det lysa elektriskt genom fönstret i en stuga.

Majoriteten av passagerarna är ryssar som skall av någonstans på vägen — de flesta i Sibirien. Men det finns också kineser på väg hem. Vi stöter på dem i korridoren och ler mot varandra. Somliga talar ryska, andra litet engelska. Men konversationen blir inte särskilt livlig. En av dem citerar Mao Tse Tung: "Kina är ett oskrivet blad" och tillägger: "Mycket har gjorts hos oss, men mera återstår att göra." Och så ler han och alla hans landsmän.

På den ryska restaurangvagnen lever man som i en stor familj. Vi är de enda icke-ryska västerlänningarna och ryssarna integrerar oss. Det blir långa palavrer med hovmästarinnan, en duktig och vaken kvinna i trettioårsåldern från Moskva. Men också med servitriserna som ogenerat slår sig ned vid bordet för att diskutera menyn eller göra upp räkningen. Maten är inte märkvärdig, kaviaren däremot både god och billig. Men ingen sprit serveras. Det röda vinet är sött, det vita surt.

Kl. 21.10 är vi i Sverdlovsk. Tåget stannar var fjärde eller femte timme, men bara tio à tolv minuter. Tillräckligt i alla fall för att andas in frisk snöluft. Några medelålders kineser har skyndat ut på perrongen och står där och gör gymnastik. Två män i vita blusar skottar snö med flata träspadar — det går inte fort.

Efter Sverdlovsk knackar någon på dörren. Det är en ryska som har det långtråkigt och söker sällskap. Hon har förstått att vi kommer västerifrån. Själv är hon på väg till Irkutsk. Som läkare kan

hon intyga att det har byggts stora och moderna sjukhus i Sibirien och att de har förnämlig utrustning. Men levnadsstandarden är tyvärr alltför låg och den stiger alltför långsamt. Priserna är höga. Ett par damstrumpor 6 rubel och ett par skor 40 rubel — en rubel är värd fem svenska kronor — medan en dammsugare kostar tjugo rubel. "Men dammsugare köper man ju inte varje dag", säger hon ironiskt.

Strax före två på natten en bra bit innan Omsk möter vi expressen från Vladivostok — på väg till Moskva.

Lördag

Det blev ett kort uppehåll i Omsk i morse — dit vi kom med 8 minuters försening. Snö överallt, vintern bara tilltar. Men korna går ute på bete och letar efter gräs under snötäcket. Landskapet har inte förändrat sig så värst mycket sedan vi i natt lämnade Uralbergen bakom oss. Alltför platt och entonigt — och mest björk.

I Omsk kom vi över dagens *Isvestija* — en upplaga tryckt i provinsen. Den innehöll en stor artikel om huliganer och spritmissbruk, skriven av polischefen i Leningrad. En tredjedel av alla mord i Sovjetunionen begås under rusets inflytande, berättar han och skildrar sedan hur oförskämt fylleristerna uppträder på gatan. De ofredar förbipasserande, slår dem eller tar deras pengar. "Nu måste vi ta i med hårdhandskarna, slutar polischefen, så här kan det inte fortsätta."

På eftermiddagen når vi Novo-Sibirsk. En miljonstad med tung industri, man ser väldiga fabrikskorstenar inne i stan och höga broar över en bred flod, fullsatta bussar i trafik. Stationsbyggnaden i Novo-Sibirsk är imponerande. Den är 300 m lång och har fem våningar. Tung arkitektur från Stalintiden.

Nu är vi ute på den sibiriska tundran. Tåget stannar vid en station som heter Taiga vilket betyder tundra eller stepp på ryska. Det är ett modernt industrisamhälle numera — inte en gudsförgäten by på tundran. Man frapperas av hur starkt industrialiserat det är i Östra Sibirien — det mesta nykolonisering.

En rysk professor i neurologi tittar in till oss i kupén. Han är också sällskapssugen som alla ryssar. Han är på väg tillbaka till sin post som chefsläkare på ett stort sjukhus långt in i Sibirien. Ett av hans stora problem är alkoholismen — men också stressen, säger han. De moderna ryssarna lider av stress.

I den ryska restaurangvagnen går det livligt till nästan hela dygnet runt. Personalen äter samtidigt med gästerna och det konverseras över borden. Kineserna håller sig för sig själva, men de konverserar också över borden — sinsemellan. Passagerare och personal äter samma mat, här finns ingen klasskillnad. Vi frågar en ryss varför kineserna håller sig så på sin kant — om det är på grund av konflikten mellan Peking och Moskva? Han tvekar en stund om svaret. "Det där med konflikten angår oss inte, det sköter dom om på högsta nivå. Vi här på tåget stor-trivs med kineserna som är förtjusande." Det verkade som om det inte var en avsiktligt diplomatisk formulering utan att det kom från hjärtat. Umgänget mellan ryssar och kineser på tåget är hjärtligt, de har bara svårt att utbyta tankar eftersom de inte talar samma språk.

Söndag

Det märks inte ombord på tåget att det är söndag och inte heller på stationerna. Tidigt i morse passerade vi Krasnojarsk — ett annat stort och modernt industrisamhälle.

I Ilanskaja snöar det våldsamt. Men det säljs glass i strutar på perrongen och hos ryssarna har den livlig åtgång.

På lunchen slår vi oss samman med ett ryskt äkta par i restaurangvagnen. De har turistat i Polen och Östtyskland och skall nu hem till Ulan-Ude i Buriatiska Republiken. Han är ingenjör och ser liksom sin fru mycket borgerlig ut. Den ryske ingenjören tittar ut genom fönstret på den sibiriska landsbygden och jämför med bebyggelsen som han fått se i Polen och Östtyskland. Här ligger Sibirien efter, säger han. Nästan inga hus ute på tundran är målade: gråa och trista. "Men inomhus har dom det hyggligt," inskjuter ryssen. "De bor varmt och bekvämt och alla har egen bastu." Han förklarar att myndigheterna i Sibirien hittills satsat maximalt på industrialisering och därmed också på urbanisering. Landsbygden har blivit åsidosatt. I den nya femårsplanen ingår nu snabb modernisering av landsbygdens bostadsbestånd. "Men naturligtvis skulle det kunna göras snabbare och bättre," säger han med en djup suck.

Stora industrierter sveper förbi. Taichet, Nisjni-Odinsk. Dessemellan stora snötäckta nästan öde vidder med någon enstaka liten kåk. Småväxt björk, men gran och tall växer i antal.

Klockan är 1.30 på natten. Moskvatid. När vi gör halt i Irkutsk är klockan där 6.30 på morgonen. Vi har hittills levt enligt Moskvatid och anpassat oss till tågtidtabellen. Men nu vägrar den mänskliga organismen att följa med längre. Istället för att gå till sängs vrider vi fram klockan på Pekingtid — samma tid som i Irkutsk — och rusar in i restaurangvagnen för första frukost.

Solen går just upp framför oss — i öster — och färgar dimbankarna över Irkutsk i rosa. En timme senare dyker den fantastiska Bajkalsjön upp i fonden. Himlen är blå och ute är det åtta à tio plusgrader. Bajkalsjön vidgar sig mer och mer och formar sig till en hel ocean. Genom det öppna kupéfönstret kommer det in riktig vårluft.

Måndag

Vi följer Bajkalsjöns stränder i närmare fem timmar. Den lär vara 250 svenska mil i omkrets. Snö ser man bara på bergstopparna i bakgrunden — annars är allting grönt. Våra ryska vänner från Ulan-Ude som har ett hus vid stranden av Bajkalsjön lovsjunger trakten i alla tonarter. "På sommaren är det som i Nizza, med sol hela tiden. Men tyvärr bara åtta grader varmt i vattnet." Det vimlar däremot av härlig insjöfisk.

En stor grupp tyska turister äntrade tåget i Irkutsk i natt och står nu och diskuterar högt i korridoren. På hotellet i Irkutsk där de övernattade "stank det" säger en, medan en annan uttalar sig nedlåtande om "die Russen". Och man förstår att de är västtyskar. Alla skall till Kina och turista. De kallar varandra "Herr Doktor" eller "Gnädige Frau". En av herrarna som tituleras "Herr Oberst" och verkar att känna till det mesta om det ryska folket tycks ha varit i landet tidigare — men i andra ärenden. Vid närmare bekantskap visar sig de flesta tyskarna vara ganska oförargliga. Men de har alla glömt att det har varit ett andra världskrig ...

Klockan 16.26 Pekingtid är vi framme i Ulan-Ude och i den buriatiska republiken. Vi tar hjärtligt avsked av våra ryska bekanta. Vår okunnighet om buriaterna är total, men här i Ulan-Ude verkar det mesta ryskt. Det är fullt med folk på stationen som har kommit av nyfikenhet för att se expressen från Moskva. Vi och kineserna beskådas av ortsbefolkningen. Trots att det är vårmilt bär männen skinnmössor och tjocka vadderade jackor. Kvinnorna har färgrika sjalar om huvudet — det enda som verkar buriatiskt.

Det man ser av stan gör ett gott intryck. Nästan bara stenhus, asfalterade gator, livlig buss- och biltrafik. Stan ligger vid en stor flod och på den flottas timmer i massor. Fabriksområdet är stort och sträcker sig flera kilometer utanför stan. I fonden reser sig höga, blåaktiga bergskedjor. Ett praktfullt landskap.

Den ryska gränsstationen till Mongoliet heter Nausisjki dit vi anländer kl. 20. Hovmästarinnan på

restaurangvagnen har någon timme tidigare serverat det sista ryska målet. "Bäst att äta för ett helt dygn, på den mongoliska restaurangvagnen får ni inte ner maten", sade hon varnande. Det blev ett varmt avsked från hela personalen, vi tog varandra i famn och bytte adresser med några. Dosvidanje i Moskva, kanske?

Uppehållet i Nausisjki varade i nästan två timmar, utan skäl tycktes det oss. En rysk tulltjänsteman kom in med en deklarationsblankett på *svenska* — hur visste han att vi var svenskar eftersom vi ännu inte hade visat upp våra pass? Det blev ingen kontroll av bagaget, inga frågor efter tidningar eller tidskrifter. Valutadeklarationen godtogs utan verifiering. Det var bara tyskarna som fick lägga upp sina utländska pengar.

När tåget ångade ut från Sovjetunionen hade vi tillryggalagt 600 svenska mil på rysk jord.

Det var sent på kvällen när vi nådde fram till den mongoliska gränsstationen Souk-Bator. En hel grupp officerare i svassiga uniformer och stövlar kom ombord och hämtade passen. En av dem som kunde något engelska kom tillbaka efter en stund och ville praktisera språket. Han tog upp en roman av Henry Miller som låg på bordet och började läsa högt, med ett nästan obegripligt uttal. Undrade om vi kunde några andra språk — exempelvis franska? Han bad oss tala franska ett tag vilket vi gjorde. Han lyssnade med både öron och ögon, helt hypnotiserad. När jag tystnat bad han mig börja om igen. Jag måste fortsätta en stund till. "Jag skall läsa franska på kvällarna", stammade han på engelska och försvann. Han kom tillbaka just som tåget skulle gå. Har ni några dollarsedlar att sälja, frågade han. Vi skakade på huvudet och han försvann på nytt i samma ögonblick som tåget rullade ut från stationen.

Tisdag

Nu är vi alltså i Yttre Mongoliet. Solen går upp strax före sex. Utanför breder ett sterilt landskap ut sig — ingen bebyggelse. Hela Yttre Mongoliet som är tre gånger så vidsträckt som Sverige har inte stort mer än en miljon invånare. Det måste med andra ord vara nästan obebott och forma ett tomrum som utövar en viss dragningskraft på kineserna på andra sidan gränsen.

Huvudstaden Ulan-Bator är bara en timme från gränsen. Här stiger en hel del folk av. De har strax före gränsen länsat den ryska restaurangvagnen på vad som fanns kvar av frukt och grönsaker. I Ulan-Bator är det ont om sådant. Stationen ligger i utkanten av stan. Närmast inpå oss har vi hela kvarter av mongoliska tält, täckta med vita skinnhudar. Högre upp i stan reser sig trevåningshus och högst upp ett rosafärgat palats med krenelerat torn. Det ser mycket muselmanskt ut. Ett stycke därifrån en ultramodern skyskrapa påminnande om FN-byggnaden i New York i miniatyr. Det lär vara ett varuhus som kineserna byggt åt mongolerna.

I närheten av Ulan-Bator är landskapet bergigt. Det växer barrskog på sluttningarna, men barren är alldeles gula. Uppe på höjderna syns några rådjur. Men snart tar steppen vid och landskapet förblir platt ända fram till Gobiöknen.

Så länge terrängen är kuperad ser man tältbyar med får — och hästhjordar i dalsänkorna, men det platta landskapet bjuder nästan inte på något liv alls. Det är helt öde. Bara tovtigt steppgräs, inga träd. Var fjärde eller femte mil möter man en banvakt. Det är en mongolisk ryttare som sitter på sin häst intill banvallen och med sin högra hand lyfter en gul stav i luften — som tecken på att banan är klar. Ibland är det en kvinna som sitter till häst vid banvallen.

Längs järnvägen ligger här och var med långa mellanrum en kollektivgård som är byggd i tegel. De förefaller alla vara igenbommade och övergivna. Tydligt föredrar befolkningen på steppen att leva kvar i sina tält, försåvitt den inte flyttar in i tegelhusen när vinterkölden blir för svår.

Fågel är det gott om. Vi tycker oss känna igen vildgäss, men det kan vara en optisk villa. Stora

rovfåglar kretsar oavbrutet över tåget som kryper fram i snigelfart på steppen. Genom fönstren kan man se avnagda häst- och kamelkadaver, ibland ett nästan färskt hästlik som rovfågeln ännu inte gett sig på. Det enda civiliserade inslaget är telegrafstolparna, som bildar en ändlös kedja ända fram till den kinesiska gränsen. Parallellt med dem går en smal igensandad väg som möjligen jeeps kan ta sig fram på. Här sker all transport med häst och kamel.

I all denna ödslighet är man glad varje gång man möter något liv. Några hundra meter från järnvägen upptäcker vi plötsligt en stor tältby, väldiga häst- och fårhjordar och så mongoliska ryttare som galopperar i väg och försvinner vid horisonten.

Det är många stationer ute på steppen. En gång stannar tåget vid ett större samhälle. Det heter Sajn-Sjand. Här finns ett riktigt stationshus, och så en lång rad bostadshus i sten, några verkstäder och småindustrier och ett stort oljeupplag. På vägen från stationen rullar en lastbil. Kvinnorna har sjalar i blått och grönt knutna kring huvudet. Männerna bär eldröda baskermössor, svarta kaftaner med ett gult skärp om midjan och korta svarta stövlar. De är alla starkt hjulbenta — och sitter sannolikt den mesta tiden till häst.

Mörkret har hunnit falla innan vi når gränsstationen Zamin-Oud. Klockan är över åtta. En massa officerare i strama uniformer kommer ombord igen och skall granska pass och valutor. De klarar inte av västtyskarna och den av oss som talar ryska måste rycka in som tolk. Deras mongoliska klingar ryskt för den som varken kan ryska eller mongoliska och i sina uniformer ser de förresten ganska ryska ut. Efter kontrollen står vi två hela timmar vid gränsen. Ingen vet varför.

Det är inte långt kvar till Kina den här gången. Bara en halvtimme senare stannar vi i Erhlien som den kinesiska gränsstationen heter. Och nu är det bara 170 svenska mil till Peking. Den kinesiska tågchefen kommer in och frågar om vi är döda av hunger. Han vet att vi inte har ätit på den mongoliska restaurangvagnen och erbjuder sig att reservera platser i den kinesiska, som kopplas till om en timme.

Kinesiska tullmän och poliser kommer ombord. Man deklarerar sin valuta, men behöver inte visa fram pengarna. Däremot måste armbandsur och ringar visas upp. Ingen ber att få se på väskorna. Ingen frågar efter tidningar eller böcker. Exponerad film får man däremot inte föra in. Den tas hand om och läggs i förseglade kuvert som skall uppvisas likaledes förseglade vid utresan. På så sätt kan man inte föra in film med några hemliga budskap, men man kan ha kappsäckarna fulla med både hemliga budskap och förbjuden litteratur ...

I Erhlien byter vi från breda ryska spår till kinesiska normalspår. Vagnarna hissas upp en efter en av väldiga lyftkranar, de ryska hjulparen flyttas undan och ersätts av kinesiska. Det går så smidigt att passagerarna inte ens märker att vagnarna lyfts mer än en meter över marken. Men det tar tre kvarts timme. Under tiden kommer den kinesiska riksbankens folk ombord och växlar utländska valutor i kinesiska pengar. Yuan heter myntet. Och en yuan är värd ungefär två svenska kronor. Tåget lämnar stationen med en enorm försening.

Klockan hinner bli halvtett på natten innan restaurangvagnen öppnar sina portar. Den är fullsatt redan vid starten. Allting är blankt och polerat, borden dukade med vita linnedukar och kyparna har nystärkta uniformer. Det är en helt annan atmosfär här än på den ryska restaurangvagnen. Det här är inte ett litet familjelokus utan nästan en lyxkrog. Matsedeln med både kinesiska och europeiska rätter är ändlös. Personalen talar både ryska och engelska utan svårighet. Kyparen använde två hela minuter på att lära oss äta med pinnar, men sen gav han oss i alla fall kniv och gaffel. Betjäningen var snabb och hjärtlig — faderligt vänlig, skulle jag vilja säga. Är Kina verkligen så trivsamt som det verkar på den här restaurangvagnen? Inför den första kontakten är man helt fascinerad.

Onsdag

Jag var vaken ett par gånger i natt. Det var nymåne, men ganska mörkt. Vi måste ha korsat Inre Mongoliet, men jag såg ingenting av den berömda Gobiöknen på den här sidan. Det mesta föreföll vara bergstrakter. Man såg några små lerhyddor på sluttningarna. Resten var natt.

I morse kom vi till Tatong, huvudort i ett stort koldistrikt. Alla passagerare var ute och sträckte på benen. Det var vårmilt — nästan försommar i luften. Det är slätt runtom så långt ögat når — längst i fonden ser man bergmassiv. Det myllrar av människor på fälten. De plöjer med gamla plogar förspända med oxar, går böjda och rensar åkrarna eller gräver bevattningsdiken. Det är exakt så som man föreställer sig dagens Kina att döma efter fotografierna. Här finns inga mekaniska hjälpmedel. Allt görs med människokraft. På hela sträckan till Peking såg jag ingen personbil och allt i allt sju lastbilar.

Vi kör igenom Hopeiprovinserna. Byarna ser fattiga ut så här från tåget. Det växer ris, bomull, majs och fruktträd. Mycket nyplanterad skog. Många fält ser välsköta ut — för en lekman. Tåget stannar i Kang-Zhuang — här är det full sommar. Cirka 20 grader varmt. Perrongen är planterad med blommor och där finns också en springbrunn. Ingenting kan vara så prydligt som en liten kinesisk järnvägsstation.

De sista timmarna före Peking sicksackar vi oss igenom en väldig bergskedja, som jag inte lyckas hitta namnet på. När det går uppför måste ett extra lokomotiv sättas till. Det tuffar långsamt uppåt. Uppe på krönet av bergskedjan slingrar sig den berömda Kinesiska muren som här är minst tusen år gammal. Och sen går det utför igen.

Vi närmar oss Peking. Stora förstadssamhällen dyker upp. Mil efter mil runt Peking odlas grönsaker och nästan bara grönsaker. Mest kål tycks det. Det är härifrån som Peking får sin försörjning.

Skymningen har fallit igen och man skymtar de första ljusen i Peking. Tåget rullar tidtabellsenligt in på den väldiga centralstationen i Folkrepubliken Kinas huvudstad. Klockan är 18.05 i Peking, den är 13.05 i Moskva och 11.05 i Stockholm.

I den röda metropolen

Det var kanske den långa samvaron med kineserna på expressen från Moskva och uppehållen under resan genom Shansi och Hopei som gjorde att den första kontakten med den kinesiska huvudstaden inte blev så förkrossande som väntat. Men det var ändå en främmande och annorlunda värld.

I första ögonblicket upplever man Peking som en storstad utan ansikte eller med en sådan mångfald olika ansikten att man inte vet vilket som är det rätta. De står alla i en så bjärt kontrast till varandra: det nya Peking, det halvgamla och förfallna eller det museala, turisternas Peking, de stillsamma grändernas eller industrikvarterens och hyreskasernernas.

Mest frånstötande är faktiskt det nya och monumentala i stadsbilden. — Maos Peking — med den jättelika centralstationen, den breda rulltrappan och pompösa mottagningshallen, det gigantiska kongresspalatset och de massiva museibyggnaderna i grannskapet. Men den stora platsen där oöverskådliga människomassor brukar defilera på första maj flankeras lyckligtvis av Mingepokens mäktiga och obeskrivligt sköna Tien An Men — Den Himmelska Fredens Port — som leder till det gamla kejserliga Peking. Det skapar en viss jämvikt och sammanbinder det nya med det gamla.

Som en vattendelare mellan Maos och kejsarnas Peking går nu den åttio meter breda Changan-avenyn på fyrtio kilometers längd från öst till väst. Det är en kinesisk Stalinallé, skapad av revolutionen. Hårt trafikerad som Broadway, Piccadilly eller Champs Elysées skulle den sannolikt bjuda på ett fascinerande skådespel. Nu kan man räkna bussarna och bilarna och jätteavenyn verkar avklädd. Flanören känner sig som på en öde ocean.

Det är egentligen bara på morgnar och kvällar då flera hundratusen människor skyndar från och till sitt arbete som avenyn för någon kort stund får liv, men mest tack vare cykeldroskor, cyklar och fotgängare. Det skulle behövas många hundra bussar i fyrdubbla filer för att trafiken skulle brusa och så kommer här några tiotal åt gången. Vithjälmade och blå-klädda poliser står högt uppe på sitt podium och dirigerar ceremoniöst de få motorfordonen, men mest de oräkneliga fotgängarna. Pekingborna går till fots. Gatubilden verkar vara från en annan tidsålder — eller en annan planet.

Närmare fem miljoner människor bor inom stadsgränserna och de är spridda över en enorm yta. Avstånden är väldiga. Någon risk för att gå vilse finns emellertid inte om man håller sig till affärgatorna i centrum där bebyggelsen stammar från sekelskiftet. Man hittar alltid tillbaka från någon bakgata till en av de stora avenyerna. I de där kvarteren ligger varuhus och saluhallar, antikvitetsbodas och småbutiker vägg i vägg. På en söndag är det inte en enda kvadratmeter ledig på trottoarerna och trängseln är fantastisk men inte olidlig. Kineserna trängs egentligen aldrig.

Men man bör nog gå vilse ett par gånger i de äldre bostadskvarteren strax före eller efter mörkrets inbrott för att få kännning med folket. De låga husen är omgivna av murar som utestänger all insyn. Men i skymningen står de flesta portar och dörrar på glänt och låter en ana ett dyrbart herremanshus där gården pryds av dvärgträd och blomsterrabatter eller kanske bara en fattig liten stengård. Familjelivet kulminerar i skymningen, invånarna springer ut och in, bärande sop- eller vattenhinkar medan andra samlar sig utanför butiker och stånd.

Det är där man möter det riktiga Peking. Djup fattigdom slår emot en på många håll, sällan någon smuts. Gränderna stinker inte längre som de lär ha gjort förr i tiden. Det är ett surr av halvkvävda röster på trottoarerna, alla talar lågmält, man hör aldrig några gräl eller skrik. Då och då kanske dämpade skratt eller barn som sjunger.

Men känslan av främlingskap blir man aldrig riktigt fri och det beror väl till största delen på språket. Språket är en oöverkomlig barriär. På gatan kan man inte fråga någon efter vägen, några taxiser man sällan och man vet inte vart bussarna går. I butikerna kan man klara sig med gester och vad något kostar kan klottras ned på ett papper. Men man har inga möjligheter att kommunicera. Man är dövstum.

Det beror naturligtvis också på ens egen klädedräkt och utseende. Man är själv annorlunda och skiljer sig från mängden hur man än bär sig åt. Det går inte att förlora sig i massan. Man kan flanera i många timmar även på några av huvudgatorna och inte möta någon som ser ut som en själv — det vill säga en annan västerlänning.

Den kinesiska folkmassan är inte på något sätt aggressiv, eller fientlig. Men den tittar nyfiket på främlingen. Det är besvärande i början, men sedan blir man van. Van att vara främling och annorlunda.

Någon känsla av att vara skuggad under irrfärderna i Peking hade jag aldrig. Många utlänningar är övertygade om att de bevakas även när de flanerar. Kineserna förnekar naturligtvis att det är så och förekommer övervakning så gäller det någon högt uppsatt främling som anses behöva extra skydd.

Det var aldrig någon som följde mina steg. Jo, en gång då jag hade tagit en taxi till ett avlägset kvarter och bett chauffören vänta medan jag förrättade mina ärenden. Jag upptäckte snart att han hela tiden följde mig på avstånd och trots den rådande trängseln aldrig förlorade mig ur sikte. Varje gång jag kom ut från en butik såg jag honom stå i närmaste gathörn. Men jag hade hela tiden en känsla av att det var för att skynda till min hjälp om jag händelsevis skulle gå vilse eller råka i något trångmål. Att han var ute för att spionera föll mig aldrig in.

*

Den kinesiska huvudstaden kommer att radikalt förändra utseende under det kommande halvsekle-
let och redan före år 2000, försäkrade en av Pekings stadsarkitekter när vi satt och studerade en karta över stan. Vi har sedan revolutionen bebyggt 40 miljoner m² vilket är lika mycket som hela den bebyggda arealen i Peking i slutet på 1940-talet. Stans yta har med andra ord fördubblats.

Men vi kan inte fortsätta att breda ut oss längre, tillade han. Lågbebyggelsen täcker för närvarande nästan fyra femtedelar av ytan och vi har nu satt stopp för all ny lågbebyggelse. Så småningom skall den helt försvinna och ersättas av — höghus! Men allt det gamla som har konstnärligt värde, och det består ju mest av gamla fina låghus, skall bevaras och vid behov restaureras. Murarna inne i stan, det kejserliga palatset och alla andra kulturminnen är föremål för de största omsorger. Det historiska Peking skall leva kvar sida vid sida med det nya.

Stadsdelarna från förra århundradet skulle däremot hänsynslöst rensas på slum och förfall. De gamla legationskvarteren som alltjämt hyser några förnämliga gamla hus måste diplomaterna utrymma för att flytta till en diplomatstad utanför Peking. Vad vi skall göra med de gamla fina husen har vi ännu inte bestämt, sade han.

Stadsarkitekten hade börjat tala sig varm.

Jag uttryckte farhågor för framtiden med tanke på vad som hade skett i omgivningen av Changan Avenyn och i grannskapet till Den Himmelska Fredens Port, men han försäkrade blixtnabbt att om det hade begåtts misstag så hade man också lärt av misstagen. Han tillbakavisade kritiken av kongresspalatset och förnekade all släktskap med stalinistisk arkitektur. Palatset, påpekade han, var ett av storverken från Det Stora Språnget. Det täckte en yta på 170.000 m², alltså mera än hela den kejserliga sviten av palats inom murarna, och hade ändå byggts på en rekordtid av tio månader ...

Han fick återuppta sin redogörelse.

Befolkningen i stan hade mer än fördubblats. 1949 bodde i själva innerstan 2 miljoner människor, nu var de 4 ½ miljon och man hade tvingats stoppa nyinflyttning. Stor-Peking hade en befolkning på närmare 8 miljoner. Förr fanns mindre än hundratusen arbetare i stan, nu var deras antal uppe i över miljonen. Antalet skolbarn hade vuxit till 1 ½ miljon, etc.

Peking var faktiskt för femton à tjugo år sedan en enda stinkande kloak, sade arkitekten. När vi tog över 1950 var det bara 22 av 288 kloakledningar som fungerade och de stora avloppsdikena låg under bar himmel. Vattnet måste kokas för att drickas, när det över huvud taget fanns vatten. Och någon grönska existerade inte annat än inne på de rikas privatträdgårdar.

I dag är vi fria från flugor, myggor och råttor. Nästan alla har rinnande vatten i sin bostad och vatten som är drickbart, de flesta har elektriskt ljus. Samtliga avloppsledningar ligger nu under jorden och träsk och dammar har förvandlats till parker. Det har planterats miljontals träd. Meningen är att Peking skall bli en stad med stora frilagda utrymmen och höghus som omges av grönska — år 2000.

Så långt arkitekten. Hur Peking verkligen kommer att se ut 1980, 1990 eller år 2000 är ännu så länge en väl bevarad hemlighet trots att det finns en stadsplan. Den är icke offentliggjord.

Men det är tydligt att Peking i stort sett har löst många av sina problem. Livsmedelsförsörjningen är numera garanterad genom den ständiga tillförseln från folkkommunerna som omgärdar Peking och som i en akut situation så gott som helt kan livnära stadsbefolkningen. Vattentillgången som var högst otillfredsställande, framförallt vid torka, har man avhjälpt genom att bygga en lång rad nya reservoarer.

Behovet av högsolor och universitet och studentbostäder har åtminstone i en viss mån tillfredsställts genom att man upplåtit områden utanför stan på över 2.000 km² dit alla högre läroanstalter har lokaliserats. Där finns även logi för Pekings 120.000 studenter.

Som i alla världsstäder är bostadsfrågan också pressande i den kinesiska huvudstaden, men den har man till en del löst ganska radikalt dels genom att förlägga alla nytillkommande industriföretag i reserverade områden i periferin och dels genom att förpliktiga alla företag att hålla sina arbetare och anställda med bostäder. Inget företag får starta driften förrän arbetarna har tak över huvudet. Det har kraftigt bidragit till att stoppa inflyttningen till innerstan.

Längs breda avenyer som strålar ut från stans utkanter växer de nya industriföretagen upp. På den ena sidan ligger fabrikerna och på den andra själva samhället med sina bostadshus, skolor, sjukhus och shoppingcenter. Varje stort företag har sitt eget samhälle, flera mindre slår sig samman om ett gemensamt.

En västerlänning som vandrar omkring i arbetarkvarteren utanför Peking kommer att finna dem hopplöst gråa och trista. Husen som byggs i tre och fyra våningar utan hiss har inte den minsta färglick och lägenhetsytorna är små, ehuru avgjort större än i Moskva. De ogifta arbetarna logeras i stora sovsalar medan de gifta har ett eller två rum med kök. Före revolutionen bodde många arbetare i plåtskjul och baracker, i dag har de eget tak över huvudet och elektriskt ljus. Det är ändå ett enormt framsteg.

Naturligtvis kommer det mesta av den där bebyggelsen att förslummas mycket snart och en del är redan på god väg. Men det får bli ett framtidsproblem. Det väsentliga är att folk får bostäder och att bostäderna ligger vägg i vägg med industrin. Utan bostäder får industrin ingen arbetskraft och grannskapet till fabrikerna löser arbetarnas transportproblem, vilket inte är det minst viktiga.

*

Det tar inte lång tid ens för en tillfällig besökare att komma underfund med att folk i Peking varken går omkring och hungrar eller lider brist på enkla konsumtionsvaror. Här har tydligen en radikal förändring till det bättre inträtt på det senaste året.

Varutillgången är i själva verket häpnadsväckande. Det kan man försäkra sig om vid ett besök på det Stora varuhuset på Wang Fu Jing som redan före revolutionen var Pekings mest frekventerade affärgata. Kvalitén på varorna är sällan hög, men urvalet är förbluffande stort. Det gäller både textilier, skor, ja även hushållsartiklar. Plastvarorna har börjat komma.

De stora saluhallarna som ligger vid en tvärgata till Wang Fu Jing är en sevärdhet för utlänningen och de ger ett litet begrepp om hur ett välförsett salutorg kan ha sett ut före krigs- och revolutionshändelserna. Här finns det mesta både i form av råvaror, halvfabrikat och lagad mat, kött, fisk, kryddor och mejerivaror, men också allt i fråga om bakverk och sötsaker. Ingen kommunistisk huvudstad i världen kan uppvisa något liknande.

Hur mycket har folk råd att köpa? Med den stora publik tillströmning som äger rum från bittida

till sent under alla veckans sju dagar måste här finnas en stor samlad köpkraft. Livsmedelspriserna är förhållandevis låga, men många livsmedel är ransonerade. Oransonerade livsmedel är med undantag för grönsaker ganska dyra och det är också de flesta förbrukningsartiklar utom filtofflor, enkla skor och bomullskläder. Bomullstyg är ransonerat. Radioapparater betingar fullkomliga fantasipriser, detsamma gäller klockor, enkla tvättmaskiner etc.

Flyktiga besökare västerifrån säger sig ofta frapperas av att kineserna är så enformigt klädda — alla både män och kvinnor i stillösa bomullskostymer. I själva verket är en folkmassa i Peking en söndagseftermiddag en ganska färgrik samling. Barnen är prydligt klädda, kvinnorna bär mer och mer kavaj och byxor i olika färger och alla vuxna har tydligen en söndagskostym — följaktligen har de också en vardagskostym. I det gamla Kina var det inte många av folket som hade två kostymer.

Peking har än i dag tusentals sömmerskor och skräddare, ja sannolikt tiotusentals. Det är svårt att veta om de är privata, halvprivata eller kooperativt organiserade. Det tycks växla från fall till fall. Men de är samtliga strängt sysselsatta med att sy åt Pekingborna. I varje textilaffär ser man försäljaren ta mått på kunden till en kostym eller klänning och en tillskärare sköter om att tyget klipps till ordentligt. Sedan är det bara att gå till sömmerskan eller skräddarn för så vitt man inte syr själv.

Det mest iögonfallande i dagens kinesiska affärliv är den utmärkta distributionen och det märks inte minst i Peking. Man frågar sig hur dessa hundratusentals små detaljhandlare får sina varor och hur de kan existera. Här finns ju ingen stor och mekaniserad transportapparat. Det är detaljisterna själva som ombesörjer leveransen från grosshandelsdepån till den egna butiken, med cykeldroska, cykel eller till fots med hjälp av korgar. Den nästan totala avsaknaden av transportmedel ger dem deras existensberättigande. Med motoriseringen kommer säkert snabbköpen och storköpen.

Storstadens vardagsliv i Kina skiljer sig egentligen endast på en punkt väsentligt från den västerländska storstadens. Det är på kommunikationernas område. Västerlänningar brukar under sina resor mäta ett folks välstånd på antalet personbilar i trafik. Kommer man till en stad med hård trafik och talrika flaskhalsar så känner man igen välfärdssamhället — eller tror sig göra det. Saknas personbilar och taxis i trafiken — i Peking finns mycket få personbilar och bara trehundra taxis — så drar man slutsatsen att det inte är något välfärdssamhälle.

Det stämmer naturligtvis inte alltid. Stark biltrafik i en storstad är inte uttryck för något allmänt välstånd — se på Hongkong och liknande städer. Misären frodas i lyxbilarnas omedelbara närhet. Men en viss sanning ligger ändå i jämförelsen mellan graden av motorisering och levnadsstandarden.

Det finns egentligen ingenting som så upprör den turistande främlingen i Kina som att se mycket gamla människor stapla eller digna under alltför tunga bördor eller med sammanbitna tänder trampa en för hårt lastad cykeldroska. Och man blir inte mindre upprörd av att se dragkärror så tungt lastade att det skulle behövas ett par dragoxar för att få dem ur fläcken dras av tre eller fyra mänskliga varelser — med spända muskler och ådror. Det verkar grymt och omänskligt.

Och visst är det omänskligt. Man får bara inte glömma att förr skulle de där människorna sannolikt inte ha haft någon sysselsättning alls eller utfört samma arbete för en ännu lägre lön. Nu tjäna de i alla fall till livets nödortf och har tak över huvudet.

I brist på olja och på mekaniska fortskaffningsmedel kommer kineserna ännu i något decennium att använda människokraft för sina varutransporter och att gå till fots eller cykla när de förflyttar sig. I fråga om samfärdsmedel lever de i en annan tidsålder än vi.

*

Peking har inget nattliv i egentlig mening om man inte med nattliv menar att skiftbytena i industrin kan sätta sin prägel på stan mitt på natten. Men här finns inga nattklubbar, inga glädjehus och inte ens riktiga barer. De stora hotellen somnar bokstavligen in vid tio-elvatiden på kvällen och då ligger också hela staden öde.

Det finns fullt med biografier med sammanlagt i 10.000 platser vilket inte är särskilt mycket för en befolkning på över fyra miljoner i innerstan. De kör för fulla hus när filmen har framgång och biljettpriserna är mycket låga. För främlingen har de flesta filmer mest kuriositetsintresse. Kärlek och brott skildras på kinesiskt vis. Kärleken är mest platonisk och brott och våld hämtas från den "feodal-kapitalistiska" epoken före revolutionen.

Pekingoperorna som det finns flera av förfogar inte över något stort och pampigt operahus utan är inrymda i gamla halvt förfallna teater- eller biograflokaler här och var i stan. Men de har alltså en fantastisk publikframgång och föreställningarna är utsålda flera dagar i förväg.

De gamla klassiska operorna har i stort sett försvunnit och nu skildras i stället episoder från det långa inbördeskriget, från revolutionen och folkets frihetskamp. Spelstilen har emellertid inte förändrats så värst mycket och revolutionärerna i blåställ agerar och sjunger på scenen alldeles som i de klassiska operorna. Moderna revolutionspjäser kan vara fascinerande. Att döma av det andlösa intresse med vilket publiken bevittnar hjältarnas slutliga seger över skurkarna har de ett starkt grepp om salen.

Att så att säga slå sig lös i Peking eller ta sig en helafon låter sig inte göras. Det finns ett halvt dussin kända matställen dit man då och då vallfärdar när man vill ha omväxling från den enformiga hotellbespisningen. De flesta av dem verkar som diskreta guldkrogar i 1890-talets Paris med otaliga mindre salonger, där små grupper i avskildhet aväter sina måltider. Främlingen har en känsla av att komma i ett tomt hus och att vara ensam på platsen. Några andra gäster ser han sällan. Och kineser nästan aldrig.

Sällskap får man egentligen endast på de stora hotellen där både de kinesiska och s.k. europeiska restaurangerna huvudsakligen befolkas av icke-kineser — västerlänningar och asiater från andra länder än Kina.

Storhotellen i Peking eller åtminstone några av dem får främlingen mycket snart att känna sig hemmastadd. Jag bodde på Hsin Chiao som är ett medelstort hotell från de första revolutionsåren och har en halvt europeisk, nästan fransk atmosfär. Hotellet blir ens hem på ett helt annat sätt än i västerlandet.

Man tas om hand av personalen från morgon till kväll och praktiskt taget dygnet runt. Betjäningen är alltid tillstädes. Den reagerar inte endast när man ringer på någon av knapparna. Den är ständigt i farten med att snygga upp, bädda, granska garderoben, se till att skorna är borstade och tofflorna framställda, att inga knappar fattas i kostymen eller i skjortan. Tévattnet är alltid hett och när främlingen återvänder från sina irrfärder på stan och känner sig utestängd från Kina blir han på sitt hotellrum bokstavligen inlindad i vadd. Han blir varmt ompysslad av tjänstefolk som aldrig är servila, alltid otroligt tjänstvilliga och totalt oemottagliga för alla slags dusörer. Det räcker med ett tack och ett leende.

Det finns som sagt två slags matsalar på alla stora hotell i Kina, en kinesisk och en europeisk. Den europeiska maten är i stort sett ganska lik den internationella mat som serveras på de flesta restauranger i världen, varken särskilt god eller särskilt dålig. Men betjäningen är också här perfekt. Personalen känner varje gäst efter några besök, kan hans vanor, vet var han vill sitta och står

snart på förtrolig fot med alla som vill ha kontakt.

Också matsalen töms tidigt på kvällen och sen sänker sig tystnaden och tråkigheten över hotellet. Men det finns rikligt med lektyr på de flesta kända språk. I varje våning står ett stort bord med alla illustrerade kinesiska tidskrifter, sista numret av Peking Review och ett enormt urval av det kinesiska kommunistpartiets polemiska skrifter i diskussionen med revisionisterna i Moskva och Belgrad. De är tryckta på fint papper med smakfull typografi. I brist på all slags underhållning, i brist på barer och nattklubbar tillbringas det överväldigande flertalet resande turister, affärsmän och journalister sina långa kvällar med att läsa kinesiska upplysningsskrifter. De är inte utan effekt på främlingarna — om jag skall döma efter de samtal jag hade med affärsmän från olika delar av världen.

På många hotell i västerlandet hittar gästen på nattduksbordet i sitt rum ett exemplar av Nya Testamentet. I Peking är det skrifter av Mao.

*

Den resande journalisten i Kina har inte stora möjligheter att arbeta på egen hand. Han kan naturligtvis ströva omkring på gator och torg, gå på restauranger och kaféer och göra butiksronder men han kommer inte in på någon institution eller något företag utan särskilt tillstånd. Tillståndet beviljas av utrikesdepartementets pressbyrå som också skaffar resepass från polisen när andra orter skall besökas.

Kontakterna med pressbyrån är utomordentligt formella och sköts mestadels per telefon. Tidigt på morgonen ringer en tjänsteman och meddelar vilka besök som skall äga rum under dagen och det görs så opersonligt som om det kom från en automatisk telefonsvarare. Kontaktmannen säger aldrig sitt namn.

Den direkta kontakten är också den mycket reserverad, även om den kan vara aldrig så älskvärd. Högre tjänstemän talar i regel engelska, men använder sig genomgående av tolkar och det är bara mot slutet av ett samtal som de övergår till ofta mycket korrekt och vårdad engelska. Mötet sker alltid i ett stort mottagningsrum med djupa mattor och vitklädda fåtöljer någonstans i bottenvåningen. Det förekommer aldrig att en främling tas emot på ämbetsrummet eller tillåts skrida över den egentliga tröskeln till departementet. Han kommer inte längre än till bottenvåningen.

Bakom den där formella masken finns emellertid en önskan att stå till tjänst och att på alla sätt underlätta arbetet. Det finns nästan ingen institution som man inte får besöka, ingen skola, universitet eller fabrik som inte står öppen och överallt möter de högsta eller näst högsta cheferna och använder timmar för att informera främlingen.

Det finns områden i Kina och ganska många sådana till vilka reseförbud gäller för både diplomater och journalister. Dit hör exempelvis numera Tibet, men också den berömda Sinkiangprovinsen där de stora kärnvapenexperimenten äger rum och där de flesta oljefyndigheterna är tillfinnandes. "Res gärna till Inre Mongoliet som alltjämt är stängt för diplomater men nu har öppnats för journalister, men slå Tibet och Sinkiang ur hågen. Det blir kanske nästa gång."

Man har en tolk med sig, som vanligtvis är engelsktalande. Fransk- och tyskspråkiga är mer sällsynta. Man betalar själv sin tolk som den kinesiska resebyrå utser åt en. Det kan vara en gammal tränad räv med ingående kunskaper i språket, men också en nybakad elev från tolkinstitutet som hela tiden måste slå i lexikon. Somliga är begåvade, andra raka motsatsen. Det finns alltså alla sorter, men mycket få är fullgoda.

Under samtalens gång går det snart upp för en att kinesiska är ett mycket svårt språk — också för kineser. Det inträffar ofta att någonting i framställningen inte stämmer, är ologiskt eller mot-

sägande och man avbryter tolken för att få honom att precisera. Han vänder sig i sin tur till sagesmannen som måste ta om sin historia.

Det visar sig inte alls vara så enkelt. Tolken har fortfarande inte fattat och det blir en diskussion mellan sagesmannen och tolken som kan pågå en lång stund. Man har en känsla av att de prövar alla sina satsbildningar och hela sin vokabulär för att komma till klarhet. När de äntligen är färdiga lyser tolken upp över hela ansiktet. Han vet nu besked och på några minuter klarlägger han problemet på engelska. Vad svårigheterna bestod i får man gissa sig till, men det var säkerligen inte fråga om att dölja något eller att vilseleda intervjuaren. Uppenbarligen hade somliga ord flera betydelser och det krävdes en investering innan den verkliga innebörden kom fram.

Tolkar i Kina är ett kapitel för sig. Det fick vi många erfarenheter av.

Direktören, chefsingenjören, chefsläkaren eller vem det nu är som leder konversationen frågar alltid först om man vill börja med en kortfattad sammanfattning av företagets verksamhet eller om intervjuaren föredrar att ställa sina egna frågor. Den tränade journalisten vill gärna ställa egna frågor för att undvika löst prat, men efter den första frågan undrar direktören om det inte i alla fall skulle vara bättre att börja med den där korta sammanfattningen som förresten inte alls är kort. Och då blir det så. Frågorna får man spara till slutet och de blir sällan utförligt besvarade.

Sammanfattningen inleds på alla ställen vare sig man är på ett sjukhus, ett universitet eller en fabrik med citat av Mao Tse Tung. Mao Tse Tungs skrifter uppges ha gett impulsen till moderniseringen eller utvidgningen. Och alldeles som Skapelsehistorien börjar med att Gud skapade himmel och jord, så börjar allt här med befrielsen och revolutionen, med andra ord med Mao Tse Tung. Det är År 1 i den nya tideräkningen.

Det är förbluffande hur många direktörer och arbetare som kan långa stycken eller hela små skrifter av Mao Tse Tung utantill. Somliga återger långa citat utan att ens omnämna att de härrör från Mao — stammar de från en känd skrift bör man veta att det rör sig om citat och känna igen dem.

Men detta är ingen speciellt kommunistisk uppfinning. Sinologerna har talat om för oss att kineserna i alla tider har lärt sig sina filosofer och diktare utantill. De har alltid kryddat sin konversation med citat och gjort bruk av anekdoter hämtade hos de stora klassikerna. Skillnaden med dagens kineser är att de inte längre hämtar sina djupsinniga tankar eller lärorika liknelser hos tänkare, som levde för sex eller sjuhundra eller två tusen år sedan, utan tar dem från en mästare som är livslevande och som totalt dominerar allt kinesiskt tankeliv: Mao Tse Tung.

Sedan det rituella undanstökats blir föredragningen ganska lätt och ledig även om också den ofta är en utanläxa.

Man får veta det mesta om företaget, när det grundades, vad det producerar, hur det har utvecklats, hur många arbetare och ingenjörer som är anställda, vad de förtjänar, hur de bor, vilka socialförmåner de kommer i åtnjutande av. Men däremot lämnas praktiskt taget aldrig uppgifter om företagets drift som kan möjliggöra en bedömning av dess produktivitet eller räntabilitet.

Besöket avrundas med en omsorgsfull rond i alla lokaler, från fabriken till restaurangen, skolan och barnkrubban. Och med tolkens hjälp kan man intervjua både arbetare och förmän.

Det hela avslutas med en självkritisk bekännelse av samma rituella natur som inledningen. Den formuleras på alla ställen ungefär likadant vare sig den framförs av en akademiker eller en autodidakt, en partiman eller en partilös och verkar vara hämtad ur en handbok. "Vi har förvisso gjort en hel del framsteg, så ungefär lyder självkritiken, men vi är fortfarande ganska efterblivna inte minst i jämförelse med ett och annat i de högt utvecklade industriländerna. Vi är medvetna om att

kunna göra bättre. Alla här är fast beslutna att sätta in alla krafter på att förbättra resultaten av vår verksamhet."

Många gånger kan man bli irriterad på allt det schablonmässiga i sättet att informera på och man blir stormförtjust när en företagsledare någon enstaka gång tillåter sig att hoppa över det rituella eller när någon partiman, som är med i sällskapet, genom en blink ger tecken om att korta ned inledningen och att hålla sig till fakta. För sådant förekommer verkligen.

Men i längden lär man sig också av upprepningarna och schablonerna. Och trots att tolkningen bildar ett slags dimridå tränger man ändå emellanåt bakom skalet och träffar på det mänskliga.

Peking är Kinas politiska centrum men ingenting syns av ledarna eller deras verksamhet. Några av regeringsmedlemmarna håller offentliga tal eller framträder vid en bankett, men allmänheten ser inte mycket av dem. Man vet att de högsta topparna håller till i en avspärrad stadsdel i den inre staden men dit tränger inte ens diplomaterna in.

Diplomaterna lever ett liv för sig som i de flesta länder i världen och umgås med varandra. De har nästan inga kontakter med sin kinesiska omgivning. De kan inte som i Washington, Paris eller London gå ut och in i utrikesdepartementet och träffa den de vill. Det är en stor förmån att bli mottagen och det sker inte alltid på hög nivå.

Lyckligtvis är ganska många främmande länder representerade och på sina nationaldagar ger ambassadörerna jättemottagningar i stans största hotell — Peking Hotel — dit alla diplomater och några kineser beger sig. Det är den sort av offentligt sällskapsliv som bedrivs. Sammanfaller ett lands nationaldag med något intermezzo mellan landet ifråga och de styrande i Peking tolkas varje minsta lilla ord och gest från de kinesiska gästernas sida i den ena eller den andra riktningen. Enorm betydelse har också vilka som på mottagningen representerar den kinesiska regeringen. Om det bara är utrikesminister Chen Ji och någon vice-minister eller om också Chu en Lai har infunnit sig.

Diplomaterna i Peking klagat över att de är så instängda och att de saknar rörelsefrihet. De kan inte resa utanför staden utan särskilt tillstånd och det får de inte ofta. Kineserna föredrar att inbjuda grupper av diplomater och föra dem omkring i landet och då är också damerna medbjudna. Det sker under oerhört överdådiga former, med specialtåg och en jättestab av upppassare. Men kontakten med kineserna ute i landet blir inte särskilt livlig. De kinesiska värdarna är ständigt närvarande.

Den enda fördelen av konflikten mellan Moskva och Peking för västdiplomaternas vidkommande är att umgänget med östkollegerna numera är ganska obehindrat och naturligt. Kineserna själva gör uppenbarligen ingen större skillnad på diplomater från öst och väst.

En tillfällig besökare i Peking får nog en känsla av att diplomatkåren där är en av de mest surmulna i världen — men det existerar naturligtvis undantag inom kåren som bekräftar regeln. Det finns också de som trivs med Kina, men de flesta gör det uppenbarligen inte. Delvis är det väl diplomaternas eget fel, men till stor del sannolikt kinesernas.

De flesta diplomater känner sig övervakade av sitt tjänstefolk som rapporterar allt till någon myndighet. Allt tjänstefolk hos den diplomatiska kåren utses av en särskild byrå som ser till att tjänsteandarna begripligt förstår inte bara engelska och franska utan också det språk som talas på ifrågavarande ambassad. Det är en av förklaringarna till att somliga diplomater låter bandspelaren i salongen gå nästan hela dagen för fullt — det förmodas förhindra tjänstefolket att tjuvlyssna på privata samtal.

De utländska korrespondenterna i Peking har det egentligen inte mycket bättre än diplomaterna.

De har ingen diplomatisk immunitet. I stort sett är de underkastade samma restriktioner som diplomaterna och saknar också all rörelsefrihet. Mycket flera eller bättre kinesiska källor än diplomaterna har de inte heller. Det är därför ofta lika svårt för dem att tolka en politisk händelse på högsta nivå i Peking som för ambassadörerna. De är hänvisade till kinesiska tidningar och kinesisk radio och lär sig naturligtvis så småningom att läsa mellan raderna. Riktigt säkra på att dra en korrekt slutsats kan de aldrig vara. De måste dessutom ålägga sig en viss försiktighet i bedömningarna även om det inte existerar någon förhandscensur. Men eftergranskningen kan vara nog så kitslig och en korrespondent som faller halvt i onåd utestängs även från de mest enkla evenemang.

Systemet har sina olägenheter inte bara för korrespondenterna av vilka många om inte alla får en utpräglad negativ kritisk inställning till landet. Det är också skadligt ur kinesisk synvinkel. Det resulterar nämligen i att all nyhetsförmedling och alla kommentarer om dagens Kina kommer från Hongkong som Peking inte har något som helst inflytande över.

Ingen som sysslar med Kina kan komma förbi Hongkong. Där finns samlad nästan all västerländsk expertis om Kina av i dag. Närheten till gränsen, kontakten med flyktingar från Kwangtungprovinnsen och med resenärer från Shanghaj och Peking ger Hongkong större förutsättningar än någon annan plats utanför Kina att följa med utvecklingen. Men det betyder inte att experterna i Hongkong har större möjligheter att tränga bakom förlåten i Peking än diplomaterna och journalisterna på platsen. De har däremot full frihet att kommentera nyheter och händelser som de vill.

Utan experterna i Hongkong skulle vi naturligtvis veta mindre om Kina än vi vet, men man skall aldrig glömma att det mesta som kommer därifrån i nyhetsväg bygger på spekulationer och gissningar.

Det kan aldrig ersätta de kunskaper som korrespondenterna i Peking skulle kunna förmedla om de inte var så totalt avstängda och om de slapp att gå omkring med munkorg.

*

Resande journalister tas hand om på ett mycket generösare sätt i Peking är diplomater och korrespondenter, även när de själva står för resekostnaderna och i praktiken överantvaras åt kinesiska resebyrå. Under våra långa pratstunder kring tékopparna i det kinesiska utrikesdepartementet gjordes det upp en resrutt som gick på flera tusen svenska mil och som vi faktiskt måste pruta ned. Så långt räckte nämligen inte våra resurser.

Men från Hailar i det nordligaste hörnet av Inre Mongoliet via Harbin i Mansjuriet och därifrån till Shanghaj på östkusten via Nanking och vidare till Kanton längst i söder och sedan tillbaka via Centralkina, Wuhan och Yangtsédeltat skulle alla dörrar stå öppna för oss och myndigheterna överallt vara varskodda. Ett vackert litet presskort på kinesiska, som tyvärr togs ifrån oss vid utresan, fick tjäna som talisman.

Den första etappen blev Mansjuriet.

Det befriade Mansjuriet

Vi tog nattåget till Shenyang som förr hette Mukden och det var den första resan under vistelsen i Kina. De erfarenheter vi gjorde den gången skulle sedan upprepa sig på alla andra resor. Vi var de enda västerlänningarna på tåget till Mukden men vi var också de enda på hela centralstationen i Peking. Polisen som skulle granska våra passersedlar upptäckte oss på långt håll och kom emot oss och så gjorde sovvagnskonduktören när vi äntligen var inne på perrongen. Västerlänningar kan inte resa inkognito i Kina.

De kinesiska sovvagnarna har på alla inhemska linjer fyra bäddar och normalt borde man alltså dela kupé med kineser. Men det förekommer aldrig. När vi kom in i kupén fick vi veta att den var vår. Det skulle inte bli några andra passagerare, fastän tåget i övrigt var fullt. Det tycks vara en oskriven regel att västerlänningar inte skall ligga i samma kupé som kineser. Om det var för kinesernas eller för vår skull kom vi aldrig underfund med. Vi kunde i alla fall konstatera att de kinesiska tågen var rena, varma och bekväma, även om de inte var särskilt snabba.

Det var frost på marken när vi nådde Mukden nästa morgon medan det fortfarande var höstmilt i Peking. På stationen mötte en hel liten delegation och med den var en engelsktalande tolk som skulle bli vår följeslagare en tid framåt. De anländande gästerna fördes till en salong med mjuka fåtöljer och där serverades te medan någon diskret tog hand om passersedlarna och lät dem granskas av polisen. Halten i väntrummet uppgavs ha tillkommit för att gästerna skulle få pusta ut och poliskontrollen omnämndes inte.

Hotellet som vi hamnade på hette Hotell Liaoning. Det hade byggts av japanerna i slutet av förra seklet och sedan dess nödortfött restaurerats av kineserna. Det var ganska kallt och obekvämt. Här inkvarterades alla utlänningar som inte var partiets eller regeringens gäster. De skickades till ett modernare hotell. Men på Hotell Liaoning fanns det både kammartjänare och kypare kvar från den japanska och ryska tiden och några av dem talade utmärkt ryska. De var förtjusta att få göra bruk av sina språkkunskaper och det underlättade i hög grad diskussionen av matsedeln till lunch och middag. Ingen kunde ett ord engelska.

Men av japanskt var det annars inte mycket kvar i Shenyang alias Mukden. I hjärtat av stan ligger ett japanskt villakvarter som byggdes strax före sekelskiftet och som under den japanska ockupationen var helt isolerat från resten av staden. Japanerna levde för sig själva och kineser ägde inte tillträde.

Med sina 2½ miljon invånare gav Shenyang varken intryck av att vara en verklig storstad eller en modern stad. Det enda moderna i själva centrum utgjordes av offentliga byggnader i bästa Stalinstil och av några stora hotell, vetenskapliga institutioner, varuhus och biografier.

Den stora affärsgatan hade butiker som kommunicerade med varandra och man kunde gå från den ena ändan av gatan till den andra nästan utan att lämna butikerna. De stammade alla från förkrigstiden och påminde om Mellanösterns och arabvärldens täckta marknadsgator.

Urvalet av varor var inte så rikligt som i Peking, men däremot var det bättre med varma ytterkläder och till lägre priser. Man märkte också på folk på gatan att alla hade råd att klä sig varmt. De bar tjocka kavajer, ofta vadderade byxor, varma filtstövlar eller läderskor.

*

Mansjuriet är i dag helt kinesiskt och kallas inte längre Mansjuriet utan Nord-Ost, dvs. den nordöstra regionen. Men i ett halvsekel var det som bekant tummelplats för japanska och ryska stormaktsintressen. Japanerna gav sig av 1945 efter Hiroshima men den sista ryska soldaten lämnade örlogsbasen Port Arthur först på våren 1955. I dag kan man räkna ryssarna i Mansjuriet i några tusental — de flesta vitryssar och till åren komna och de japaner man möter är dessa beskäftiga handelsresande som just nu översvämmar stora delar av Kina.

Mansjuriet täcker en yta två gånger så stor som Sveriges och har en befolkning på över 60 miljoner invånare — ungefär som Västtyskland. På de sista tio åren har en kraftig immigration ägt rum från andra delar av Kina och minoriteterna i landet, däribland mansjurier och koreaner, försvinner i den kinesiska massan. Den nordöstra regionen som det officiella namnet lyder sönderfaller administrativt i tre provinser, längst i söder Liaoning med Shenyang som huvudstad,

sedan Kirin med huvudstaden Changchung och längst i norr Helonkiang där huvudstaden heter Harbin. Det är den sydligaste provinsen som är tätast befolkad och starkast industrialiserad.

Vid kommunisternas seger i slutet av 1940-talet var södra Mansjuriet, dvs Liaoning, Kinas egentliga industriområde. Japanerna hade i årtionden arbetat på att utnyttja förekomsterna av järnmalm och kol och byggt Kinas enda stål- och järnverk, det i Anshan. Men i dag har också resten av Mansjuriet mer och mer industrialiserats samtidigt som jordbruket har utvecklats kraftigt. Nästan hälften av alla sojaböner kommer härifrån.

Det är i de här trakterna som Kina har sina värdefullaste tillgångar på virke. Kina lider av en akut brist på trävaror, framförallt därför att skogen överallt har skövats av befolkningen under sekternas gång. I Mansjuriet plundrade japanerna skogsbeståndet. En väldig massa skog har nyplanterats, men det dröjer innan det ger utdelning. En skogsexpert på platsen påstod emellertid att man i de västra delarna av Mansjuriet tack vare enorma nyplanteringar skulle ha lyckats öka fuktigheten och åstadkomma en lindrig klimatförändring. Men skogen behövs också för att ge virke. En av förklaringarna till att det går så långsamt att bygga ut det kinesiska järnvägsnätet uppges vara inte brist på stål till rälsen utan brist på virke till syllarna.

Klimatet i Mansjuriet varierar kraftigt från söder till norr men för hela regionen gäller att somrarna är ganska varma och vintrarna nordiskt kalla. I Shenyang talade man om maximitemperaturer på 35 plusgrader på sommaren och temperaturer på 35 minusgrader på vintern.

*

Den stora sevärdheten i Shenyang är den permanenta industriutställningen, som kan mäta sig med de i Peking och i Shanghai. En mycket stor del av Mansjuriets verkstadsindustri är förlagd hit. På utställningen kunde man se de allra senaste typerna av kinesiska verktygsmaskiner — somliga vägande många ton. De sades alla vara helt tillverkade enligt kinesiska patent och ritningar och i första ögonblicket kunde man tro att det rörde sig om utställningsföremål. Men i samband med industribesöken under de följande dagarna blev det uppenbart att även de allra tyngsta maskinerna serietillverkades.

Det gällde naturligtvis alla de olika modellerna av traktorer som var utställda, men också det moderna diesellokomotiv som var föremål för besökarnas livliga uppmärksamhet. Serieproduktionen av diesellokomotiv lär ha startat i början av 1965. Vi mötte inte mindre än fem sådana lok med tillverkningsdatum 1965 på sträckan Shenyang—Harbin.

Arbetsförhållandena i de flesta industrierna visade sig vara ganska likartade med de i Peking. Lönerna varierade något från företag till företag. Förekomsten av lägre löner förklarades alltid med att företaget ännu inte var tillräckligt ekonomiskt bärkraftigt för att betala bättre löner. Med höjd produktivitet skulle de stiga. Genomsnittslönen tycktes vara 60 yuan i månaden ungefär som i Peking.

Men motorisering och mekanisering hade ett försprång i Mansjuriet, det fick man otaliga belägg för. Överallt på landsbygden var traktorer i aktion och på många ställen utfördes bevattningen med elektriska pumpar. Antalet lastbilar föreföll enligt kinesiska begrepp vara rekordartat stort, men så är det också i Mansjuriet som de flesta lastbilarna produceras. Det föreföll ändå som om regeringen i Peking på något sätt gynnade Mansjuriet.

I stort sett har väl också hela den nordöstra regionen kommit förhållandevis långt i sin utveckling och kan jämföras med trakterna kring Peking och Shanghai. Det visar sig inte minst på skolans område. I städerna går alla barn i folkskola och på landsbygden 80 à 85 %. Enbart provinsen Liaoning har 40 000 studenter, mot några få tusen före 1949.

*

Shenyang är inte bara känt för sin industri utan också för att ha det enda universitetet i landet som utexaminerar läkare i kinesisk medicin. Till den fakulteten är också knutet ett stort sjukhus i kinesisk medicin. Hit kommer folk resande från olika delar av Kina.

De läkare som förr i världen praktiserade s.k. kinesisk medicin, huvudsakligen med hjälp av tusentals örter av vilka somliga var kända i Kina före Kristi födelse, betraktades av sina västerländska utbildade kolleger halvt om halvt som kvacksalvare, även om det då och då medgavs att somliga av deras botemedel i vissa fall kunde vara effektiva. Efter revolutionen fick den kinesiska medicinen tack vare Mao Tse Tung uppleva en otrolig blomstring och i dag praktiseras den ungefär i samma utsträckning som den västerländska. Många kineser tror bara på sin egen läkekonst.

Det hade aldrig tidigare varken funnits någon fakultet eller något sjukhus för att studera och praktisera kinesisk medicin och man blev tvungen att leta reda på alla gamla byläkare när det blev fråga om att skaffa lärarkrafter. I dag är alla befattningarna på fakultet och sjukhus i Shenyang fullbesatta.

Studenterna vid fakulteten i Shenyang får först en elementär västerländsk utbildning, men sedan ägnar de fem år åt den kinesiska medicinen. Och de sysslar med alla specialiteter från gynekologi till kirurgi via hals-, näs- och ögonsjukdomar. Det finns inget område som är den kinesiska medicinen främmande.

Vi vandrade omkring länge och väl på sjukhuset i Shenyang och bekantade oss med både läkare, sköterskor och patienter. En av de äldsta läkarna på sjukhuset var 70 år fyllda, men fortfarande mycket aktiv. Han sade sig kunna effektivt bota de flesta halssjukdomar och fel på stämband utan kirurgiska ingrepp och hade många patienter bland skådespelare och sångare. En något äldre kollega som skulle fylla 74 år hade specialiserat sig på att medicinera bort infektioner och varbildningar. Inom kirurgin kombinerades kinesiska och västerländska metoder och vid arm- och benbrott sade man sig genom medicinering efter operationen få brotten att tillfriskna dubbelt så fort som i västerlandet. Vi såg några av patienterna — en av dem med en halvt krossad arm och den andra med ett brutet ben och de tycktes ha tillfrisknat otroligt snabbt, att döma efter röntgenplåtarna.

En viktig roll i kinesisk medicin spelar som bekant den s.k. akupunktoren som består i att läkaren sticker fina långa silvernålar i vissa av kroppens nervcentra och får organismen att reagera. Det satt hundratals patienter och väntade på behandling och en hel avdelning med ett tiotal läkare var i full verksamhet. Här sade man sig uppnå goda resultat bland annat vid behandling av partiell förlamning och av dövstumma, framförallt barn. Tal- och hörsel förmågan kom långsamt och åtminstone delvis tillbaka i flera fall.

Från Shenyang utexamineras många unga läkare som sprider sig över hela landet. På varje sjukhus, ja ofta på varje sjukstuga finns det nu någon som kan kinesisk medicin. Apoteken som saluför de medicinska örterna har också snabbt ökat i antal. De gamla traditionella läkemetoderna har därmed kommit att spela en väsentlig roll i det kinesiska samhället av i dag. Dem har kommunistiska revolutionen tagit under sitt speciella beskydd.

*

Men det är ändå den industriella utvecklingen som dominerar i Mansjuriet och inte den kinesiska medicinen och ett av nyckelföretagen i den utvecklingen är naturligtvis stål- och järnkombinatet i Anshan. Anshan har blivit ett slags barometer på Kinas industrialisering. Har främmande iakt-

tagare fått uppfattningen att Anshan saktat efter eller stannat i utvecklingen så har de blixtnabbt dragit slutledningen att större delen av industrin håller på stagnera.

Det har under de senaste åren varit en ganska utbredd åsikt hos Kinaexperterna i utlandet att utvecklingstempot i Anshan hade minskats högst betydligt efter misslyckandet med Det Stora Språnget, de därpå följande missväxtåren och sist men inte minst på grund av sovjetexperternas avresa 1960.

Anshan ligger några timmars tågresa från Shenyang. Staden som hade ungefär 200 000 invånare vid krigsslutet har nu över 1 miljon och den är praktiskt taget helt nybyggd. Det är stålkombinatet som har låtit bygga de flesta bostadshusen som står i långa enformiga rader gata upp och gata ned. Mycket litet av det gamla Anshan är kvar. Alla spår av japanerna är utplånade. Men det finns gott om små restauranger på de flesta gator vilket tyder på att inte alla äter på kombinatets utspisningsställen. Ganska många av dem har en blå tofs hängande i fönstret: de är reserverade för stans talrika muselmaner. Det finns också några moskéer, men ännu fler biografier och teatrar och naturligtvis ett par högsolor.

Anshanverken ligger idealiskt till när det gäller råvarorna. Järnmalmen är bara några kilometer från masugnarna och stenkol kommer från det närliggande Funshun vars kolreserver uppskattas till flera miljarder ton. Malm och kol forslas till Anshan med elektrifierad järnväg.

Kombinatet sysselsätter i dag i 00.000 anställda. När verksamheten återupptogs efter att Chiang Kai-sheks trupper gett sig av låg allt i ruiner och på platsen fanns bara 1 000 arbetare. Ingen masugn eller martinugn var användbar. Nu har man tio masugnar av vilka den största har en kapacitet på 1 550 m³ och tjugo martinugnar. Vi gick omkring och inspekterade koksverket, masugnarna och valsverket. Åtta av de tjugo martinugnarna var i funktion vid besöket, de andra sades vara under reparation.

— Vi har fått bygga masugnarna bit för bit, berättade en av chefsingenjörerna under rundvandringen från masugn till masugn. Den första blev iordningställd 1949 och det året producerades omkring 200.000 ton tackjärn. Ryssarna hade fört bort en del utrustning från Anshanverken när de jagade ut japanerna 1945, men de kom tillbaka i början av 1950-talet och hjälpte till att bygga nytt. Det tog i början flera år att bygga en masugn. Nu gör vi det på fyra månader.

Ett verkligt svårt slag tillfogades Anshan när de ryska experterna hemkallades 1960. — Det var över huvud taget en mycket besvärlig tid ur många synpunkter, konstaterade chefsingenjören och anspelade på den knappa livsmedelsförsörjningen som förorsakats av missväxten. Ransonerna hade pressats ned till ett minimum och effektiviteten på arbetsplatsen sjönk katastrofalt. Driften måste i flera år ha gått med halv maskin.

— Värst var att ryssarna tog alla sina ritningar med sig när de for hem. Vi hade tillsammans planerat en hel serie utvidgningar och moderniseringar och där stod vi plötsligt utan ritningarna. Men det var inte bara ritningarna som vi berövades. Ryssarna satte också stopp för alla leveranser till oss. Vi var just i färd med att bygga det nya valsverket och valsarna låg på godsvagnarna vid den rysk-kinesiska gränsen. De kom aldrig längre. De skulle släppas, hade vi hört, om regeringen i Peking gjorde vissa politiska eftergifter, men det kunde det ju inte bli tal om. Så vi fick aldrig valsarna utan måste lära oss att tillverka dem själva. Det tog tid och framkallade nya förseningar.

På flera andra områden satte det ryska avhoppet kombinatet i klämma. Det var ryssarna som hade försett Anshan med krom för stållegeringarna: inget krom längre. Efter mycket experimenterande tog man ammonium och lyckades över förväntan. I brist på nickel fick man söka efter nya legeringar och man fann dem. I otaliga fall ledde forskningen fram till upptäckten av helt nya metoder.

På de senaste två åren hade man enligt min sagesman fått ned produktionskostnaderna med över 10 % bland annat genom att minska koksförbrukningen. 1961 hade det gått åt 970 kilo koks per ton tackjärn, nu förbrukade man inte mer än 440 kg per ton. Det kvalitetsstål som man i dag framställde i Anshan var fullt likvärdigt med det bästa på världsmarknaden, försäkrade han, och sortimentet var mycket stort.

Några produktionssiffror gick inte att få.

— Här i Kina, framhöll chefsingeniören, publicerar vi inte längre någon statistik varken för enskilda företag eller för stålindustrin i dess helhet. Det enda jag kan säga är att de flesta skrivelser som har förekommit i Västeuropa om vår industriella stagnation ingalunda motsvarar verkligheten. Sedan 1963 visar alla produktionssiffror en stigande kurva och om den inte stiger lika raskt som man i utlandet anser att den borde göra så har det sin förklaring. I överensstämmelse med femårsplanen har vi under de senaste åren i främsta rummet eftersträvat att få fram betydligt högre kvalitet, större sortiment, rationellare drift och högre produktivitet.

Lönerna i Anshan torde vara de högsta inom den kinesiska metallindustrin. Genomsnittligt låg de på 74 yuan i månaden mot 60 yuan på andra håll. Det arbetades i tre skift vardag som söndag, åtta timmar per dag, men fyrtioåtta timmar per vecka. Det gick 20.000 arbetare per skift inom själva stål- och järnverket.

Topplönerna inom ledningen var ännu för några år sedan rätt så höga i Anshan och det berättades att en ingenjörutbildad verkställande direktör hade kommit upp till en lön av 700 yuan i månaden — nästan dubbelt så mycket som president Mao. Men den dyrbara arbetskraften hade man gjort sig av med och de högsta chefslöner låg numera omkring 300 yuan med ingenjörslöner som varierade från 100 till 150 yuan.

Kombinatet svarade för sina anställdas andliga och materiella behov på snart sagt alla områden. Det höll med barnkrubbor, sjukhus, film- och teaterklubbar, idrottsföreningar etc. Och naturligtvis med alla slag av dags- och kvällsskolor.

Det är Anshan som har skolat de allra flesta ingenjörer, arbetsledare och kvalificerade arbetare som i dag bemannar stålverken i Shanghaj, Wuhan, Paotow etc. Bland de ingenjörer som kommer härifrån är 3.000 f.d. arbetare som vid starten lär ha varit analfabeter eller nästan inte läskunniga och som gick den långa vägen till ingenjörsexamen. De är i dag i färd med att bygga stålverk någon annanstans i Kina.

Hur mycket stål producerar egentligen Kina? Det var en fråga som jag gärna skulle ha velat ha svar på av chefsingeniören i Anshan, men som förblev obesvarad. Utländska experter har uppskattat Anshans produktion 1965 till 6 miljoner ton och 1966 torde den ligga högre. För hela Kina rör det sig om man får tro sakkunskapen i Hongkong om inte stort mer än 12 miljoner ton vilket inte är mycket i jämförelse med de stora och medelstora stålproducerande länderna. Men det kan vara riktigt att Kinas framsteg den senaste tiden framförallt har gällt kvalitén och att det nu producerar kvalitetsstål för sina mest brännande behov.

Och ifråga om kvantiteten är det bara en början.

*

Chefredaktören för den största tidningen i Shenyang följde med oss till stationen när vi tog tåget till Changchun. Han hade besökt Sverige på sensommaren 1965 med en kinesisk journalistgrupp men teg som en mur om sina intryck från resan. Hans tidning trycktes i 60.000 exemplar på fyra eller sex sidor vilket inte var mycket för en tvåmiljonsstad, men han förklarade att han skulle kunna trycka det tredubbla om det hade funnits tidningspapper. Pappersbrist lider hela den

kinesiska dagspressen av. Vi behöver vårt virke till viktigare ändamål, var hans knappa kommentar.

Tågresan från Shenyang till Changchun tog bara fem timmar och gick hela tiden genom ett tydligt ganska bördigt slättland. Här odlades mest soja och sorgo, men sedan några år tillbaka också ris i allt större omfattning. Det var tack vare konstbevattningen och den hade kunnat organiseras först sedan folkkommunerna kommit till, förklarade tolken. Den tidigare splittringen av jorden i små enheter hade uteslutit utnyttjandet av rationella metoder och därför hade man först nu kunnat börja odla ris.

Relativt stora delar av Kirinprovinsen som vi nu befann oss i hade uppodlats av den hemvändande röda armén och det hade skapats statsfarmer på flera tusen hektar som haft till uppgift att visa folkkommunerna vägen. Men så vitt vi kunde förstå var arbetarna på statsfarmerna inte riktigt tillfredsställda med sin lott. De hade visserligen högre kontantlön än på kollektivjordbruken, men betydligt mindre naturaförmåner och inga egna husdjur eller egen jordbit.

Trots att det hade byggts stora vattenreservoarer och milslånga kanaler var irrigeringen på många ställen tydligt alltför otillräcklig. Det framgick av kinesiska tidningsrapporter på senhösten att torkan hade härjat svårt också i Mansjuriet. Det förklarar att den nya femårsplanen enligt tillförlitliga uppgifter skulle satsa mycket mindre på nyodlingar och mera på rationellare brukningsmetoder — mera bevattning och framförallt mera konstgödsel.

Changchun är i dag Kinas Detroit och Hollywood och har den största automobilindustrin och en av de största filmindustrierna. Men en gång i världen var det residens för den kejserliga mansjuriska familjen och det var bara för ett halvsekel sedan. Det palats som kejsaren hade låtit bygga åt sig hade fått helt förfalla efter kejsardömets fall men nu har det restaurerats av den kommunistiska regimen.

Det har förvandlats till ett museum och utrustats med tidsenlig inredning och möblering och ger ett begrepp om hur kejsarfamiljen levde långt in på 1900-talet. Det gick en ständig ström av nyfikna kineser genom de kejserliga salarna.

Buddisttemplen i staden av vilka många är mycket gamla har också restaurerats och buddistpräster där utövade sin verksamhet som förr i världen. Det råder officiellt religionsfrihet i Kina. Men det var iögonfallande hur litet intresserade de unga kineserna verkade vara av religionen. De flesta av dem såg på Buddha och Buddas otaliga disciplinar som var avbildade i hundratals exemplar med marxistiska ögon och många av dem log överlägset.

Men bortsett från det kejserliga palatset, några förfallna patricierhus och buddisttemplen visade sig bebyggelsen i Changchun vara av färskt datum och uppkommen i samband med den industriella expansionen på femtio- och sextiotalen. Stan är fullkomligt utan karaktär.

Den domineras förövrigt helt av automobilindustrin, men är naturligtvis bara ett Detroit i miniatyr. Här finns ingenting som kan jämföras med USA.

Bilindustrin sysselsätter 25.000 arbetare och startade så sent som 1957. Ryssarna var kineserna behjälpliga under flera år och till en början kopierades ryska modeller. Men när ryssarna gav sig av blev kineserna tvungna att tänka om. Nu påstår de sig framställa egna helt kinesiska bilar.

Vid årsskiftet 1965-66 tillverkades 140 lastbilar per dag. Årsproduktionen uppgavs vara 45.000 bilar, men den skulle relativt snabbt komma upp i 60.000 i samband med ikraftträdandet av den nya femårsplanen. Det är en siffra som under de kommande decennierna faktiskt måste tio- eller tjugodubblas om behoven skall tillfredsställas. Det totala antalet lastbilar som för närvarande kör på kinesiska vägar har av utländsk expertis uppskattats till 300.000 och det är möjligt att siffran

är tilltagen i underkant. Men av de lastbilarna är en hel del av utländsk tillverkning. De blygsamma produktionssiffrorna i Changchun visade att det ännu är en lång väg till Kinas motorisering.

Om man har sett produktionsbanden hos Ford i Detroit och Citroën i Paris så blev man naturligtvis inte särskilt imponerad av vad som visades i Changchun. Automatiseringen hade just börjat och hade inte kommit långt. Man hade emellertid lyckats pressa ned produktionskostnaderna år från år vilket tydde på rationalisering. Edgar Snow som besökte fabriken 1960 berättade att en lastbil på 95 hästkrafter då kostade 20.000 yuan, motsvarande ungefär 40.000 svenska kronor. Vid mitt besök något mer än fem år senare var priset nere i 14.500 yuan vilket inte längre föreföll så orimligt dyrt.

Personbilar tillverkas än så länge i mycken liten skala i Kina. På fabriken "Röda Flaggan" i Changchun framställde man en skraddarsydd åttacylindrig personbil för representationsbruk med 210 hästkrafter. Några hundra av den hade lämnat fabriken och några av dem hade vi sett i samband med officiella mottagningar i Peking. De användes av somliga regeringsmedlemmar.

Något besök på den verkstad där personbilen ihopsattes blev det inte. Vi fick nöja oss med att titta på ett vackert färgfotografi av en bil som hade stor likhet med sovjetiska systerbilar i samma kategori. Personbilarna är förövrigt ett kapitel för sig i dagens Kina. De anses inte motsvara något vitalt samhällsbehov. Allt i allt lär det finnas 50.000 personbilar i trafik i hela Kina och de flesta av dem är tjänstebilar eller taxis. Privatbilar i egentlig mening finns det bara några dussin av.

Om Changchun inte är något riktigt Detroit så är det naturligtvis inte heller något riktigt Hollywood. Men här ligger en av de större filmindustrierna i landet. Den sysselsätter 1.500 anställda och producerar både spel-, skol- och dokumentärfilm. På de senaste åren har den producerat inte mindre än 185 kinesiska spelfilmer och den har dubbat 600 utländska filmer, de allra flesta ryska. Men nu är det slut med de ryska.

Vi gick en rundtur i inspelningsateljéerna i sällskap med en direktör och en regissör och i ett tiotal av ateljéerna pågick inspelning. Ingen av spelfilmerna handlade om kärlek. "Vi gör inte så många filmer av den sorten", sade direktören. Regissören berättade att man med förkärlek valde ämnen från befrielsekriget. Ett ständigt återkommande tema var naturligtvis bondefolkets revolt mot storgodsägarna — feodaltherrarna. Men man berättade också "mänskliga" historier från nyodlingsområdena, om hur människan med viljekraft kämpade mot och övervann naturen.

På tal om vad vi i väst kallar sex ställde sig både regissören och direktören oförstående. "Det där är något speciellt amerikanskt", genmålte regissören. "Livet består inte endast av kärlek mellan man och kvinna. Livet består också av arbete. Arbetet är det väsentliga i livet."

På en fråga om inte den kinesiska publiken tröttnade på alla dessa sedelärande filmer om nyodlingar och bonderevolter slog direktören ut med handen. "Folk tröttnar aldrig på revolutionsfilmer, om de är spännande och bra spelade", sade han. Och det är ett faktum att många av kinesernas revolutionsfilmer faktiskt är spännande. De motsvarar amerikanarnas vildvästernfilmer.

Någon stjärnkult bedrivs inte i den kinesiska filmvärlden och filmstjärnor i vår mening existerar inte. "Somliga är mer populära än andra men de höjs inte till skyarna för det", påpekade direktören. Det är kanske riktigt att det här inte tolereras några divalater, men att döma efter den illustrerade veckopressen i Kina finns det i alla fall filmskådespelare som höjs till skyarna av den stora biopubliken.

Skådespelargagen i Changchun föreföll mycket blygsamma och kraven som ställdes på

skådespelarna mycket höga. Debutlönen var 80 yuan och maximilönen låg på omkring 195 yuan. Några stjärnlöner sades inte existera annat än i sällsynta undantag. Det fanns t.ex. en gammal skådespelare som hade en lön på 330 yuan i månaden, men han hade spelat film redan före revolutionen och intog en särställning.

Författarna var inte mera gynnade än skådespelarna. De kunde få mellan 150 och 230 yuan för ett filmmanus beroende på längden. Men de var alla garanterade någon slags minimilön och behövde inte bli arbetslösa. Samtliga kom dessutom i åtnjutande av en lång rad socialförmåner. Men rika kunde varken skådespelare eller författare bli på film.

Vid rundvandringen i inspelningsateljéerna hälsade vi på många av skådespelarna. Ingen av dem talade något främmande språk, men vi hade ju tolken. De arbetade under primitiva förhållanden och det var verkligen kallt inomhus. Ute var det frysgader. Men de gjorde outtröttligen om sina scener med samma övertygelse och inlevelse. De hade tydligen ingen känsla av att vara vanlottade.

*

Vi hade fått en ny tolk i Changchun som skulle följa oss till Hailar. Hans engelska var inte märkvärdig, men han var otroligt vetgirig och ville veta allt om världen och han hade osedvanligt goda kunskaper om sitt eget land. Det blev ett fortgående utbyte av åsikter och kunskaper i nästan en hel vecka.

Med tåget gick resan vidare norrut medan vintern blev bistrare och bistrare. Landskapet var nu överallt snötäckt, alla floder, vattendrag och insjöar isbelagda. På de små sjöarna längs järnvägen stod grupper av män och pilkade medan barnen åkte skridskor med hjälp av stavar. Det hade vi aldrig sett förr. Husen tycktes vara byggda i sten och lera, och de hade alla riktiga fönster.

Den nordligaste provinsen heter Helonkiang som är det kinesiska ordet för Amur och den breda Amurfloden som går norr om Harbin utgör gränsen mellan Kina och Sovjetunionen. Gränsen lär emellanåt gå mitt i floden, andra gånger omväxlande på den norra eller södra stranden och kineser och ryssar är inte alls eniga om gränsdragningen här.

Harbin är en stad med nästan två miljoner invånare och den har vuxit med blixtfart sedan revolutionen. Hela området har industrialiserats och på en omkrets av flera mil runt stan reser sig höga fabrikskorstenar och väldiga industrianläggningar. Här finns Kinas största kullagerfabrik, men också verkstadsindustri och ett jätteföretag som tillverkar elektriska generatorer.

För några decennier sedan var Harbin ryskt eller nästan ryskt. Det fanns då en relativt stor koloni av vitryssar och en av huvudgatorna heter än i dag Ryska Gatan. På den bodde också de flesta ryssarna och där hade de sina butiker. Här och var kunde man fortfarande se gamla ryska trävillor med snidade och målade verandor. I gatuvimlet i Harbin mötte man emellertid varken något ryskt eller västerländskt. Varje gång vi gjorde halt med bilen i centrum och steg ur blev det folksamling och i det stora varuhuset, byggt på rysstiden, följdes vi från våning till våning av hundratals Harbinbor som tydligen inte var vana att se västerlänningar.

Det var full vinter. De stora parkerna i stan hade förvandlats till skridskobanor och kring banorna hängde kulörta lyktor. Strålkastare lyste upp banan medan musiken bullrade från högtalarna.

Det var fullt med skridskoåkande ungdomar också ute på den breda Sungarifloden som flyter genom Harbin. Den var helt igenfrusen. Vi vandrade längs stranden i väntan på att tåget skulle ta oss till Hailar.

Vi försökte mödosamt summera intrycken från Mansjuriet. De kunde naturligtvis inte läggas till

grund för någon bedömning av resten av Kina. Att det skulle råda någon stagnation i verksamheten hade visat sig felaktigt. Det föreföll oss som om det mesta var i gång och fungerade. Standarden på de olika industriföretagen hade varit växlande och ojämn även i en lekmands ögon. Men framstegen verkade ändå betydande. Vi hade inte någonstans konfronterats med ett blixtnabbt uppsving, men överallt var någonting i rörelse. Levnadsstandarderna tycktes låga, men som det senare skulle visa sig inte så låga som på andra håll i Kina.

Och tågen gick tidtabellsenligt och var i det närmaste perfekta. Det skulle vi ännu en gång konstatera på den sexton timmar långa resan från Harbin till Hailar i nordöstra hörnet av Inre Mongoliet.

Hos mongoliska herdar

Inre Mongoliet har av kineserna länge betraktats som ett politiskt och strategiskt känsligt område och det har därför varit stängt för utlänningar. Sedan någon tid tillbaka har Mongoliet öppnats för främmande journalister och det betyder att man inte längre är rädd för insyn.

Avstånden är här som på många håll i Kina enorma, men de verkar på grund av de bristande kommunikationerna ännu mer avskräckande. "Inremongoliska autonoma regionen" som den officiella benämningen lyder täcker närmare en och en halv miljon km², alltså en yta tre gånger så stor som Sveriges. Den är ungefär lika stor som den till sovjetfären hörande Mongoliska folkrepubliken. Från öst till väst är det 2.000 km och från norr till söder 1.000 km. Från Hailar i nordost, där vi startade den mongoliska resan, är det 1.250 flygkilometer ned till huvudstaden Huhehot och det finns ingen järnväg eller vägar mellan de två städerna. Norra delen av Inre Mongoliet kommunicerar med resten av Kina via Mansjuriet, medan däremot de södra delarna har direkta järnvägsförbindelser med både Peking och Centralkina.

Befolkningens sammansättning har förändrats nästan totalt på de sista decennierna. Han-kineserna, kineserna från det egentliga Kina, har mångdubblats i antal och är nu i majoritet, sannolikt 12 à 13 miljoner, medan de infödda mongolerna inte uppgår till mer än 1½ eller 1¾ miljon. Vid sidan om verkar den Mongoliska folkrepubliken med en miljon invånare så gott som folktom.

Att den nordöstra delen av Mongoliet, där majoriteten av det mongoliska herdefolket håller till, inte ofta besöks av främlingar fick vi klart för oss redan på restaurangvagnen, mellan Harbin och Hailar. Kocken på restaurangvagnen blev förskräckt när han fick höra av tolken att han skulle servera oss lunch. "Ni är de första västerländska gästerna på den här restaurangvagnen", sade han bekymrad. Men han klarade sin uppgift briljant. Vi fick ett utmärkt smörgåsbord, kokt och stekt fisk, kyckling och kaffe. Det var inte bara välsmakande men otroligt billigt: 5 yuan för två.

Tåget var långsamt och behövde sexton timmar för att tillryggalägga 750 à 800 kilometer, men så gick det så gott som hela tiden genom vilda bergstrakter med kraftiga stigningar. Det låg djup snö på många ställen. Vagnarna var gammalmodiga och det existerade inga isolerade sovkupéer. I den ena ändan av varje vagn fanns fyra bäddar, två på vardera sidan av korridoren. Resten var sittvagn med ålderstigna men bekväma fåtöljer.

Konduktören ordnade emellertid snabbt med vårt privatliv. Hela sovavdelningen reserverades för oss och salongsavdelningen fick vi dela med tolken, som skulle sova där. Inga andra passagerare fick slå sig ned, men de hade rätt att gå igenom. Vi förfogade med andra ord över en hel vagn och två tjänsteandar som hela tiden passade upp — med varmt te på kvällen och morgonen. Under natten kontrollerade de värmeelementen under bäddarna och drog ständigt till förhängena så att vi skulle känna oss hemmastadda. Man hade svårt att tro att man befann sig i det revolutionära och

proletära Kina — men så var vi också främmande och som sådana privilegierade.

Hailar visade sig vara ett typiskt nybyggarsamhälle som vuxit upp på något över ett decennium och nu hade en befolkning på 120.000 invånare. Här fanns ingen högbebyggelse och mycket litet av stad om man bortser från de offentliga byggnaderna. Huvudgatorna var stenlagda, men resten var som byvägar. I stan var de flesta invånarna kineser, men av den 1½ miljon som befolkade det kringliggande området var flertalet mongoler. De bodde ute på steppen.

Alla gatunamn och alla officiella meddelanden stod både på mongoliska och kinesiska. Men mongoliska var det officiella språket. Pekingregeringen för en mycket klok politik i minoritetsområdena genom att låta minoriteten åtminstone behålla illusionen av självstyre. Partisekretären Ulanfu i Mongoliet som är regionens högste styresman sitter också som vice premiärminister i regeringen i Peking och han är mongol. I alla butiksfönster och inne i alla fabriker är det Ulanfus porträtt som man möter och inte Mao Tse Tungs. Alla Ulanfus uttalanden återges på husväggarna på mongoliska som de flesta kineser i stan inte begriper. Kineser i offentlig tjänst måste emellertid kunna göra sig förstådda och kunna förstå mongolerna, däremot finns inget tvång för mongolerna att lära sig kinesiska för så vitt de inte hoppas göra en framtid på andra håll i det stora fosterlandet.

Japanerna var herrar här från början av 1930-talet ända till 1945 då de gav sig av efter Japans kapitulation och i deras ställe ryckte Chiang Kaj-Sheks trupper in i landet. De fördrevs i sin tur 1946 av den röda armen och de revolterande mongoliska herdarna som slog ihjäl många av sina herrar.

Ända långt in på 1930-talet var de flesta mongoler ute på steppen livegna åt rikemän som ägde tiotusentals hektar betesmark och hundratusentals djur: hästar, kor, getter och får. Hur det gick till när de livegna i mitten på 1940-talet reste sig mot sina herrar och högg huvudet av några av dem fick vi se i en film en av de första kvällarna. Den var inspelad alldeles utanför Hailar och många som hade spelat med i filmen levde fortfarande kvar ute på steppen — men nu som fria män. Hur mycket som var sanning och hur mycket som var dikt var omöjligt att avgöra. Men den var spännande som en film om indianer och cowboys i Far West.

Tidigt en morgon startade vi för ett besök i en folkkommun ute på den mongoliska steppen. Det var bitande kallt med cirka 20 minusgrader och vi utrustades med fotsida mongoliska fårpälsar — tunga som bly men varma som en kakelugn. Det var en hel expedition med en representant för partiet, en för provinsstyrelsen och två tolkar: vår egen kinestalande engelska tolk från Changchun och en mongol som skulle tolka till kinesiska. Färden gjordes i två rymliga jeepar av brittisk tillverkning.

Det var otäckt blåsigt på steppen och vi hade yrsnö i ansiktet hela tiden i den öppna jeepen. Några vägar fanns inte och jeeparna seglade i sick-sack på den ojämna marken. Det tog över tre timmar att göra tio svenska mil och på hela sträckan såg vi praktiskt taget inget enda samhälle. Det var bara en ändlös frusen stepp så långt ögat kunde nå. Inga träd i sikte.

Men så nådde vi äntligen målet — några hundratals tält spridda över ett ganska stort område och några hus i sten och lera. Det var folkkommunen Si-ba. Från ett av tälten rusade en man ut och bokstavligen drog oss in i sitt *jurt*. Han ville ha oss in i värmen.

Ett mongoliskt jurt är gjort av filt och hudar och är faktiskt rymligt. Det har en diameter på 5 à 6 meter. Det finns plats för minst tre breda sängar utmed väggarna, ett bord, några stolar och en murad eldstad mitt i tältet. Ett riktigt glasfönster i taket släpper in allt behövligt dagsljus och det kan öppnas på vid gavel vid behov av luft. Inomhus var det mycket prydligt.

Vi hade hamnat i en familj där den relativt unge husfadern var brigadledare, dvs ledare för ett kollektiv på ungefär hundra familjer. Här fanns tre barn av vilka två var i skolåldern samt en farmoder. Det var med andra ord tre barn och tre vuxna som levde i det här tältet. Till sällskapet hade nu sällat sig folkkommunens vice ordförande, en man i 50-årsåldern. Vi fyllde tältet till bristningsgränsen. Men det var oändligt varmt och skönt.

Samtalet kom genast i gång med hjälp av de två tolkarna. Det visade sig att partimannen från Hailar behövde den mongoliska tolken för att göra sig förstådd. Det tog tid med att översätta från mongoliska till kinesiska och sedan till engelska, men det gick i alla fall tack vare att båda tolkarna var mycket kvicktänkta.

Under konversationens gång ordnade husmodern med lunchen men hon deltog inte i konversationen och det gjorde inte heller farmor. Spisen mitt i tältet eldades med häst-, ko- och fårspill, som är det enda bränslet i de här trakterna. På det lagar man mat och värmer sitt tält. Det samlas året runt och torkas i solen och har brigaden mycket stora hjordar kan den sälja en del till Hailar. Det betalas med 3½ yuan per hundra kilo.

I en stor gryta kokades lammkött. Lamm och får utgör mongolens huvudföda. Köttet serverades på ett stort fat som gick runt till gästerna, bänkade på sängarna. Mongolerna använder inte kniv och gaffel men inte heller pinnar som kineserna. De äter med fingrarna. Den unge värden trodde inte att vi skulle klara det med fingrarna och erbjöd oss sin slidkniv, men vi hade slitit stycken ur lammstek många gånger hos araberna och det var inte svårare här. Till köttet fick vi nygräddat vitt bröd, direkt från ugnen, stora vitlöksklyftor och vitt, sannolikt okärnat smör som smakade fantastiskt — ungefär som något sur, tjock grädde. Efter köttet blev det soppa med makaroner. Under hela måltiden serverades ett rött mongoliskt vin — från södra Mongoliet — som var alltför sött. Det hela avslutades med svart te. Mongolerna dricker inte kinesernas gröna te. Vi fick våtvarma servietter att torka fingrar och mun med.

Konversationen var i gång i ett via tolkarna. Det blev ett avbrott när barnen kom instormande hem från skolan. De var alldeles röda om nosen. Ute tjöt snöstormen och det var omöjligt att åka ut och hälsa på hjordarna. Ingen sikt, sade brigadledaren. Man hade planerat en äkta mongolisk riduppvisning för oss ute på steppen med vilda hästar, men den fick avblåsas på grund av snöstormen.

Det var kommunordföranden som talade nästan hela tiden. Han hette Ta-Member och berättade om det förgångna och om befrielsen utan att en enda gång nämna Mao Tse Tung. Vi frös och vi svalt och vi var djupt olyckliga på den tiden, berättade han. Nu är alla herrar borta härifrån.

Folkkommunen Si-ba hade 2.100 invånare, spridda över ett enormt område. Det rörde sig om tiotusentals hektar betesmarker. I allt fanns det 510 familjer uppdelade på 4 brigader och till varje brigad hörde ett hundratal familjer med sammanlagt 400 à 500 medlemmar. Kommunen var huvudsakligen bebodd av mongoler, men det fanns också några andra minoriteter och även hanfolk, dvs. kineser från Kina. Djurbeståndet omfattade 10.000 kor och oxar, 4.000 hästar, 500 kameler, 80.000 får och 5.000 getter.

Mekaniseringen hade gått längre här än i resten av landet. Man hade 12 traktorer och 17 slättermaskiner, de senare mest för höet, som gav närmare 3 miljoner ton om året. Det fanns också ett stort antal fordon som drogs av kamel eller häst — några av dem med gummihjul.

Varje familj hade sina egna husdjur vid sidan om de kollektivägda. De ägde minst en eller två hästar, i vissa fall upp till ett halvt dussin och de kunde ha hur många får och getter de ville. Familjer med halv vuxna barn fick relativt stora inkomster, som tillät dem att utöka det egna djurbeståndet.

Mongolerna i folkkommunen har förblivit nomader och de flyttar varje vår upp till bergen med sina hjordar och lämnar bara kvar den fasta eldstaden på bopplatsen. Med dem följer då brigadens sjukvårdare och lärare. De sade att de för ingenting i världen skulle vilja avstå från den långa vistelsen i den mongoliska fjällvärlden. Från myndigheternas sida gjordes inga invändningar mot nomadiserandet så länge som folk inpassade sig i den kollektiva ekonomin.

Kontantlönen i den här kommunen som förmodligen var densamma som i grannkommunerna var inte särskilt hög. Den utgjorde 70 cents per dag och per familjemedlem vilket för en familj med tre barn blev $3\frac{1}{2}$ yuan per dag eller ungefär 100 yuan i månaden. Men då arbetade båda makarna och sannolikt några av barnen. Inkomsterna sades i alla fall vara dubbelt så höga som i början på 1950-talet och priserna hade inte stigit sedan dess.

Man bör kanske också ha i minnet att en del av livsmedlen som kött, mjölk och smör säljs till självkostnadspris. Den genomsnittliga kötttransonen uppgavs vara 150 gr per dag och per capita vilket är två eller tre gånger så mycket som i andra delar av Kina. Här led man alltså ingen brist på animaliska proteiner. Allt i allt beräknades livsmedlen kosta 40 cents per dag och per person och det blev då 30 cents över till något annat. Och så hade varje familj dessutom en ko samt får och getter.

Det mongoliska herdesamhället är i stort sett självförsörjande. Det är bara frukt och grönsaker som man lider brist på, men endast på vintern. Kvinnorna syr allt åt sig själva och familjen och alla bär nationaldräkt. Stövlar är de enda klädespersedlar som hämtas från stan. Fårpälsarna syr de också själva.

Med Hailar hade de förbindelser en gång i veckan. Då gick en av kommunen beställd buss som tog passagerare ned till stan där de kunde övernatta för en ringa penning i särskilda härbärgen innan de nästa dag efter gjorda inköp återvände till sin kommun igen.

Den unge brigadledaren fick då och då ordet — när kommunordföranden blev trött på att prata. Han berättade om deras seder och bruk som i mångt och mycket skiljer sig från kinesernas.

Den mongoliska herdebefolkningen ville inte ha någon barnbegränsning eller höra talas om vad man kallar familjeplanering. — Vårt folk höll på att dö ut av undernäring och sjukdomar och vi minskades i antal från decennium till decennium, sade han, det är först på de tio sista åren som vi har stora födelseöverskott. Vi vill bli många fler och det finns plats för oss alla på de här stora vidderna . . . Fyra, fem, ja sex barn har vi ingenting emot. Barn trivs med det här livet. Våra pojkar och flickor börjar rida när de är sex år och vid åtta är de perfekta ryttare . . .

Pojkarna satt och lyssnade uppmärksamt till pappas ord och log när han talade om deras ridning.

Jag förstod av fortsättningen av samtalet att mongolerna inte behövde ta någon notis om Mao Tse Tungs ukas att ungdomen skulle gifta sig sent — helst inte före tjugofem års ålder. — Vi gifter oss unga, påpekade han, flickorna vid 18 och pojkarna vid 20. Det har vi inte ändrat på. Flickorna arbetar hårt ett par år innan de gifter sig så de kan tjäna ihop till ett par får och ha med sig i boet och för att kunna betala bröllopfesten. När ett ungt par gifter sig får de ett nytt tält av kommunen att flytta in i. Inget samboende med föräldrarna, så länge de är aktiva. Men den äldste sonen är ansvarig för sina föräldrars uppehälle ända till deras död. Den kutymen håller man styvt på. Här vill man inte ha några ålderdomshem för de gamla.

Sen tog kommunledaren till orda igen och det var för att betona att brigaderna opererade helt självständigt. De tog inga order från kommunen, men tillsammans med kommunledningen planerade de sin verksamhet. Kommunledningen svarade för stora och gemensamma projekt — sådana som ingen brigad kunde klara av: vägar eller bevattningsanläggningar. Varje kommun

hade ett stort sjukhus för alla, men till varje brigad hörde en sjukstuga, en sjukvårdare och en eller två folkskolor. Nästan alla barn gick i skolan under en stor del av året. Men för att komma i mellanskolan måste de bli interner nere i Hailar. Ett trettiotal ungdomar från kommunen vistades för närvarande på en realskola i stan.

Brigadledaren tittade så småningom ut genom dörren och fann att stormen hade bedarrat något så när. Det fortsatte att snöa, men det stormade inte längre. Vi gick en rond bland dragdjuren som stod utomhus. Långhåriga, kortbenta kameler med is i skägget och så några hästar. De håller sig utomhus året runt och skyddas mot vinden av höga stängsel. Kamelerna som annars hör hemma i det heta Sahara föreföll trivas utmärkt i Mongoliet.

Det var en kilometer ner till brigadens centrum. Där låg en reparationsverkstad för bilar och lantbruksmaskiner och där fanns också en snickarverkstad och en liten smedja. Nästan vägg i vägg låg brigadens folkskola, byggd i lera och tegel. Två klasser och två unga mongoliska lärare — alla både barn och lärare i nationaldräkt. Klasserna var i full gång. Undervisningen bedrevs på mongoliska.

Så blev det dags att hoppa in i jeeparerna och ge sig ut på jakt efter de stora boskapshjordarna på steppen. Steppen är inte helt platt utan ganska ondulerad, ja faktiskt kuperad och man ser inte så värst långt. Vi körde länge och väl i olika väderstreck innan vår kommunledare vid horisontlinjen upptäckte något svart som rörde sig på det vita snötäcket.

Det var en hästflock på 400 à 500 djur som satte av i vild galopp när jeeparerna närmade sig, men de hejdade sig tvärt när hästkarlarna red fram och tvingade dem att slå till reträtt. Det var ingen större skillnad mellan de här småväxta mongolerna på sina snabba hästar och vanliga cowboys i Texas eller Arizona. Annat än att de här levde utomhus dygnet runt i 20-30 graders kyla. "Vid — 40 grader brukar vi dra oss inomhus", sade en av hästskötarna.

Efter ett intensivt fotograferande och ett nästan ömt avsked av värdfamiljen och alla honoratiöres som hade mött upp styrde vi i den fallande skymningen kosan mot Hailar — över den isbelagda steppen. Termometern var nu nere i — 25 grader.

På hemvägen dröjde det inte länge förrän konversationen blossade upp och blev politisk. Partimannen ville till varje pris delge oss sin syn på marxismen och på Sovjetunionen och han försäkrade att det var Josef Stalin som var marxismens store lärofader eller en av dess stora lärofäder, medan Nikita Chrusjtjev var en föraktad förrädare och avfälling. Vi ville inte utan vidare ge vika och jag erinrade om rättegångarna i Sovjetunionen på 1930-talet, om morderna på alla Stalins medarbetare och massakrerna av bönderna. Samtalet blev hetsigare och hetsigare. Jag gick till slut min opponent halvvägs till mötes genom att offra Chrusjtjev men först efter att ha fastslagit att han i västerländska ögon i alla fall hade varit en av initiativtagarna till den av oss välsignade avspänningen i Europa.

Det var i förhoppningen att han i varje fall skulle i någon mån ge efter ifråga om Stalin. Men det gjorde han inte. Tonen blev hetsig igen. Stalin, Stalin, Stalin. Vi måste till slut byta samtalsämne.

Vi hade ändå trots det politiska grälet kommit något närmare varandra och jag kunde ta upp situationen i Inre Mongoliet. Fanns det fortfarande folk som drömde om att vrida klockan tillbaka, undrade jag. I allra högsta grad, blev svaret. Det fanns folk som dag ut och dag in spred rykten om att Kuomintang endera dagen skulle återvända med en stor och modern arme och befria landet från "de röda" eller att amerikanarna förberedde en landstigning i Kina och skulle utrota kommunismen där. — Sådana ryktessmidare finns, sade han, och dumbommar som tror på dom finns också. De rika som har blivit av med sina stora hjordar och sina egendomar har inte gett upp hoppet om att få allt tillbaka — de förövar sabotage och gör vad de kan för att skada

revolutionens sak.

Men personligen fruktade han inte så mycket amerikanerna och Chiang Kaj-shek som — japanerna. Japanerna, menade han, hade hållit Inre Mongoliet i många, många år. De längtade tillbaka dit.

*

Det råder väl inga tvivel om att kineserna radikalt har förbättrat den mongoliska herdebefolkningens levnadsvillkor och inte bara ifråga om skolor och hälsovård. Hästskötarna på den mongoliska steppen föreföll ha en levnadsstandard som låg relativt högt.

Men samtidigt utsätts mongolerna för en målmedveten politisering. Som framgick av samtalen ute på steppen så hävdade sig de vuxna ganska bra mot kineserna och höll styvt på sina egna seder och bruk. Men barnen som skickades in till stan blev ordentligt politiskt skolade.

Vi besökte en realskola med 560 elever och 64 lärare, alla mongoler. Där lyssnade vi till en gammal mongol som var skolans rektor. "Det viktigaste i den här skolan", sade han, "är att uppfostra barnen till sanna revolutionärer och lära dem att läsa Mao. Både elever och lärare här läser dagligen Mao. Ovanpå det har vi lektioner i klasskamp. Vi lär barnen att klasskampen fortsätter också i det socialistiska samhället och att de hela tiden måste vara på sin vakt mot klassfienderna som är mitt ibland dem. På så sätt, fortsatte den gamle mannen, härdas de också för den internationella klasskampen och för kampen mot den amerikanska imperialismen. Imperialismen är inte bara det kinesiska folkets fiende, den är fiende till alla världens folk. Vi lär också våra barn att inte frukta döden och att ständigt ha våra hjältars exempel för ögonen. Den amerikanska imperialismen är när allt kommer omkring bara en papperstiger ..."

Mina andra följeslagare som alla var kineser med undantag av den mongoliska tolken föreföll både irriterade och generade av den otroliga svadan, som ingen lyckades stoppa. Den byggde enbart på citat ur tidningsledare och officiella tal. Vi fick genomlida svadan till slut. Men barnen som vi såg i klassrummen och ute på gården verkade inte nedtryckta av propaganda. De spelade pingpong eller de gjorde gymnastik under rasten och tycktes trivas med sin skola.

Samma hårda politiska skolning som vi mötte på realstadiet upplevde vi också i barnhemmen. Rent materiellt var de prydliga och trivsamma och maten föreföll bra. Barnen var uppdelade i kinesiska och mongoliska klasser och varje klass undervisades på sitt språk. Men innehållet i undervisningen var naturligtvis densamma för alla.

Vi lär dem vad de skall älska och vad de skall hata, det är mycket viktigt, sade en av lärarinnorna. Vi fick veta att de lärde sig älska sitt land och Mao Tse Tung och att de lärde sig hata den amerikanska imperialismen. Inför våra något oroliga miner skyndade hon sig att tillägga: Men vi lär dem inte att hata det amerikanska folket eller något annat folk.

Den sista kvällen var det stor festföreställning på kulturhuset i Hailar och femtonhundra personer satt i salen fulla av förväntan. Det blev dans och sång som framfördes av ett turnerande mongoliskt folkdanslag. De flesta sånger sjöngs på mongoliska, men några också på kinesiska. Den sång som hade mest framgång hette "Jag älskar min folkkommun" och den hörde vi sedan på många platser i Kina. Minst entusiasm väckte en sång som handlade om kriget i Vietnam — paradoxalt nog. Men Vietnam föreföll så avlägset däruppe i Hailar.

Folk hade mycket roligt och applåderade vilt det egna folkdanslaget trots att det var ganska amatörmässigt. Men så kostade inte heller inträdet mer än någon bråkdel av en yuan.

*

Det var ett litet ryskbyggt plan, Iljushin 12, som tog oss från Hailar till Huhehot. Vi var fjorton passagerare i det fullsatta planet. Tolken hade vi lämnat i Hailar varifrån han fick återvända till sin hemstad Changchun. Det blev för dyrt att både betala hans flygresor och sedan den långa tågresan över Peking till Mansjuriet. I stället hade vi ordnat det så att tolken från Peking tog tåget till Huhehot och mötte oss på flygplatsen där.

Kineserna vet inte mycket om sitt eget land eller också spelar de okunniga. Ofta när man ställer en fråga om avstånd eller befolkningsmängd får man felaktiga svar eller inga svar alls. Jag gjorde förtvivlade ansträngningar för att få veta hur långt det var till Huhehot fågelvägen. Av två högt betrodda ämbetsmän som jag ställde frågan till svarade en att han inte visste och en annan att det var mer än 600 km. Det är typiskt för kineserna att när de skall ange avstånd så säger de ofta att det är mer än exempelvis ettusen kilometer och sedan kan det vara både två eller tretusen kilometer. Men svaret är naturligtvis inte fel, det är ofullständigt. I det här fallet var det betydligt mer än 600 km. Flygvärdinnan ombord som inte heller hade en aning om avståndet gav oss lyckligtvis marschfarten och med hjälp av den och tiden kunde vi räkna ut att det var 1.200 à 1.250 km. Det visade sig stämma vid en jämförelse på kartan som jag gjorde någon vecka senare.

Landskapet som vi flög över bestod länge av öken med milsvida snötäckta sanddyner. Av vägar syntes inget spår. Här och var upptäckte man gles skog som sannolikt var nyplanterad för att binda flygsanden. Planet höll sig för det mesta på 3.000 meters höjd och det var inte lätt att urskilja detaljerna på marken. Men ungefär halvvägs såg man att snön försvann och steppen färgades brun.

Det blev mellanlandning i Silinhot, som låg mitt ute på en ändlös stepp och var ett typiskt nybyggarsamhälle. I början av 1950-talet bodde här mindre än ettusen människor, nu hade själva samhället 20.000 invånare, en liten elektrisk kraftstation, några småindustrier, bostadshus i tegel och lera vid sidan om tälten i stans utkanter, men inga stenlagda gator.

Silinhot fyller ungefär samma uppgift som Hailar men i mindre skala. Hit kom råvarorna från folkkommunerna ute på steppen. Här bereddes hudarna, en sko- och läderindustri hade vuxit upp, mejeriet tog hand om mjölken som kommunerna levererade. Hela flygfältet bestod bara av en stor äng med en liten barack, där de av köld huttrande passagerarna samlade sig kring en kamin och fick en kopp kokande te.

Det var först någon timme före Huhehot som landskapet ändrade karaktär och man såg de första spåren av nyodlingarna i större skala. Här täcktes steppen plötsligt av stora statsfarmer av vilka somliga torde vara på 50.000 hektar, de flesta grundade av röda armen. Fält började smyga sig in mellan dynerna. Skogen hade här och var definitivt bundit sanden. Åtskilliga mil utanför huvudstaden mötte redan hela byar med vidsträckt grönskande fält. Det är till de här trakterna som större delen av det mongoliska jordbruket är koncentrerat. Den odlade jorden i landet täcker faktiskt bara en bråkdel av arealen eller ungefär sex miljoner hektar. Det lär finnas minst lika många hektar till att uppodla när bevattningsfrågan har fått sin lösning.

Tolken mötte programenligt på flygplatsen i sällskap med en partidignitär och så blev det en rundtur i stan. Partisekreterare Ulanfus bild syntes överallt, en stilig man denne Mongoliets Mao — om han är lika populär som Mao är ovisst. Huhehot framstod som en riktig stad med ganska breda gator och flera stora och imponerande byggnader. Här bodde 300.000 människor av vilka mongolerna utgjorde en minoritet.

Den största staden i Mongoliet är emellertid inte Huhehot utan Paotow som har över 800.000 invånare, ungefär tjugo mil från huvudstaden. Rikliga förekomster av järnmalm och kol förklarar att kineserna där har grundat ett järn- och stålverk som lär sysselsätta 30.000 à 40.000 arbetare.

Vid sidan om har vuxit upp kemiska industrier, textilfabriker, etc. Till Paotow kom vi aldrig.

Istället fick vi några timmars lektion i det moderna Mongoliets historia av en kvinnlig tjänsteman på den stora lantbruks- och industriutställningen i Huhehot. Ju mer man ser av kinesernas utställningar ju mer beundrar man både deras organisationsförmåga och deras pedagogiska begåvning. Det blev som väntat en lavin med siffror, några om industrin men det mesta om jordbruk och boskapsavel. Stålproduktionen hade ökats 16 ggr sedan 1956 (men då var den sannolikt nära noll), boskapsbeståndet hade fyrdubblats, skogsbeståndet mångfaldigats 37 ggr och kolbrytningen 20 ggr. Den odlade arealen hade mer än fördubblats.

Det var lika omöjligt här som i Mansjuriet att få några konkreta siffror. Men det var nog ganska uppenbart att industrialiseringen hade gjort stora framsteg även om man alltjämt hade en lång väg att gå. Kol och järnmalm tycktes i alla fall finnas i överflöd.

Det viktigaste vid sidan om den tunga industrin som ännu låg i sin linda var tydligen uppkomsten av industrier som kunde bearbeta landets råvaror på platsen. Sålunda existerade så gott som helt automatiserade mejerier som levererade smör till Peking och Shanghaj.

Socketbetor som odlades i stor utsträckning kunde nu också förädlas på platsen. Sockerraffinaderierna var inte särskilt moderna och det kunde bero på den rikliga tillgången av arbetskraft. Men så blev naturligtvis också produktionskostnaderna ganska höga. Sockret smakade förträffligt men det kostade 75 cents per kilo, dvs. i kr 50, att framställa. I detaljhandeln betingade det ett dubbelt så högt pris vilket måste anses orimligt dyrt med tanke på de låga lönerna. Tre kronor för ett kilo socker!

Den utmärkta ullen som Mongoliet har så gott om och som tidigare togs hand om av japanerna behandlades nu också på platsen. Det fanns två yllefabriker i stan med sammanlagt 3.500 anställda. Den ena hade byggts av ryssarna, den andra hade kineserna själva byggt.

Yllefabrikerna i Huhehot hade en kvinnlig direktör som hade utbildats i Shanghaj. Hon tillhörde de där pionjärerna som kommer från modellföretagen i Shanghaj, Peking, Shenyang etc. och reser landet runt för att grunda och leda nya företag. De är inte bara pionjärer som tekniker, de är också beprövade och hårdkokta partimedlemmar.

Transportväsendet föreföll lika efterblivet i Mongoliet som på andra håll i landet, trots att utvecklingen här uppmuntras och gynnas av Peking. I Huhehot rådde sålunda en fruktansvärd brist på motorfordon. Varje morgon när landsbygden skickade in livsmedel och råvaror till stan kunde man se långa foror med fyra hårt slitande kameler framför varje lastflak. Man kunde ha trott sig vara i Egypten.

Också här tycktes skolan komma som nummer ett. I Huhehot fanns inte mindre än sju högre läroanstalter däribland en medicinsk fakultet, en teknisk högskola, ett geologiskt institut, en skogshögskola, en lantbruks- och veterinärhögskola etc. Med tanke på den relativt ringa folkmängden var det imponerande.

Vi tillbragte en hel dag på lantbrukshögskolan som var sammankopplad med veterinärhögskolan och en högskola för väg och vatten. Den hade grundats 1952 och vuxit så snabbt att den nu hade 1.800 studenter och 600 lärare. Högskolan förfogade över en egen farm på flera hundra hektar där studenterna praktiserade och ett veterinärsjukhus som flitigt utnyttjades av lantbefolkningen i trakten runt om. Alla studenter var förpliktigade att med regelbundna mellanrum arbeta ute på folkkommunerna — det gällde både agronomer och veterinärer — och när de hade avslutat sina studier hade de redan skaffat sig praktiska erfarenheter. Studietiden för agronomer var fyra år, för veterinärer och ingenjörer i väg och vatten fem år.

I samtal med studenterna framhöll nästan alla att Mao hade spelat en avgörande roll i deras yrkesval. En av dem sade sig ha velat bli läkare, men så hade han läst Mao och förstått att veterinäryrket behövde honom. En av flickorna hade alldeles själv kommit på iden att djuren behövde henne. Hon kom som majoriteten av studenterna från landsbygden och hade vuxit upp med djuren.

Alla försök att länka in konversationen på privatlivet visade sig fruktlösa. Ville de gifta sig — visste de vad flirt var för något? Drömde de om någonting utanför studierna och drömde de över huvud taget? Jo, vi drömmer, svarade en ung flicka, vi drömmer om att bli röda och att bli experter. Det vill säga goda revolutionärer och duktiga tekniker. Svaret var hämtat så gott som ordagrant hos Mao.

Det var alldeles uppenbart att frågorna framkallade en viss irritation hos studenterna. Kanske en viss glädje hos somliga som satt och teg, men också illa dold förargelse hos andra, som svarade ganska aggressivt.

En pojke — 18 år gammal — reste sig. "Ingen i min familj har någonsin gått i skola", sade han. "Mina föräldrar och farföräldrar levde ständigt i trasor, det är allt jag minns av dem. De svalt jämt. Tack vare Mao har vi äntligen fått en dräglig tillvaro. Då skall vi inte bara tänka på oss själva utan arbeta så att hela världen får det bättre. Med bara individualister kan man aldrig skapa ett riktigt folk." Och så satte han sig.

Men knappt hade han satt sig så reste sig en annan pojke som verkade vara en av de politiskt ledande. "Vi lever lyckligt så som vi har det här. Vi älskar det kommunistiska partiet därför att Mao har fått oss ut ur eländet och av tacksamhet vill vi också hjälpa Mao att fullfölja revolutionen både i Kina och ute i världen." Han teg en stund och så fortsatte han. "Vi vill framförallt bli bra veterinärer, det är därför vi är här. Något privatliv i egentlig mening har vi inte och behöver inte heller något. Partiet har ordnat allt på bästa sätt för oss både materiellt och andligt. Bättre kan vi inte få det."

Allt tal om kärlek och flirt var som bortsopat och efter den sista slutklämmen var det uppenbart att ingen mer av studenterna hade lust att uttala sig. Något tidigare under samtalets gång hade vi pejlut kunskaperna om främmande länder och utländsk litteratur. Det gav ganska negativa resultat. Det utrikespolitiska intresset kretsade så gott som uteslutande kring den amerikanska imperialismens aggressioner i Asien och var därmed geografiskt begränsat. Europa verkade främmande på dem. Ifråga om utländsk litteratur lyckades vi med stor möda få fram en student som hade läst Gorkij. Men till deras försvar bör kanske sägas att de studerade djurens anatomi och inte skönlitteratur.

*

Inte vid något tillfälle under resan berördes förhållandet till Sovjetunionen eller till Mongoliska Folkrepubliken. När Sovjetunionen kom på tal så var det i något ideologiskt sammanhang. Vi tog initiativet till att diskutera gränsdragningen västerut med några av partimännen och det konstaterades då att gränserna till Mongoliska Folkrepubliken var fastlagda en gång för alla. Mellan de två mongoliska folken låg Gobiöknen som mongolerna på den här sidan gränsen inte hade något större intresse av.

Däremot framhölls mycket energiskt att gränsen mellan Inre Mongoliet och Sovjetunionen strax ovanför Hailar och längs Amurflodens lopp inte var definitivt fastlagd och att det här kunde bli tal om gränsrevideringar i framtiden. Men man lämnade mycket snabbt det brännbara ämnet.

Med Huhehot och Mongoliet bakom oss var vi med tåget snart inne i det egentliga Kina igen och

både landskap och människor verkade annorlunda. Tåget drog sig mödosamt fram genom Shansi och Hopei, vi följde den Kinesiska muren igen som slingrade sig upp över bergskränen och nere på fälten mötte på nytt bilden av tusen och åter tusen människor med krökta ryggar plockande sten eller grävande diken. Från det glesbebyggda Mongoliet var vi tillbaka i det folkrika Kina.

Shanghai är sig inte likt

Shanghai står högt på alla Kinaresevärders program och dit kommer de flesta. Man kan missa Hankeou, Sian, Wuhan eller Kanton, man avstår inte från Shanghai. Det är vid sidan om Peking den stora attraktionen. Som handels- och industricentrum drar Shanghai också till sig alla affärs- och industrimän som kommer till Kina.

Det som lockar är väl åtminstone delvis det dåliga ryktet från förr i världen då Shanghai gällde för att vara världens syndigaste hamnstad. Shanghai har spökat i så många kriminal- och äventyrsromaner. Av synd och last finns i dag ingenting kvar.

Shanghai har tvärtom blivit en symbol för det nya Kina. Det är det högst utvecklade industri-samhället på det kinesiska fastlandet, det är också Kinas största stad, levnadsstandarden är högre än någonstans i Kina och i Shanghai lever i dag majoriteten av landets kapitalister. Det räcker mer än väl för att locka både turister och affärsfolk.

Shanghai har framförallt vuxit sedan utlänningarna var herrar här. Med sina tio satellitsamhällen räknar Stor-Shanghai i dag tolv miljoner invånare, medan innerstan har en befolkning på sju miljoner. Deras livsmedelsförsörjning är tryggad året runt av inte mindre än tvåhundra folkkommuner i Shanghajs omedelbara närhet. Det är en ekonomisk enhet av en imponerande storleksordning.

Ännu i slutet av 1940-talet då utlänningarna var kvar här, berättade en av de ledande i kommunalförvaltningen, hade stan bara några industrier, framförallt lätta, idag har man inte bara tung och lätt industri utan också en lång rad konsumtionsindustrier. Vi producerar två à tre miljoner stål om året, vi har en högt kvalificerad verkstadsindustri som utrustar de nya företagen på löpande band Kina runt och det är här i Shanghai som vi har byggt en av de tre 12.000-tonspressar som existerar i världen!

Siffrorna bokstavligen snubblade över varandra när vi kom in på skola och hälsovård. Över två miljoner barn i folkskolorna, 50.000 studenter vid högskolorna, ett rekordartat stort antal läkare och Kinas bästa och största sjukhus. Shanghai importerade ingen medicin längre, här hade man sin egen farmaceutiska industri. Och i fråga om kirurgi gjorde man själv både konstgjort hjärta och konstgjord lunga.

Men inte nog med det, fortsatte kommunalmannen. Vi har blivit av med alla epidemier och ändå hade vi kolera långt in på 1920-talet. Vi har bokstavligen dränerat hela stan. Avloppsdikena har täckts, sumpmarkerna har torrlagts, enorma slumområden har raserats och en väldig areal har förvandlats till grönområden.

Den moraliska upprepningen har gått hand i hand med den materiella, tillade han. Här finns inga glädjehus och inga skökor längre, inga spelhålor och inga gangsters. Prostitution av minderåriga, organiserat tiggeri, rån på ljusa dagen och opiumhålor på varannan gata — det präglade Shanghai för bara något tiotal år sedan. Då var det gangsterna som styrde och ställde här i staden och som bestämde över myndigheterna. I dag består hela Shanghajs poliskår av 6.000 man mot New Yorks 20.000 eller 30.000 och vi har en brottslighet som är minimal i jämförelse med andra världsstäders. Praktiskt taget inga mord eller rån längre. Domstolarna i stan lider av brist på

sysselsättning.

På de flesta punkter skulle denna officiella panegyrik paradoxalt nog visa sig åtminstone i stort sett överensstämma med verkligheten.

Den moraliska upprensningen är det lätt att övertyga sig om. Bordellerna har stängts och de prostituerade som var verksamma vid det kommunistiska maktövertagandet har omskolats och blivit industriarbetare. Några skumma krogar eller barer är inte tillåtna. Prostitutionen tycks också vara utrotad. Jag talade med en kommunaltjänsteman i ett av slumkvarteren och han menade att det nog kunde förekomma att en kvinna kunde söka kontakt med en man för vinnings skull, men det skedde då inom ett företag eller i ett hyreshus, aldrig på gatan. Någon offentlig prostitution hade han inte sett spår av på de sista fem à sex åren.

Överfall och rån är okända också i de mest vanlottade kvarteren. De utländska sjömännen som går i land i Shanghaj och varken har krogar eller glädjehus att ta sin tillflykt till måste nöja sig med det av staden Shanghaj iordningställda hemmet för utländska sjömän, som är inrymt i en tidigare förnämlig internationell klubb. Och i den tråkas de ihjäl. På sjömanshemmet kan de dricka sig dödfulla på den svårsmälta kinesiska starkspriten och sedan lägga sig att sova på någon bakgata. Norges generalkonsul i Shanghaj berättade att ingen tar deras plånbok och att vänliga poliser forslar de berusade sjömännen tillbaka till båtarna.

Ett av sjöfolk och turister förr i världen omtyckt nöjescentrum var det beryktade *The Great World* där det fanns tillgång till skökor, spelhålor, nakendans och opium. Nöjespalatset ligger kvar i samma gathörn i Shanghajs centrum och bär samma lockande namn. På kvällarna när ljusreklamen sprakar från fasaden kan det kanske verka som förr i världen.

Men inomhus upptäcker man snart att *The Great World* har blivit ett städat Gröna Lund i Frälsningsarméns regi, som ingen sjöman kan slå sig lös på. Där finns skjutbanor och spelapparater i mängd, men också ett stort antal småscener där det spelas operor av olika slag, visas akrobatik eller film. Fyra eller fem operor och varietéföreställningar är i gång samtidigt i de fyra våningarna och ingen avgift betalas utöver den allmänna inträdesavgiften på en kvarts yuan, femtio svenska öre.

Några av operorna är klassiska men de flesta handlar om bonderesningar, arbetarrevolten i Shanghaj på trettioalet eller kriget i Vietnam. Arbetarrevolten i Shanghaj följer publiken med spänning och de dramatiska episoderna från revolten på landsbygden med utklädda spioner och hjältemodiga bondflickor väcker jubel. På *The Great World* kan publiken om den så vill tillbringa hela sin dag och se sig mätt på allt. Men portarna stängs klockan tio på kvällen. Något nattliv existerar inte.

*

Shanghaj har ömsat skinn också i andra avseenden. Européerna med sin lyx och sina bilar som gav sin prägel åt stan har gett sig av och de få hundra som är kvar ser man aldrig. Alla de förnämliga butikerna är borta och endast några av de mest kända antikvitetsaffärerna har överlevt. De är lika förnäma än i dag.

I folkmassan försvinner naturligtvis västerlänningen i de allra flesta fall, men varje gång han eller hon kommer ut från sitt hotell på Nanking Road hopas folk och det blir trängsel kring taxin. Samma nyfikna trängsel som alltid, men aldrig något ovänligt ord eller fientlig blick.

Det européerna har lämnat efter sig är inte särskilt vackert. De franska och brittiska stadsdelarna som var avspärrade för kineser och där utlänningarna levde som i sitt hemland med egen polis och egna domstolar påminner om förfallna franska och brittiska provinsstäder. Arkitekturen är

från slutet av förra eller början av detta sekel och vittnar om skrämmande dålig smak.

Man skall förgäves forska efter några europeiska kvarlevor. Både gatu- och butiksskyltar har bytts mot kinesiska och man har svårt att tro att bara för två decennier sedan patrullerade här franska och brittiska poliser och att det talades engelska eller franska i butikerna.

Det finns en gammal restaurang kvar i den franska stadsdelen, som heter "Maison Rouge". Den lär en gång ha varit genuin med en riktigt fransk kock. Lokalen har alltså förbluffande likhet med en parisisk bistro och är lika sjaskig. Löksoppa, entrecôte och pommes frites stod visserligen på matsedeln men den var skriven på engelska och personalen kunde ingen franska. Gästerna befanns vara enbart kineser och föreföll samtliga vara föredettingar som hade tillhört en bättre värld. Nu inandades de här vad som var kvar av västerländsk luft i Shanghai. Den var i alla fall inte särskilt fransk.

Shanghaijs pulsåder är än i dag Nanking Road som skär genom hela stan från väst till öst och utmynnar vid Bund och Whampooafloeden. Nere vid Bund har parkanläggningarna som var förbjudna för "hundar och kineser" öppnats för alla. De tunga bank- och affärspalatsen som inrymde storförfinans och big business och erinrar om liknande byggnader på Wall Street och vid Oxford Circus har förvandlats till klubbar eller hyser kommunala förvaltningar. Det är bara Bank of China kvar, det revolutionära Kinas centralbank.

Någon grönskande stad är Shanghai inte, även om det har planterats träd och skapats grönområden, men det skulle behövas mycket mer. Den franska kapploppsbanan som kantar Nanking Road har blivit lekplats för barn och vuxna och varje morgon såg jag från mitt hotellfönster folk på väg till arbetet stanna tio minuter eller en kvart för att vara med i den kollektiva gymnastiken. Det gymnastiserades både individuellt och kollektivt. Gamla herrar föreföll föredra den säregna skuggboxningen.

Trafiken på Nanking Road är inte på något sätt bullrande eller brusande, men den är i alla fall livligare än på Changan Aveny i Peking. Spårvagnarna har ersatts av trådbussar. Det är relativt gott om taxis och som Shanghai är en föregångsstad har man köpt in splitternya taxis av modell Fiat 1500 och Peugeot 404. Det verkade plötsligt helt europeiskt.

Från morgon till kväll är trottoarerna längs den milslånga Nanking Road svarta av människor, men kvällen kommer tidigt. Vid tiotiden ligger allt öde och tyst. På dagen däremot trängs folk utanför och inne i butikerna som är lika talrika som före revolutionen.

Många av småbutikerna har sina gamla ägare kvar. De är nu anställda av staten och i de större butikerna har ägarna slagit sig samman med sina anställda och bildat någon slags kooperativ. På så sätt existerar alltså en viss konkurrens mellan affärerna som anstränger sig till det yttersta för att antingen specialisera sig i en viss bransch — exempelvis barnkläder — eller ha ett annat urval än grannbutikerna. På Nanking Road ligger en skoaffär som har en skylt i fönstret med inskriften: "Här gör vi själva våra skor." Man konstaterar ganska snart att hantverkarna inte har minskat i antal.

Det mest sevärd i Shanghaijs butiksvärld är ändå antikvitetsaffärerna av vilka de största ligger alldeles bakom Nanking Road. De är numera förstatligade men de en gång stenrika — och förmodligen alltså mycket rika — ägarna går omkring där omgivna av sina gamla fina trotjänare. De forna ägarna tillhör naturligtvis gräddan inom Shanghaijs "kapitalistvärld". I deras butiker kan man helt glömma att man är i revolutionens Kina, det finns ingenting som påminner om vad som har skett i landet, här har allting förblivit vid det gamla. Samma förfining, samma underdåniga artighet gentemot kunden, samma bottenlösa kunskaper ifråga om Kinas gamla konst.

Som gammal handelsstad med stor erfarenhet har Shanghai utan tvivel Kinas bästa distributions-system när det gäller varor. Den enorma detaljhandeln tycks fungera helt friktionsfritt och köandet är okänt, även på livsmedelsområdet. Här finns också de största varuhusen i landet. Vi gjorde en rond på ett av de största i Shanghai. Det hade 2.000 anställda och en årsomsättning på närmare en kvarts miljard kronor.

Det mesta av varorna kom från företag i Shanghai, men via två stora inköpscentraler, en statlig och en kommunal. Det är den kommunala som förser småbutikerna, medan den statliga försörjer varuhusen.

Vi undrade om konsumenterna hade någon som helst möjlighet att påverka varornas utseende och kvalitet och om någon hänsyn togs till dem. Eller om det var som det så länge hade varit i Sovjetunionen att allt bestämdes på högsta ort och att folk sen fick ta vad som fanns.

Den kinesiske varuhusdirektören skakade på huvudet. — Vi är till för konsumenterna och inte de för oss, sade han. Innan en vara går i massproduktion säljs den i mindre mängder och kunderna får säga sin mening. Misshagar varan får fabriken återbud. Osäljbara varor går i retur till fabrikanterna.

Beslut om vilka varor som skall tillverkas fattas i regel i samverkan mellan de stora inköpscentralerna och fabrikanterna, men då har redan detaljhandels synpunkter inhämtats. I regel sänder fabriken sitt folk till varuhuset och låter dem stå bakom disken där de får direkt kontakt med både kunderna och försäljarna.

Den senaste tiden har man också satt i gång en kampanj för att bibringa kunderna mera varukännedom. Man vill lära dem att skilja på olika kvaliteter och hur olika tygsorter, framförallt sådana av konstfiber, skall behandlas.

"Inte ens världens bästa sonhustru kan laga god mat om hon inte har riktiga råvaror", sade varuhuschefen när vi gick rondan från våning till våning och konstaterade att trängseln var enorm framför alla diskar. "Ett bra varuhus i Kina måste bygga sin framgång på bästa möjliga kvalitet och största möjliga urval." Men han medgav att den bästa kvalitén än så länge gick till export och att kineserna själva fick nöja sig med en sämre.

*

Ännu för något år sedan brukade turistbyrån i Peking sätta upp två punkter på programmet som Shanghairesenärerna uppmanades att inte gå miste om. Den ena gällde ett sammanträffande med en före detta sköka, numera omvänd till industriarbeterska och den andra en omvänd kapitalist. När vi reste till Shanghai var skökan struken från programmet, men kapitalisten var kvar.

Den "omvända kapitalisten" tog emot i en förfinad och kultiverad miljö i en med utsökta antikviteter möblerad liten salong i en rätt stor villa, belägen i den forna franska stadsdelen. Det var en något gråsprängd herre i femtioårsåldern, iförd en välsittande mörkblå kostym av västerländskt snitt. Hans något yngre fru bar en fotsid kinesisk sidenklänning. När den västerländskt klädda kvinnliga tjänsteanden serverade té i en förnämlig servis kände man sig helt förflyttad till det förrevolutionära och borgerliga Kina.

Samtalet ägde rum med hjälp av en tolk och fördes till en början från värdfolkets sida på kinesiska, men det övergick så småningom helt till engelska. Både kapitalisten och hans maka hade synbarligen fått sin uppfostran i västerlandet.

Det hela började med ett slags bekännelse från värdens sida och den framfördes på kinesiska med rätt låg röst. Han sade sig vara en omvänd kapitalist och berättade hur han hade kommit därtill.

Före revolutionen hade han och hans familj varit ägare till ett textilföretag med sextusen anställda, som han själv hade varit ledare för. Politik hade han aldrig sysslat med, men som god kines hade han alltid känt patriotiskt, varit motståndare till japanerna och sympatiserat med frihetsrörelserna. Kommunismen hade han emellertid hyst skräck för och när den röda armén närmade sig Shanghaj hade han flytt till Hongkong och lämnat företaget i händerna på sin disponent.

Kommunisterna rörde inte hans fabrik och beslagtog ingenting av hans egendom. Tvärtom inbjöds han att återvända och återuppta driften, eftersom han hade varit vad kommunisterna kallade "en nationell kapitalist", dvs. en god kines. Han återvände först ensam. Följande år tog han över familjen.

Men det föreföll honom mer och mer orimligt att fortsätta med ett privatägt företag alltefter hand som större delen av ekonomin, inklusive gross- och detaljhandel, förstatligades. Snart var staten hans enda kund, men också hans enda råvaruleverantör (och kunde följaktligen diktera villkoren!). När den kommunistiska partiledningen en dag uppmanade kapitalisterna att samarbeta med statsmakterna beslöt han och de flesta andra kapitalister att erbjuda sina företag till staten. Det var 1955.

Man införde nu något som kallades "halvstatlig-halvprivat regi", men i själva verket var den "halv privat" endast till namnet. Ägaren överlät nämligen sitt företag åt staten och fick i ersättning uppbära en ränta på 5 % om året på företagets förmodade marknadsvärde. Kapitalet såg ingen kapitalist röken av. Vår värd kvarstod som verkställande direktör i företaget men fick vid sin sida två biträdande direktörer, den ena utsedd av partiet och den andra av personalen.

"Jag har haft mycket svårt att anpassa mig till de nya förhållandena, berättade han. Förr i världen när jag infann mig på fabriken blev det alltid stor uppståndelse, nu märker ingen när jag kommer eller går. Och det är väl så det skall vara."

"Jag har också alla mina vanor kvar från den gamla tiden, fortsatte han, och vill gärna tro att allt skall göras för att tjäna pengar på driften, med andra ord göra profit, medan allt nu i stället går ut på att tjäna folket och de krassa profitsynpunkterna är bannlysta. Mina meddirektörer har haft ett änglalikt tålamod med mig och försökt få mig att lära om. Nu börjar jag förstå att man skall lyssna till arbetarna — de vet ofta bättre besked än jag. Resultaten har inte heller uteblivit. Företagets produktion har ökat med 30 % sedan det fick halvstatlig ledning."

Han talade nästan ödmjukt om sina meddirektörer och sin egen ringhet. Infogad i ett kinesiskt sammanhang med alla klassiska förebilder i minnet verkade bekännelsen kanske inte så skrämmande. Hur många kineser har inte i århundraden uttryckt sig så där ödmjukt och nedsättande om sin egen person som den omvända kapitalisten? Men i det här fallet föreföll det faktiskt vara en utanläxa som han drog med mycket stor självövertvinnelse.

Enligt vår värd skulle det än i dag existera närmare 90.000 omvända kapitalister i Kina av vilka hälften levde i Shanghaj. "Men", tillade han, "de flesta är hantverkare och små butiksinnehavare och utdelningen på deras kapital ger inte många yuan." Det blev kanske några hundra eller möjligen ettusen yuan om året, som kunde läggas ovanpå den lön de hade som butiksföreståndare eller ledare för ett hantverkslag.

"I själva verket får de stora bland oss alldeles för mycket pengar av staten och vi vet inte vad vi skall göra av pengarna", framhöll han litet längre fram. "Värdet av vårt företag uppskattades till i miljon 600.000 yuan (ungefär 3 miljoner 200.000 kronor) och det ger mig 80.000 yuan i ränta om året. På de här tio åren har jag fått ut 800.000 yuan som sitter på banken. Vi använder dem inte eftersom jag och min familj lever på min lön. Därför funderar jag och många av mina vänner på

att tacka nej till statens räntor i fortsättningen ..."

Jag gjorde där invändningen att hans stora förmögenhet faktiskt var värdelös. Om man har pengar skall man antingen kunna använda dem för att få mera pengar eller till att bygga upp en personlig maktställning eller bådadera eller också kunna leva ett rikt och luxuöst liv i största överflöd. Vad har man för glädje av pengar som ligger fastlåsta i en bank, frågade jag honom. Det kom en glimt i ögat under några sekunder och sedan skakade han ovetande på huvudet.

Men det gick naturligtvis ingen nöd på honom, eller på hans hustru. De levde kvar i sin gamla fina villa med alla dess ovärderliga konstskatter, bland annat en stor samling gammalt kinesiskt porslin. De hade en egen bil med chaufför. De kunde en eller två gånger om året resa till Hongkong och klä upp sig västerländskt. Och i stort sett kunde de upprätthålla den levnadsstandard som de varit vana vid tidigare.

Och barnen, frågade vi, tänker de ärva allt det här vackra?

De hade fyra barn därav två mindre. En dotter skulle just avsluta sina medicinska studier i Schweiz innan hon återvände till Kina och äldste sonen studerade till ingenjör. "Barnen har ingen förståelse för arv", svarade fadern stillsamt. "De tillhör ungdomsrörelsen och är marxister."

Vid några tillfällen lyckades vi styra över samtalet till neutrala och mindre pinsamma ämnen och gjorde en genomgång av konstsamlingarna. "Jag har redan så mycket konst att det inte lönar sig att köpa mera — inte för att vi inte skulle ha råd", sade han och makan nickade instämmande.

Han följde oss sedan till den väntande taxibilen. "Kom ihåg att jag är en omvänd kapitalist", var hans sista ord och de sades på engelska. Om det var ironi eller inte förblev oklart.

Kineserna har behandlat sina kapitalister på ett helt annat sätt än revolutionärer i andra länder. Där har man tagit allt ifrån dem, satt dem i fängelse eller berövat dem livet. Mao Tse Tung ansåg sig behöva kapitalisternas kunnande och erfarenhet och ville därför att de skulle integreras i det kommunistiska samhället sedan de väl oskadliggjorts. De fick sålunda leva kvar i sina möbler och fortsätta sitt gamla privatliv på villkor att erkänna sina synder och göra bot och bättring.

Men det är klart att inga eller i alla händelser mycket få av dessa ångerköpta kapitalister i sitt innersta hyser någon entusiastisk tillgivenhet för det nya samhället — inte ens de som har fått behålla sina miljoner på banken.

*

Slummen var en av de värsta pesthärdarna i gårdagens Shanghaj. Där rekryterade bordellerna sina småflickor och därifrån kom också horderna av tiggande småbarn, där värvade gangsterledarna sitt folk för narkotikasmuggling, kidnapping, mord och rån och där var den verkliga grogrunden för epidemier och veneriska sjukdomar.

Att bokstavligen bygga bort slummen har kineserna inte lyckats med än. Shanghaj har på det senaste decenniet byggt 250.000 till 300.000 lägenheter. Det betyder att man har skaffat bostad åt kanske 1/2 miljon människor, vilket är klart otillräckligt med tanke på den kraftiga inflyttningen och industrialiseringen.

Men man har angripit slummen på ort och ställe. Man har sanerat, dragit in vatten och elektricitet och byggt avlopp. I dag har praktiskt taget alla slumnevävarare både rinnande vatten och elektriskt ljus. Den slum som är kvar kan åtminstone sägas vara ren. Myggor, flugor och råttor är borta.

Det s.k. Shangkvarteret var förr ett av de värsta områdena. Det låg omkring ett brett avloppsdike

som förpestade hela omgivningen. Samhället bestod av plåtskjul, lerhyddor och tält. Där fanns varken elektriskt ljus, rinnande vatten eller avlopp och inte heller några stenlagda gator. Invånarna levde huvudsakligen på tiggeri i stans centrala delar dit man skickade sina barn. Ett mindre antal av männen hade tillfällighetsjobb i hamnen eller samlade lump i de europeiska soptunnorna. Många levde på avfall. Ingen kunde läsa eller skriva.

I dag är området totalsanerat. Alla gamla skjul har rivits på ett par undantag när. Dem har man låtit stå kvar för att det uppväxande släktet skall få veta hur det var förr — före revolutionen. En bred boulevard går nu där avloppsdiket förut låg.

Någon riktig stadsplan har inte gjorts upp och området har behållit sin gamla struktur, men längs de trånga gatorna och gränderna har det byggts små en- och tvårummare i tegel och murbruk. Varje familj har själv byggt sitt hus ofta med grannarnas hjälp. Husen är mycket primitiva, men de är rena, kan uppvärmas med kamin, har rinnande vatten, ett enkelt wc, elektriskt ljus och gas.

Vi gick och hälsade på i några av dem. På jordgolvet låg en bastmatta, möblerna var fåtaliga, men det fanns ordentliga sängar och på väggen några färgplanscher däribland ett porträtt av Mao. Vi träffade bara på far- eller mormödrar, de unga makarna var på sitt arbete och barnen var i skolan. Överallt var det rent och snyggt. Det var fattigt, men ingen riktig slum längre.

Sedan flera år tillbaka bygger staden moderna hyreshus i området och dit skall befolkningen flytta in allt eftersom lägenheterna blir inflyttningsklara. De som redan står färdiga har tagit emot en tiondel av slumbefolkningen som allt i allt uppgår till 60.000. Det kommer att ta mer än ett decennium innan resten kommer in i de stora hyreshusen.

Husen är byggda i tre våningar utan hiss med lägenheter på genomsnittligt 32 m², avsedda för familjer på fyra à fem personer. Varje lägenhet består av två rum samt kök och tvätt- eller duschrum. I en av lägenheterna mötte vi en gammal man som sade sig tidigare ha bott i ett litet skjul på 5 m² med sin hustru och två barn. Han körde trots sin höga ålder alltså sin cykeltaxi i stan, tillhörde partiet, var medlem av stadsfullmäktige och hade last det mesta av Mao. Med andra ord: en pamp i kvarteret.

Familjeinkomsterna varierade mellan 60 och 70 yuan per person och tillsammans hade alltså ett äkta par 120 à 140 yuan i månaden. Hyran var ovanligt hög, nämligen 9 yuan i månaden, men det berodde på den relativt höga bostadsstandarden. Det betalades inga skatter.

Hyresgästerna vi talade med uttryckte naturligtvis alla sin glädje över att bo så fint och så modernt. De sade sig aldrig ha haft det så bra, men så kom de också alla från den värsta slummen. Någon arbetslöshet rådde inte längre i den här stadsdelen. Även de äldre sysselsattes genom kommunens försorg med trädgårdsarbete eller fick sitta barnvakt i de hem där föräldrarna hade nattskift.

Shangkvarteret hade numera ett eget litet sjukhus med ett tjugotal bäddar och ett flertal små polikliniker. Det fanns också många barnhem och inte mindre än nio mindre ålderdomshem för gamlingar, som saknade anhöriga eller vars barn var för trångbodda att hysa dem.

Skolor fanns på alla stadier. Tidigare hade inga barn i den här slumvärlden gått i skola. Nu var den sexåriga folkskolan obligatorisk. Av folkskolebarnen fortsatte fyra femtedelar till realskolan och sexton pojkar och flickor från kvarteret låg vid ett av universiteten i Shanghai.

Hela området styrdes av ett antal gatukommittéer vars medlemmar tillsattes av partiet. Varje gatukommitté var ansvarig för allt inom sin räjong — skolor, hälsovård, renhållning, men också politisk övervakning. Under varje gatukommitté fungerade s.k. kvarterskommittéer och under var och en av dem sorterade 1400 à 1500 hushåll. Hela samhället var med andra ord ordentligt inrutat

och organiserat.

Till de s.k. kvarterskommittéerna som styrde och ställde med invånarna på fyra å fem gator valdes medlemmarna av invånarna själva och för att tillhöra dem krävdes inga politiska kvalifikationer. Mycket få tycktes för övrigt vara partimedlemmar. Det rörde sig om högst 5 % av befolkningen.

Det framgick under samtalen som vi hade med de styrande inom gatu- och kvarterskommittéer att de faktiskt visste allt om sina medmänniskor, om deras levnadsvanor, materiella villkor, åsikter och lektyr. Människorna levde här för öppna dörrar och det var lätt att få insyn. Kommittémedlemmarna såg till att ingen medborgare led nöd eller lämnades ensam vid sjukdom, då ryckte grannarna genast in. Men de såg också till att ingen hyste några kätterska åsikter. Kontrollen verkade effektiv.

*

Shanghajs hamnkvarter var förr i världen en plats dit man nätt och jämnt vågade sig i dagsljus utan att vara åtföljd av en polis.

Rån och överfall på öppen gata hörde till det vardagliga. Nattetid gick man helt enkelt inte in där och även polisen höll sig borta. På trottoarerna låg människor i trasor och sov och halvnakna ungar hängde sig på de sensationshungrande turisterna för att tigga.

I dag är det även nattetid lika tyst och stilla i Shanghajs hamnkvarter som på Nanking Road. Man möter inte någon patrullerande poliskonstapel och inga turister. Möjligtvis någon cyklande hamnarbetare på väg hem från sitt nattpass.

Hamnarbetarna i Shanghaj hörde till stadens parias. De flesta bodde i hamnen, sov i något skjul eller under bar himmel. De var icke fast anställda, ställde upp varje morgon och arbetade på ackord åt någon gangledare som hade hela makten i hamnområdet.

Shanghajs hamn har i dag sannolikt ingen som helst likhet med gårdagens. Sammanlagt 25.000 à 30.000 är sysselsatta där, de flesta som hamnarbetare, andra som lastbilsförare, kranskötare etc. Samtliga är heltidsanställda och har en månadslön som är den högsta i sitt slag i hela Kina. Den ligger genomsnittligt på 92 yuan i månaden.

Både lossning och lastning görs nu huvudsakligen med mekaniska hjälpmedel, medan det tidigare skedde med människokraft. Allting bars på ryggen ombord på fartygen. Nu har människokraften ersatts av lastbilar och lyftkranar. Före mekaniseringen — dvs ännu ett gott stycke in på 1950-talet — tog det två veckor och 500 arbetare att lossa en tiotusentonnare. Nu går det på fyra dagar med 50 arbetare.

I dag är det hamnstyrelsen som ordnar med bostäder och svarar för socialvården och i en viss mån också för de vuxnas vidareutbildning. Den är också ansvarig för sjukvården. Det finns inte längre några analfabeter bland hamnarbetarna. Några av dem läser på realskoleexamen på kvällskurser.

Alla tänkbara säkerhetsåtgärder fungerar under arbetet. De som arbetar med lossning bär hjälmar och särskilda skor och somliga av dem som uppehåller sig på kajen bär livbälten för den händelse de skulle falla i sjön. På vintern serveras varma drycker under arbetet, på sommaren kalla drycker, allt på hamnstyrelsens bekostnad. Heta somrar sätts det upp tält på kajen där arbetarna kan få skugga och så fort termometern går över 37 plusgrader inställs allt arbete.

Vi mötte både manliga och kvinnliga arbetare i hamnen. Kvinnorna körde lastbilar eller var kranskötare. Alla var unga. Männerna skötte om på- och avlastning. Bara på utseendet förstod man

att de tillhörde en gynnad socialgrupp. De såg friska, glada och starka ut. Hamnarbetarna i Shanghaj är inte längre parias, de har flyttat upp i elitklassen.

Hamntrafiken är naturligtvis inte längre vad den var en gång i tiden, när fartyg från hela världen oavbrutet löpte in och ut. Men den är på stark tillväxt och för att motsvara det växande behovet har man varit tvungen att bygga ut kajer och anläggningar. Shanghaj går och väntar på att på nytt bli en världshamn.

Alla främmande skeppare tycks vara ense om att lossning och lastning i Shanghaj sköts snabbare och effektivare än i de flesta andra hamnar i världen. Här förekommer varken strejker eller maskning. Men somliga av skepparna klagar bittert över att Shanghaj har blivit så dygdigt. Sjömännen som går i land efter att ha suktat två eller tre månader på världshaven kan inte längre slå sig lösa. Det hjälper inte att hamnstyrelsen ordnar med små varietetställningar åt de utländska sjömännen och bjuder dem på té och kaffe på sjömanshemmet.

— Kineserna ger också våra sjömän souvenirer, sade en gammal fransk skeppare som sedan många decennier brukade gå på Fjärran Östern. Det får vi ingen annanstans.

Men det är inte souvenirer som de långväga sjömännen längtar efter när de går i land.

*

Ju längre man vistas i Kina ju mer inser man hur långt och djupt politiseringen har gått på alla områden i samhället. Politisk uppfostran är a och o i så gott som alla sammanhang. Det ger också en stad som Shanghaj talrika exempel på.

Viktigast är utan tvivel att påverka barnen och det sker i barnhem och i skolor. Fritiden får den kommunistiska ungdomsrörelsen ta hand om, men den når inte alla. Staden Shanghaj har därför upprättat barnklubbar av vilka det finns åtminstone en i varje stadsdel. Där tillbringar många skolbarn sin lediga del av eftermiddagen och vanligtvis också sina söndagar, om båda föräldrarna är borta på arbete.

Vi besökte en av klubbarna som var inrymd i en jättevilla som tidigare hade varit någon miljonärs egendom. Där fanns inte bara en stor lekhall med skjutbana, pil- och bollkastning bland annat kunde man kasta pil mitt på näsan på en förfärlig karikatyr av Lyndon Johnson — men det gavs också kurser i sång, musik och dans. Barnen i kvarteret hade sin egen stråkorkester och sin sångkör och var i färd med att organisera en corps de ballet. Flickorna kunde sy och brodera och både pojkar och flickor roa sig med att plocka sönder och sätta ihop transistorer, allt under sakkunnig ledning. Och för de som bara ville lyssna fanns det gott om sagoberättare.

Det var i och för sig en alldeles utmärkt institution. Men allt var politiskt färgat. Man sjöng revolutionära sånger och manade till kamp mot imperialismen och till försvaret av Vietnam. Inte bara sången utan också dansen var politiserad. Sagoberättarna hämtade alla sina historier från det reaktionära förflutna eller berättade om dagens moderna hjältar som läste Mao.

Det är riktigt att vi försöker lära våra barn allt om vårt förflutna, sade en av direktiserna. Vi vill att de skall veta vad det kostat de äldre generationerna i blod och hårt arbete att skapa dagens samhälle. Vi finner det lika självklart att vi skall få våra barn att försöka efterlikna de av sina unga landsmän som i dagens Kina har blivit folkets och landets hjältar. Vi vill göra dem till riktiga människor och till övertygade kommunister.

Jag hade från början av besöket på klubben sällskap med en liten elvaårig pojke som krampaktigt höll sin lilla varma fasta hand i min. Han var min vägvisare. När vi kom ut från en av sagoberättarna som hade dragit en historia om bonderevolter frågade han mig om han fick berätta en

modern historia. Och det fick han naturligtvis.

Det var en gång en ung soldat som hette Wang-Ji, började han med sin lilla gälla stämman. Det var en bra soldat som hade läst Mao Tse Tung ordentligt. En dag var han ute med en grupp militiamän på träning och lärde dem att lägga ut landminor och få dem att explodera. Men de var alla ganska tafatta och det gick så illa att en av minorerna just skulle till att explodera innan ännu militiamännen hade hunnit sätta sig i säkerhet. Det fanns bara ett sätt att rädda dem på. Wang-Ji tvekade inte en sekund och kastade sig framstupa över minan och flög i luften med den, men alla hans kamrater undkom med livet. Wang-Ji är en hjälte i dag, sade den lille pojken och tittade på mig.

Det hör till historien att berättelsen om Wang-Ji hade spritts över hela Kina i mer än ett år, hade stått tryckt i alla tidningar och fanns skildrad i skrifter där Wang-Jis liv återgavs in i minsta detalj. Hur Wang-Ji med sina första fickpengar, då han ryckte in som värnpliktig rekryt, hade sprungit och köpt en skrift av Mao, hur han sedan under sina korta levnadsår vid varje tillfälle hjälpt någon fattig, bistått någon gammal eller svag och levt upp till Maos ideal.

Den historien hade nu den lilla pojken lärt sig utantill för att visa de främmande besökarna att han också ville efterlikna Wang-Ji och så ville alla hans kamrater. Direktisen försäkrade att sedan barnen blivit riktigt förtrogna med Wang-Jis liv hade de bokstavligen tävlat om att utföra goda handlingar. Det ansåg de sig vara skyldiga Wang-Jis minne.

När vi skulle lämna klubben hade barnen som tillhörde de olika sånggrupperna ställt upp. De sjöng "Vi är alla barn av revolutionen" och sjöng riktigt vackert. Det hela avslutades med att dansgruppen med småttingar i sju-åttaårsåldern utförde någon slags ringdans och under dansen sjöng de "Min mamma var spinnerska och min pappa var murare" och refrängen lydde: "Jag vill också bli arbetare."

Det är vad vi kallar ideologisk uppfostran, sade den något strängt utseende direktisen vid avskedet. Och det kunde vi lugnt instämma i.

*

Kineserna är ett musikaliskt folk och musiken spelar där kanske en större roll än i de flesta andra länder. Musik praktiseras i de minsta landsbyar i någon form, det undervisas i musik i de flesta skolor och musiken dominerar radioprogrammen från bittida till sent. Man kan inte föreställa sig Kina utan musik.

Men att politiken skulle ha fått sitt grepp också om musiken hade vi däremot inte väntat oss. Att det förhöll sig så fick vi veta på det berömda Musikkonservatoriet i Shanghai, som räknas till landets främsta.

Det var faktiskt först sedan konservatoriet på allvar hade börjat tillämpa partiprogrammet och tänka ideologiskt som musikundervisningen hade blivit verkligt framgångsrik, berättade den kvinnliga direktisen på konservatoriet, som själv var en känd operasångerska.

Förr i världen satt de flesta eleverna på sina rum och hämtade sin inspiration hos andra musiker. De saknade kontakt med folket och med livet, förklarade direktisen. Det har vi nu ändrat på. Eleverna reser ut på landet eller till fabriker och får där sin inspiration.

Hon berättade att somliga reste till ett stort damm- eller brobygge, andra till stora nyodlingsprojekt som var i gång eller över huvud någonstans där det höll på att hända något. Där delade de sin tid mellan fysiskt arbete, egna studier och undervisning åt traktens befolkning.

Den verksamheten resulterade i sånger, kantater och symfonier som byggde på elevernas egna

upplevelser. En berömd kantat komponerad av en elev från Shanghajkonservatoriet hette "Lyckans flod" och skildrade hur man med dikningsarbeten fick floden att förvandla ett uttorkat område till grönskande fält.

Direktrisen framhöll också vikten av att eleverna under sina uppehåll på landsbygden fick ett begrepp om vanligt folks känsla för musik. På folkfester hade man tidigare huller om buller spelat kinesisk och västerländsk musik utan att tänka på publiken. Vid en närmare undersökning hade det emellertid visat sig att folk i själva verket föredrog den kinesiska musiken.

"Vi har alltför länge låtit oss påverkas av västerlandet också på musikens område", fastslog hon nu energiskt. "Trots att vi hade så mycket att lära om och inhämta från vår egen musik. Det är vad vi just nu håller på med. Det måste samtidigt leda till en viss reaktion mot västerländsk musik."

Det var uppenbart att partilinjens tillämpades mycket strängt i musikkonservatoriet i Shanghaj, men det betydde visst inte att de tusentals unga män och kvinnor som strömmade dit från alla hörn av Kina inte skulle få en högt kvalificerad musikalisk utbildning. Det föreföll som om alla som hade någon begåvning fick en chans till utbildning och de flesta eleverna kom också från fattiga hem i stan eller på landsbygden.

Vi lyssnade till en ung tibetanska som just hade anlänt från sitt hemland för att skola sin röst och som höll på att repetera tibetanska folksånger med sin ackompanjator. Hon hade en utsökt vacker röst, ganska olik de kinesiska rösterna, och skulle enligt sin lärare gå långt.

Varken klassisk eller västerländsk musik var bannlyst från konservatoriet. Vi hörde från en studio Schubert på piano, något som liknade Bach på cello och fick också lyssna till klassiska kinesiska folkvisor.

När man på konserter i Kina har hört skickliga kinesiska pianister spela modern västerländsk musik eller framföra egna djärva kompositioner så hade man också svårt att hålla med direktrisen i Shanghaj, som ville att all musik i Kina hädanefter skulle inspireras från folkkommunerna. Hon måste på något sätt ha missförstått Mao.

*

Att var och en skall lära sig inse kroppsarbetets förädlande inflytande på människan hör till den kinesiska kommunismens grundprinciper och den tillämpas också i Shanghaj. Där var det ganska vanligt att hitta direktören för ett stort företag sysselsatt vid en svarv eller bormaskin, iförd vanliga arbetskläder och med händerna nedsmorda med olja. En tillfälligt besökande skulle ha haft svårt att se någon skillnad mellan honom och de andra i fabriken.

Det är inte bara fabrikscheferna som kavlar upp skjortärmarna och går ner i verkstaden. Högste chefen för det stora bussbolaget i Shanghaj tar sig då och då en vecka och ställer sig på en buss för att sälja biljetter och en annan vecka sitter han vid ratten och kör bussen genom stan. Passagerarna har i regel ingen aning om vilken hög herre som klipper biljetterna eller kör bussen just den dan.

Hans exempel följer också chefen för Shanghajs nya flyghamn som är den största och mest luxuösa i hela Kina. Den har rullande trappor, eleganta restauranger, cafeterias och taxfree shops som kan mäta sig med det mesta i USA och Europa.

Då och då går som sagt chefen för flyghamnen och möter de ankommande jetplanen, hjälper passagerarna med deras handbagage, lyfter upp väskorna på trucken och kör iväg alltihop till tullen eller resgodslämningen. Det är sällan personalen vet att det är den högste chefen som kör

trucken den dan — han är en av dem, helt anonym.

Det är svårt att avgöra om de höga cheferna verkligen trivs med att vikariera som arbetare, men alla som tillfrågas svarar enstämmigt att det är nyttigt och välgörande. Välgörande för individen, sade en av dem, därför att han påminns om att han är en vanlig människa. Nyttigt ur företagsledningens synvinkel. Man lär sig mycket om personalens arbetsvillkor, men också om kunderna och deras behov.

Mera diskutabel visade sig metoden vara när den tillämpades på läkarna. Jag besökte ett av de största och modernaste sjukhusen i Shanghaj, där flertalet av läkarna var utbildade i Kina och ett fåtal hade fått sin utbildning i USA, Frankrike eller Västtyskland.

De ansåg sig själva vara avancerade på de allra flesta områdena inom kirurgi och medicin. Sålunda hade de egenhändigt tillverkat en konstgjord lunga och även ett konstgjort hjärta, som de var mycket stolta över. De uppgav att amerikanska kolleger hade behövt tjugotvå år för att konstruera ett konstgjort hjärta. Kineserna hade gjort det på tio år utan hjälp utifrån.

Men den av Mao föreskrivna metoden att gå ut till folket och praktisera vållade besvärligheter. över hälften av de hundratals läkare som var verksamma på sjukhuset skickades varje år till små avlägsna orter där de fick praktisera och undervisa ofta i ett halvår eller längre. De arbetade ute på fältet under primitiva förhållanden med bristfällig utrustning och saknade alla möjligheter att forska. I talrika fall var de också tvungna att delta i lantarbetet och integrera sig med befolkningen. Förr eller senare återvände de visserligen till sitt gamla sjukhus, men mycket snart skickades de ut på nytt.

Jag förstod på en av överläkarna att det som förorsakade mest bekymmer var att sjukhusets egna erfarna läkare plötsligt ersattes av nybakade unga läkare från provinsen som först måste läras upp — det ställde enorma krav på chefsläkarna.

Men ingen nämnde någonting förklenande om systemet och man bemödade sig i stället att framhäva fördelarna. Hela läkarkåren fick så småningom en ingående kunskap om de medicinska förhållandena i landet, de fick tillfälle att lära folk hygien och lärde sig själva en hel del av folket. Föreställ er, sade en av läkarna, vad det betyder rent psykologiskt när sjuka människor i en underutvecklad trakt plötsligt blir omhändertagna av några av Kinas främsta specialister...

När allt kom omkring hade systemet alltså inte bara nackdelar. Att en direktör för ett stort bussbolag mätte bra av att då och då köra bussar kunde det i alla händelser inte råda några tvivel om.

*

Så var vi då färdiga med Shanghaj och på tolv dar hade vi sett det mesta eller så mycket som gick att pressa in i tidsschemat: från skolor, sjukhus och fabriker i själva Shanghaj till satellitstäderna med höghus i fem våningar utan hiss och de vidsträckta folkkommunerna som dagligen skickade ton av grönsaker med pråmar in till innerstan. Stor-Shanghaj visade sig vara ett väldigt befolkningsområde i full expansion, som med all rätt kan sägas vara Kinas verkliga lunga. Det är här det moderna Kina skjuter i höjden.

De politiska förhållandena kom vi aldrig in på livet. De kineser vi umgicks med och av vilka flera var engelsktalande kunde ibland antyda att det fanns missnöjda eller att trycket från partihäll ibland kunde bli för hårt, men de antydningarna drunknade sedan i en lovsång till allt det goda och fina i systemet.

De som borde ha de största möjligheterna att kasta en blick åtminstone bakom affärslivets

kulisser är alla de utländska affärsmän och experter som kommer till Kina för att sälja och köpa. De flesta av dem kommer till Shanghai, där de befolkar de stora hotellen. Förhandlingarna pågår i åtta à tio timmar varje dag med korta avbrott och kan fortsätta i veckor och månader.

På mitt hotell i Shanghai bodde franska, västtyska, kanadensiska, australiensiska, brittiska och japanska affärsmän. Japanerna var alltid i majoritet, men de höll sig för sig själva. Alla de där affärsmännen förde ett spartanskt leverne. På kvällarna träffades de i matsalen, utkörda och trötta av dagslånga konferenser med kineserna och efter middagen återstod ingenting annat än att gå på sitt rum, spela kort med en kollega och förtära den medhavda whiskyn. Någon gång gick man kanske också och såg en opera eller några akrobater.

Men helhetsintrycket hos de utländska affärsmännen var genomgående gynnsamt eller optimistiskt, sällan raka motsatsen. De hade bara lovord till övers för sin kinesiska motpart, hård, men korrekt och absolut ordhållig när avtal väl träffats. Inga utdragna diskussioner om betalningsvillkor, kineserna betalade i regel cash. Men inte heller de utlänningar som satt i flera månader med kinesiska kolleger kom någonsin över tröskeln i det storföretag som de förhandlade med. En fransk storföretagare som sålde utrustning för oljeborring berättade att han inte ens visste var någonstans i Kina det skulle borras.

Umgänget med kineserna och vistelsen i landet påverkade emellertid de flestas uppfattning om Kina och världen. Det skulle kunna bero på att de gjorde goda affärer, men så enkelt låg det naturligtvis inte till. De föreföll vara verkligt imponerade av de tekniska framstegen och av att det väldiga systemet fungerade. Alla jag träffade — och bland dem var flera svenskar — tycktes vara ense om att "det kommunistiska systemet förmodligen var det enda som kunde få Kina på fötter". Kanske hade de sagt detsamma om systemet hade varit fascistiskt — vem vet? Förmodligen såg de framförallt effektiviteten i systemet.

Och Shanghai är mycket riktigt Kinas mest effektiva samhälle.

I folkkommunernas hägn

Mellan fem och sexhundra miljoner kineser håller till på landsbygden och av dem är flertalet bosatta i folkkommuner. Det är med andra ord den typ av samhälle som de allra flesta kineser lever i. Försöket att överföra den organisationsformen också till städerna lär ha gjorts men misslyckats. På landsbygden har den däremot överlevt och faktiskt konsoliderats även om den har undergått några drastiska förändringar sedan 1958.

De kinesiska ledarna är övertygade om att folkkommunen har kommit för att stanna och att den till skillnad från den sovjetiska kolkosen motsvarar förhoppningarna. Den kan visserligen i fortsättningen tänkas bli föremål för förändringar och förbättringar, men själva grundprincipen — nämligen det kollektiva ägandeskapet — har man inte för avsikt att frånga. Tvärtom bekämpas i dagens Kina med mera eftertryck än någonsin all s.k. borgerlig eller klassfientlig propaganda om att jorden skall ägas individuellt. Det skulle bara betyda en återgång till det gamla klassamhället.

Kommunerna tycks också i stort sett ha bestått provet. Det försäkrar alla tekniker och rådgivare som är knutna till det kinesiska jordbruksdepartementet. Kommunerna har klarat tre år av fruktansvärd missväxt och har sedan dess upplevt fyra år av goda skördar — de har stått sig i motvind som i medvind. "Åren 1928-1930 hade vi en katastrofal torka och på sina håll också översvämningar och tio miljoner människor dog av svält. Åren 1959-60-61 hade vi en torka som vida överträffade den i slutet på tjugotalet, men tack vare folkkommunerna dog ingen av hunger. Utan folkkommunerna hade vi inte klarat oss." Så uttryckte sig en byråchef på jordbruksdepartementet i Peking.

Om de verkliga orsakerna till missväxten under de tre katastrofåren råder som bekant delade meningar mellan det officiella Kina och den utländska expertisen. Den senare gör gällande att bekämpandet av torkan och översvämningarna 1959 —61 åsidosattes till förmån för all den verksamhet, som dikterades av Det Stora Språnget vilket i sin tur förvärrade situationen. Men det bestrids energiskt på kinesiskt håll. Hur som helst råder det inga tvivel om att det järnfasta grepp som Pekingregeringen fick om hela befolkningen på landsbygden genom folkkommunernas införande möjliggjorde en hårdare kontroll av både produktion och distribution.

Allt vad man vet om folkkommunerna i deras ursprungliga form tyder på att de sedan dess har reformerats i mycket stor omfattning. Till en början kollektiviserades inte bara den lilla privatägda jordlappen, alla privata husdjur och redskap, men också allt bohag och även personligt porslin. Hastigt inredda barnhem fick ta hand om barnen, kvinnorna lämnade sina hem och gav sig det kollektiva arbetet i våld, familjelivet slogs i stycken, alla måltider intogs på gemensamma utspisningslokaler. I vilken omfattning denna totala kollektivisering verkligen genomfördes över hela landet är obekant, lika obekant som hur snabbt den avvecklades. I dagens folkkommuner i Kina finns mycket litet kvar av den och familjelivet blomstrar som förr eller nästan som förr.

I praktiken har byn återfått sin betydelse som den verkliga livscellen i samhället, även om den nu med ett nytt ord kallas produktionsgrupp.

De kinesiska kommunerna är i regel mycket stora och kan ha en befolkning på upp till 50.000 invånare, även om många inte har mer än 20.000 eller mindre. De folkrikaste kommunerna är belägna i omedelbart grannskap av storstäderna.

En kommun består av ett varierande antal brigader med genomsnittligt 600 till 700 hushåll per brigad, men det finns också kommuner, framförallt i närheten av Shanghai och Peking, där brigaderna omfattar upp till 1.500 à 2.000 hushåll. Det beror vanligtvis på produktionsförhållandena. Brigaden är i sin tur uppdelad i produktionsgrupper med ungefär 60 till 80 hushåll på varje grupp och den storleksordningen gäller för de allra flesta folkkommuner. En sådan produktionsgrupp motsvarar i själva verket den ursprungliga byn.

Numera är produktionsgruppen (eller bygemenskapen) ägare till sina verktyg, den äger också formellt jorden som den brukar och boskapen som den uppföder. Gruppen har sin egen bokföring och förfogar i en viss mån över sina inkomster. Den bestämmer i princip hur mycket som skall gå till nyinvesteringar, hur mycket som skall avsättas till reservfonder och hur stor del av bruttot som får användas till löner och premier åt medlemmarna. Bygemenskapen väljer också sin egen ledning och ledarna behöver inte vara partimedlemmar. Vi träffade flera som inte var det.

Brigaden som är ansvarig för genomsnittligt ett tiotal produktionsgrupper eller byar — men antalet kan variera — sköter huvudsakligen om kommunens alla småindustrier och hantverkare, men svarar också för bevattningsanläggningarna, håller grupperna med avelsdjur och med alla tyngre redskap — eventuellt traktorer. När det gäller själva produktionen är det brigadledningen som samordnar verksamheten mellan grupperna och som hjälper dem att lösa tekniska problem och finansieringsfrågor. Den fungerar dessutom som administrativ myndighet och sörjer för att det finns skolor, sjukstugor etc.

Högst i toppen sitter kommunstyret som planerar för hela kommunen och ser till att det fungerar. Det är sällan det ingriper direkt i vardagssysslorna, men när större delen av kommunen ställs inför svårlösta problem — exempelvis torka, behov av mera irrigation, etc. — kan kommunledningen via brigaderna mobilisera samtliga arbetsgrupper. Kommunstyret är högsta arbetsledning men också högsta förvaltande kommunala organ. I spetsen för den står vanligtvis pålitliga partimän och många av brigadledarna tillhör också partiet — men inte alla.

Kommunstyrelsen väljs av medlemmarna vartannat år med ungefär en representant för varje produktionsgrupp eller by. Det är sedan kommunstyrelsen som utser sin ordförande och sina vice ordföranden. Varje kommunstyrelse skall ha en bestämd sammansättning och omfatta så och så många representanter för de "fattiga" bönderna, dvs de som före revolutionen var jordlösa, så många "medelklassbönder", sedan också representanter för hantverkare och andra yrken inom kommunen. Själva kommunstyrelsen har tolv eller femton ledamöter som var och en har ett eget område att administrera inom kommunen: sjukvård, skolväsen, väg och vatten, etc. De kommer upp till omval vartannat år. Men vilka som väljs till dessa förtroendeuppdrag avgörs sannolikt på partinivå.

Både kommunmedlemmarnas och gruppernas ekonomiska rörelsefrihet är begränsad. De äger principiellt rätt att bestämma exempelvis hur mycket som skall anslås inom bygemenskapens ram till nya redskap eller till andra förbättringar, men det finns ett minimum som inte får underskridas. Anslagen till sociala förbättringar får i sin tur inte överskrida ett visst maximum, etc. Vad gäller själva produktionsvolymen så är den fastställd på förhand efter ingående diskussioner med närmast högre instans och det måste göras tungt vägande invändningar från brigadens eller gruppens sida för att siffrorna skall pressas ned. Att däremot föreslå höjd produktionsvolym möter tydligen inga oöverkomliga hinder under förutsättning att förslaget verkar realistiskt.

I stort sett finns det inom den kinesiska folkkommunen mera demokrati än vad som syns utifrån. På så gott som alla nivåer har bymedlemmarna möjlighet att diskutera och säga sin mening, inte minst när det gäller arbetsmetoderna. I de rent kom munalägenheterna som ifråga om sjukvård och skolväsen har de kanske rentav större utsikter att göra sig hörda än på många håll i väst.

Kontakten mellan de styrande och massan av kommunmedlemmarna underlättas i hög grad av att samtliga styrande är tvungna att en eller flera månader under året delta i arbetet på fälten.

*

De största och i många fall också de mest framgångsrika kommunerna ligger i närheten av Peking och Shanghai. På grund av den våldsamma inflyttningen till Peking i samband med den fortgående industrialiseringen blev det mycket tidigt nödvändigt att vaka över den växande stadsbefolkningens livsmedelsförsörjning. I det syftet satsades hårt på Pekingregionen och här investerades kraftigt för både irrigering, mekanisering och gödsling. Ingenstans i Kina är lantbruket så mekaniserat som här.

Den kommun i Pekingtrakten som de flesta utländska gäster förs till heter Evergreen och där lär alla produktionsrekord ha slagits under de senaste åren. Vi bad att få se några andra kommuner än Evergreen och fick besöka en av de allra största, Lu-Ju Chiao eller Rumänsk-kinesiska vänskapens kommun, som omfattar inte mindre än 9.000 hushåll och har över 40.000 invånare. 17.000 var aktivt sysselsatta vilket betyder att alla vuxna män och kvinnor deltog i arbetet.

Lu-Ju Chiao producerade framförallt grönsaker och hade sedan folkkommunens tillkomst ökat sina leveranser till Peking med 50 % — från 78.000 ton 1958 till 120.000 ton 1965. Inte mindre än ett nittiotal olika grönsakssorter odlades, men kål dominerade. Antalet sysselsatta inom själva lantbruket hade inte minskats. Nu förfogade man över 44 lastbilar och 33 traktorer, men sysselsatte ungefär lika många arbetare per hektar som åtta år tidigare. Någon annan förklaring än att alla vuxna trots allt inte hade full sysselsättning kunde man inte gärna finna.

Vi hade sällskap med en av kommunledarna under rundfarten i kommunen — ägorna täckte 2.200 hektar och vi använde bil för att förflytta oss — och han insisterade på fördelarna med den nya organisationen. Först och främst hade man kunnat organisera irrigeringen i stort, bygga

kanaler och dammar. Det skulle ha varit omöjligt med det gamla systemet där de kooperativa ägorna skar in i varandra och varje kooperativ benhårt slog vakt om sina egna intressen. Nu kunde man dra kanaler tvärs igenom. Både kapitalinsats och insats av arbetskraft hade varit enorma och möjliggjorts enbart genom att man hade kunnat falla tillbaka på en storkommun. Nu sköttes nästan hela bevattningen med elektriska pumpar och tack vare dem hade man övervunnit fjolårets svåra torka i Pekingtrakten — ja, man hade rentav haft en rekordskörd ifråga om grönsaker.

Kommunen Lu-Ju Chiao var uppdelad på 5 brigader och 148 produktionsgrupper och det föreföll som om varje grupp (som utgjorde en liten by för sig) skulle föra en ganska självständig tillvaro. I alla händelser hade alla medlemmar av gruppen en liten jordbit med några egna husdjur. Varje grupp hade dessutom sin egen djuravel som sköttes kollektivt — framförallt svinavel i stort. Det var även tack vare kommunorganisationen som man hade varit istånd att bygga ett så stort antal växthus — både varmhus och kallhus — och nu kunde leverera färska grönsaker till Peking året runt.

Den statliga inköpscentralen var installerad i centrum av kommunen och den köpte både medlemmarnas individuella produktion — mest rörde det sig om svin — och den kollektiva produktionen. Inköpscentralen betalade samma priser sommar och vinter, vid missväxt och rekordskörd. Priserna var fasta. Några avsättningssvårigheter existerade inte. Staten tog över hela den del av skörden, som kommunen inte behövde för eget bruk.

Vi gick omkring och hälsade på några av familjerna. En av dem bestod av sju vuxna och nio barn, av de vuxna arbetade sex. Det var en nästan burgen familj eftersom den förfogade över sex heltidsinkomster och en av kvinnorna dessutom var gruppleddare vilket gav något litet extra. Tillsammans disponerade familjen över två hus, byggda kring en liten gård, med sammanlagt fem rum — de flesta ganska rymliga. Familjen bestod av bröder och systrar som hade flyttat samman efter giftermålet och så hade de tagit hand om en av mormödrarna. Hon skötte barnen och stod för hushållet. Ekonomin föreföll vara god: familjen hade två svin, fyra getter, tjugo höns, en del ankor — och en jordbit som gav gott med grönsaker.

Nästan vägg i vägg bodde en fattig familj på nio medlemmar av vilka sex var barn. Av de vuxna arbetade bara man och hustru medan farmodern satt hemma. Det gav en relativt knapp inkomst och tillsammans hade de två rum — ett stort och ett mindre. Här fanns inget svin, men en get och några höns. När de hade det för svårt fick de hjälp med livsmedel eller kläder av kommunen.

I det stora rummet som var möblerat med ett bord, två stolar och en bred väggfast säng samt en spis satt den gamla farmodern. Hon var femtiosju år, sade hon — och såg ut som 85—go. Mager, härjad i ansiktet, tandlös, tunt hår — men leende som endast en kines kan le.

"Här går jag omkring hela dan och behöver bara tänka på att se efter barnen och laga maten", sade hon. "Jag känner mig som en slottsfru. Och aldrig behöver vi hungra."

Och så berättade hon om hur det var när hon var ung. Sonen i huset fick börja arbeta hos storbonden när han var sex år. "Något hus att bo i hade vi inte, vi sov i ett skjul som låg intill ladugården. Kläder hade vi egentligen inte heller. Vi svalt och vi frös. Så kom de svåra krigsåren. 1947 rådde hungersnöd — min man dog av svält. Han fick dö utan läkare, vi hade inte råd att kalla på någon."

"Tänk att man skulle få det så här bra", utbrast hon till slut och slog ut med handen mot det torftigt inredda rummet. Det var ingen teater i den berättelsen.

Vi fortsatte rondan — från konsumbutikerna som i stort antal var spridda över hela kommunen

till skolor och sjukstugor. Alla barn hade skolgång och folkskolor fanns för alla inom kommunen. Den högre mellanskolan låg i Peking dit barnen åkte buss.

På en av sjukstugorna, av vilka det fanns fem, mötte vi en gammal läkare som stolt framvisade sitt lilla lager av auremycin och penicillin. "Förut köpte vi det här från utlandet, nu tillverkar vi det själva och till tiondelen av priset", sade han och berättade att ett läkarbesök med dithörande behandling kostade en femtedels yuan — dvs. 45 svenska öre.

Varken skolan eller sjukvården visade sig vara helt gratis, men avgifterna var mycket låga i båda fallen. "Det har folk råd med, påpekade kommunledaren, förr hade de inte det." Och för att bevisa att han inte talade osanning räknade han upp antalet cyklar, radioapparater och symaskiner som numera fanns i kommunen. Det tydde på, menade han, att folk kunde spara ungefär en tredjedel av sin kontantinkomst.

Samma uppgifter fick vi i en annan folkkommun som också låg några mil utanför Peking — Jadebrons kommun. Den hade bara 17.000 invånare men hade satt oöverträffade produktionsrekord och sade sig ha en årsinkomst av 800 à 900 yuan per familj — alltså högre än någon annanstans i Pekingregionen. Här fanns också cyklar, radioapparater och symaskiner i långa banor. Hälften av invånarna hade byggt nya hus och alla hade numera både elektriskt ljus och rinnande vatten. Orsaken till framgången sades vara ungefär densamma som i kommunen Lu-Ju Chiao: irrigering i stor skala och byggandet av varmväxthus. Man klarade torkan på sommarn och trots frysgraderna på vintern kunde man hålla produktionen i växthusen i gång.

Men en annan kraftigt bidragande faktor var utan tvivel uppkomsten av ett stort antal småindustrier i samband med folkkommunernas bildande. Det framgick att över en tredjedel av den aktiva befolkningen i den här kommunen var sysselsatt i verkstäder och småindustrier. Där fanns inte bara ett tegelbruk som täckte kommunens behov, men också en riktig smedja, verkstäder där man tillverkade lantbruksredskap, alla slags reparationsverkstäder, också flera kvarnar, en konstgödsselfabrik etc.

På många av verkstäderna och de små fabrikererna var det ung, kvinnlig arbetskraft. Ofta också en kvinnlig direktör.

Vi frågade flickorna på en av verkstäderna om de gick i giftastankar — de var alla i åldern 18-21 år. De blev inte alls generade och bekände mycket öppet att de var ogifta, inte hade några fästmän och inte gick i giftastankar. "Mao har sagt att man inte skall gifta sig förrän man har fyllt tjugofem år, det är osunt med pojkbekanta för tidigt", svarade en av de mest talföra. Många barn tänkte de heller inte skaffa sig — det var skadligt för kvinnans hälsa och med många barn i hemmet kunde hon inte heller göra någon ordentlig arbetsinsats, konstaterade en annan av flickorna.

De där uttalandena verkade en smula överraskande eftersom vi hade upptäckt att i alla de folkkommuner i närheten av Peking som vi hade besökt hade familjerna i genomsnitt fyra eller fem barn och att sex till sju inte var ovanligt. Vi hade därav dragit slutsatsen att närheten till storstaden inte hade verkat barnbegränsande.

Men det var säkerligen en generationsfråga. Liknande svar skulle vi nämligen få på andra håll av unga människor. Föräldrarna i kommunerna runt Peking hörde nästan alla till en äldre generation och vi fick under den fortsatta resan mer än ett bevis på att de äldre fortfarande ville ha många barn — vad sedan än Mao tyckte och tänkte. De levde kvar i uppfattningen att barn redan mot slutet av skalåldern fick inkomster och därför var en kapitalplacering. De yngre generationerna hade en helt annan syn.

Hur som helst gav rundvandringen i Pekings folkkommuner klart besked om att huvudstaden mer eller mindre hade löst sina mest pressande försörjningsproblem genom den intensiva uppodlingen av omgivningarna. Det hade visat sig under den svåra torkan 1965 att grönsaksodlarna kunde göra sig oberoende av väderleken. Och tack vare närheten till odlingsområdena klarade Peking också sina mest akuta transportproblem.

*

Folkkommunen Vattendammen som ligger fem à sex mil från Shanghaj besökte vi en söndag och ändå var det ganska många i arbete ute på risfälten. Kommunen hade 20.000 invånare av vilka hälften var aktivt sysselsatta i jordbruket, i fisket, en småindustri eller i något hantverk. Den hade en odlad areal av 1.300 hektar och ungefär 20 hektar fiskdammar. Kommunen var uppdelad i 12 brigader och 128 produktionsgrupper, de senare omfattande var och en endast 30 à 40 hushåll.

Här träffade vi den administrativa direktören för hela kommunen som var anställd för att leda organisationen. Det var en ung man i 30-årsåldern som hade gått som lärling i en fabrik, när de här trakterna befriades av röda armén. Partiet tog hand om honom, han fick utbildning och blev partitjänsteman. När han tillsattes som direktör visste han ingenting om lantbruket — allt han kunde hade han lärt sig på platsen genom att ständigt rådgöra med lantbrukarna och regelbundet ta del i arbetet. Efter fyra års träning började han kunna sitt jobb. Han hade under tiden klarat av realskolan på kvällskurser, gift sig och fått två barn — flera barn ville han inte ha.

Den här kommunen hade delvis andra problem än de som låg i Pekings utkanter. Här gick nästan alla transporter till Shanghaj på floder och kanaler och man hade inte bara en ganska stor flotta av alla slags farkoster, men också ett eget skeppsbyggeri. Man byggde sina båtar själv. Det var ett resultat av folkkommunens uppkomst. Nu gick hundratals båtar dagligen med livsmedel till Shanghaj och återvände därifrån med gödsel.

Irrigeringen hade spelat en avgörande roll, inte minst för risodlingen. Större delen av arealen ägnades åt att odla ris, vete och bomull. Numera hade man kommit så långt att man fick tre skördar på fälten: två risskördar och en veteskörd. Hela området var elektrifierat, all bevattning ombesörjdes med elektrisk kraft och det mesta var automatiserat. Tack vare irrigeringen hade man kunnat utöka den odlade arealen med 400 hektar.

Men vi behöver mycket mera konstgödsel, påpekade han, och faktiskt också mera arbetskraft — på grund av de tre skördarna. Mera arbetskraft får vi inte, men säkert mera konstgödsel.

Det var en man med optimistisk läggning. — Varje gång jag råkar i svårigheter eller står inför problem som förefaller olösliga sätter jag mig ned och läser Mao. Han lär oss att aldrig ge tappt, att börja om på nytt och framhärda tills det går i lås .. . Och Maos skrifter lästes flitigt i hela kommunen, försäkrade han. Det var också en nyckel till framgång — vid sidan om irrigering och konstgödsling.

"Vattendammens" produktion hade ökat ganska kraftigt tack vare moderniseringen. Risskörden hade ökat med 97 % per hektar och bomullsskörden med 85 % per hektar. Men antalet sysselsatta hade inte heller här minskats trots en betydande mekanisering. Kommunen hade lika många traktorer som kommunerna i trakten av Peking.

Vi vandrade omkring på de vidsträckta domänerna och konstaterade först och främst att bebyggelsen verkade både ny och relativt bra — bättre än på andra håll. Den största sjukstugan var inrymd i ett vackert gammalt patricierhus som tidigare bebotts av en av de forna godsägarna. Den var väl underhållen och hade både två sjuksalar och en poliklinik. På söndagsförmiddagen satt många kommunmedlemmar och väntade på läkarmottagningen. Varje brigad hade dessutom

sin egen lilla sjukstuga som anlätades vid mindre allvarliga fall. I mycket svåra fall togs patienten med ambulans till Shanghai.

Skolgången tycktes vara allmän, men här som i närheten av Peking saknade man gymnasier och nöjde sig med två realskolor. De som ville fortsätta sina studier fick söka sig till Shang-haj.

Vi träffade också en av agronomerna under strövtåget och han berättade att kommunen hade en försöksstation där olika växttyper utprovades och att man förfogade över en rätt stor experimentodling, som de flesta kommunmedlemmarna var lidelsefullt intresserade i. Man producerade i växande omfattning industriväxter och framförallt allehanda oljeväxter. De gav ett värdefullt inkomstillskott.

Relativt nyligen hade man börjat experimentera med fiskodling i stor skala och det hade slagit väl ut. Hela Kina skall odla fisk, framhöll direktörn, vi behöver den för att variera födan. Förr i världen var fisk en lyxartikel för folkets breda lager även om den spelade en viktig roll i klassisk kinesisk matlagning.

Kommunen hade sin egen radiostation och det var man mycket stolt över. Vi hälsade på hallåflickan i radiostudion. Hon satt just och läste upp nyheter som gick ut över alla högtalarna i kommunen. Men för det mesta var det råd till lantbrukarna som hon serverade — föredrag av fackmän om rationell skötsel. Men naturligtvis också noveller och historier och sist och inte minst då och då valda stycken av Mao Tse Tung. Hon tyckte att det var oerhört spännande att vara hallåflicka — och framförallt att spela populär musik.

När vi sedan satte oss på direktörns kontor för att titta på siffrorna upptäckte vi att medelinkomsten i den här kommunen var betydligt lägre än i Pekingtrakten. Han invände att det kunde bero på att medlemmarna i Kommunen Vattendammen hade mera naturaförmåner. Någon riktig förklaring fick vi emellertid inte.

— Våra medlemmar betalar ingen hyra, de har fritt bränsle och fritt lyse. Avgifter för skola och sjukvård är obetydliga. De allra flesta är så gott som självförsörjande tack vare sina grönsaker, sina höns och ankor och sina svin. De lägger ned mycken omsorg på den egna täppan ... Och fisken köper de här i kommunen för en ringa penning.

Den unge direktörn visste naturligtvis mycket väl att inkomsterna per capita och per familj varierade från kommun till kommun och inom en och samma kommun från en produktionsgrupp till en annan, beroende på om den hade bra jord eller inte. Mellan kommunerna utjämnades tydligen olikheterna i någon mån skattevägen. Somliga betalade 7 à 8 % i skatt till staten, andra 10 % Inkomsterna per familj inom en och samma kommun kunde också variera kraftigt, beroende på hur många arbetsföra medlemmar som det fanns i familjen.

Men det var omöjligt att föra in diskussionen på ekonomiska olikheter som tydligen levde kvar och som inte gick att utrota. De kompensades i en viss utsträckning av vad vi skulle kalla socialbidrag, dvs extra naturaförmåner för de som av en eller annan anledning hade det sämre ställt.

På en annan kommun i omgivningen som vi också besökte var förhållandena i stort sett desamma, men här bedrevs boskapsavel vid sidan om jordbruket och gav synbarligen god avkastning. Regeringen i Peking har på många håll stimulerat mejerihanteringen och främst mjölkproduktionen. Det saknas mjölk i den kinesiska födan, säger näringsfysiologerna. Den här kommunen utanför Shanghai levererade stora mängder mjölk till stadsbefolkningen och fick av staten en halv yuan per liter, dvs en svensk krona. Samma pris betalade konsumenterna i stan och staten iklädde sig kostnaderna för transport och distribution.

I några av folkkommunerna utanför Shanghai hade man frångått enplanshusen och byggt tvåplanshus med lägenheter som var utrustade med en del bekvämligheter. Som lägenheterna var små — två à tre rum — kunde de inte rymma en familj med far- eller morföräldrar, syskon och barnbarn och kunde i praktiken verka familjesplittrande enligt kinesisk uppfattning. Men vi hälsade på flera storfamiljer som hade löst problemet. Alla familjemedlemmarna hade flyttat samman i ett flerplans hus och slagit ihop sina lägenheter. De yngre familjerna bodde en trappa upp och far- och morföräldrar i bottenvåningen och där låg också det gemensamma vardagsrummet i vilket alla trängdes vid samkvämen.

Vi tittade in till en av storfamiljerna med tre generationer som väntade på en fjärde och där rådde tydligen samma familjeanda som i det gamla Kina, bara med den skillnaden att de förr i världen förslavade svärdöttrarna nu var självförsörjande och ganska självständiga. En av de äldsta kvinnorna skötte hushållningen och vi satt med henne, hennes barn och barnbarn i en stor krets, jämförde varandras familjefotografier och diskuterade om barnens studier och framtid. Det fanns radioapparat, cyklar och symaskin och den samlade familjeinkomsten var så stor att det blev över till kraftiga besparingar. Alla de unga sparade till den dag då de skulle sätta bo.

I en av kommunerna träffade vi för första och enda gången en högt uppsatt kommunledare som inte var partimedlem. Under rundvandringen frågade jag honom hur många partimedlemmar det fanns i kommunen. På sin höjd 5 à 6 % blev svaret. Men nästa fråga som gällde hur den politiska verksamheten bedrevs avvärdade han med ett leende. "Jag sysslar med produktion och inte med politik", svarade han.

*

Sin viktigaste roll har folkkommunerna spelat i de stora områden där det har krävts tiotusentals och hundratusentals människor för att terrassera, "flytta berg", gräva dammar och kanaler och där den mänskliga arbetskraften i regel bara har haft

sina händer eller primitiva redskap att tillgå. Det var vad som inträffade i jätteformat under Det Stora Språnget. Det pågår än i dag fastän i mindre skala.

När man färdas med järnväg genom landet ser man ofta vidsträckta fält där det myllrar av människor som gräver eller plockar sten och kommer man in i kuperade trakter kan man plötsligt upptäcka lemmeltåg som forslar bördor av jord, sand eller sten upp eller ner från terrassavsatserna. Då är vanligtvis en hel folkkommun på benen, ibland flera.

Vi hamnade en dag i en av de folkrikaste kommunerna i Sydkina — i provinsen Kwantung, cirka elva mil från Kanton. Den täckte en areal på närmare 1 000 hektar av vilka över hälften var uppodlat, mest med ris. Befolkningen som uppgick till 60 000 utgjordes av 12 800 hushåll.

Kommunen hade det vackra namnet Bergsblomman och bestod delvis av slättland och delvis av bergig och kuperad terräng, men med mycket litet skog. Nästan fyra femtedelar av jorden hade vid revolutionen varit storgods och de rika jordägarna hade levt förskansade i befästade borgar för att försvara sig mot plundrande soldathorder eller mot revolterande och svältande lantarbetare. Borgarna var fortfarande kvar nere på slätten och skvallrade om ett feodalvälde som bara låg knappa två decennier tillbaka i tiden.

Nederbörden har alltid varit riklig men oregelbunden i de här trakterna som lidit omväxlande av översvämningar och torka. Någon organiserad irrigering fanns inte tidigare. Ihållande torka framkallade ofta svåra katastrofer. I början av seklet dog på ett enda år sextusen av invånarna av hunger och tretusen flydde därifrån. 1946 var också ett katastrofår med tretusen döda och sextusen som gav sig av. 1955 var torkan mycket svår och en hel del folk gav sig av. Men

myndigheterna införde hård ransonering och om folk halvsvalt så var det inga som dog av hunger. Så försäkrade i alla fall kommunledaren i Bergsblomman när vi satt vid hans bord och åt en kinesisk middag.

Det var 1958 som den här kommunen grundades och så fort den var färdigbildad tog ledningen upp förhandlingar med de stora grannkommunerna om byggandet av vattenreservoarer och irrigationskanaler för att förhindra ett upprepande av skördekatastroferna. Inga statliga myndigheter ingrep. Kommunerna fick själva stå för kostnaderna. I december 1958 påbörjades byggandet av en jättedamm som skulle samla upp vatten från ett område på ungefär 25 km².

18.000 män och kvinnor — däribland många ungdomar — mobiliserades. Åtta storkommuner slog sig samman. Det arbetades sju dagar i veckan och ofta tio à tolv timmar per dag. Dammen som skulle rymma 22 miljoner m³ fick ett djup på femton m. Den blev helt färdig i mars följande år — på tre och en halv månad!

Det tog ett år innan man kunde sätta i gång med byggandet av huvudkanalen som alla kommuner skulle ha del i. Den fick en längd av 125 km och bevattnar nu ett jätteområde. Sedan dröjde det några år igen innan man tog itu med elektrifieringen — tidigare fanns ingen elkraft. Med förenade krafter byggdes nu reservoarer och kraftverk. Det gjordes åren 1963-65 och skedde uppenbarligen i mycket långsammare takt än det första dammbygget. Det Stora Språnget hörde redan det förgångna till.

Vi såg dammen på eftermiddagen. Den låg högt uppe i bergen och var här omgiven av skogsklädda höjder. Den verkade som en underbart vacker natursjö. Den var också fantastiskt fiskrik. Man hade för sex—sju år sedan inplanterat en halv miljon fisk och det gav nu rik utdelning.

Förhållandena i kommunen Bergsblomman hade förändrats totalt i förhållande till slutet av femtiotalet. 1963 hade man haft torka i 7/2 månad vilket förr i världen skulle ha ödelagt större delen av skörden och framkallat hungersnöd. Nu fick man tack vare irrigeringen i stället en mycket god skörd. 1955, alltså innan damm och kanaler existerade, levererade kommunen 11.000 ton ris till staten och det var ändå ett gott år med normalnederbörd. 1964 steg leveranserna till 32.000 t. och 1965 till 40.000 t. Siffrorna hämtade kommunledaren fram ur sina böcker och de verkade sannfärdiga.

Trots dessa framsteg föreföll levnadsstandarden i byarna lägre än i trakten av Shanghaj eller Peking. Framförallt var bostäderna mycket primitiva. De flesta bodde i jordhyddor och det skulle ta tid innan man kunde bygga något bättre. Kommunledaren framhåll att klimatet inte ställde samma anspråk på bostaden som i norra Kina och att man här befann sig i den tropiska zonen. Att de flesta gick barfota berodde enligt honom inte på att de inte hade råd att köpa skor. Folk var inte vana vid att vara skodda och vantrivdes i skor. Och det var nog riktigt.

Vi besökte en av byarna som låg några kilometer från en av de gamla feodalborgarna och vi utgick ifrån att invånarna där före revolutionen hade varit mer eller mindre livegna, men det visade sig vara fel. I själva verket hade bönderna där var och en ägt någon bråkdels hektar, som de efter kommunreformen hade slagit samman.

Det verkade på sätt och vis en mönsterby och vittnade i alla händelser om att samarbetet var gott. Vid infarten till byn hade man byggt flera moderna avträden med rinnande vatten där invånarna kunde förrätta sina behov utan att smutsa ned och som de turades om att hålla rena. I den lilla dammen mitt i byn var det så gott om fisk att det sades täcka invånarnas behov. Tillsammans hade man några hundra svin och en massa höns och ankor.

Husen var byggda i tegel och var naturligtvis invändigt mycket enkla, men verkade trivsamma. Här levde i ett av husen en stor familj med farföräldrar och barnbarn i sällskap med kvinnliga studenter från Shanghai som var inackorderade på ett halvår dels för att själva lära lantbruk och dels för att lära bönderna något om bokföring, om Mao och om sång och musik. Studentskorna tycktes trivas alldeles förträffligt.

Hur levde folk i den här sydkinesiska byn? Vi ställde frågan i en av familjerna och efter mycken rådplägning mellan husmodern och de äldsta döttrarna kom svaret. Matordningen sades kunna variera något från familj till familj beroende på tillgångarna och den här var tydligen inte en av de fattigaste.

Den första måltiden intogs klockan nio på morgonen och bestod av ångkokt ris, bönor, ägg samt antingen fisk, en bit svinkött eller höna. Lunchen som serverades klockan tolv bestod huvudsakligen av sötpotatis, något marmelad och ett stycke söt kaka. Det sista målet intogs vid halvsjutiden på kvällen och hade ungefär samma sammansättning som morgonmålet.

Varje dag serverades någon gång ägg, svinkött blev det två gånger i veckan, fisk tre gånger och höns eller anka ett par gånger i månaden. Frukt åt man mellan måltiderna och det räknades inte som föda.

Grundfödan bestod av ris och av ris förtärde vuxna män ungefär 3/4 kilo per dag, andra familjemedlemmar /2 kilo. Under hårt arbete på fälten i samband med sådd eller skörd bestod byledningen eller produktionsgruppen med en varm måltid bestående av ris och ibland något kött. Den var gratis.

Lönerna föreföll överlag låga, även om de sades ha fördubblats sedan 1957 medan priserna hade förblivit stabila. De utgjorde strängt taget inte mer än hälften av lönerna i Pekingtrakten. Men folk nere i Sydchina fick naturligtvis mycket mera ut av sin lilla jordbit som till arealen inte var större men som gav dubbel eller tredubbel avkastning. Det är möjligt att levnadsstandarden på så sätt jämnade ut sig.

Nästan allt arbete i jordbruket utfördes för hand eller med hjälp av handdrivna redskap. Det var män och kvinnor som drog plogen. På risfälten stod flickorna fortfarande till knäna i vattnet och vi såg ingenstans de motoriserade eller mekaniserade risplockare som den kinesiska dagspressen hade gjort så stort väsen av. Men de var kanske på väg. En allt för snabb mekanisering skulle förresten skapa arbetslöshet.

Den överfulla sysselsättningen inom jordbruket gör det nödvändigt att skapa småindustrier och blåsa liv i de utdöende hantverken och i det avseendet visade otvivelaktigt Det Stora Språnget vägen, även om det då gick till överdrifter. Kommunen Bergsblomman hade gjort sitt bästa för att följa exemplet. Här tröskade man nu sitt eget ris, byggde och reparerade sina elektriska pumpar, hade eget tegelbruk, tillverkade de allra flesta lantbruksredskap i egna verkstäder och bemödade sig att förbättra dem eller uppfinna nya. Man hade också börjat framställa en del konsumtionsvaror. Sömnad och broderier hade även fått utbredning och därav gick det mesta på export.

När man talar om levnadsstandarden på den kinesiska landsbygden skall man naturligtvis inte bara hålla sig till livsmedelsförsörjning, bostäder och kläder. Dit hör också sjukvård och skolor.

I kommunen Bergsblomman som låg relativt långt borta från alla storstäder och på sätt och vis utmärkt representerade den sydkinesiska landsbygden fanns det ett sjukhus och fyra polikliniker, vilket kanske inte var så mycket för 60.000 invånare. Men till gengäld fanns där 26 folkskolor och 5 mellanskolor. Av siffrorna att döma gick ungefär 90 % av alla barn i folkskolan och av dem

fortsatte 1 på 10 till realskolan. Kampen mot analfabetismen pågick här med samma energi som på alla andra håll — och kvällskurserna florerade i varenda by. De leddes ofta av studenter från norra eller östra Kina.

På vägen tillbaka från Bergsblomman hälsade vi på i ett ålderdomshem. Vi var väntade och alla gamla hade samlats kring en kokande vattenkittel för att dricka té med gästerna. De bodde i var sitt hus — ett för män och ett för kvinnor — men de kunde tydligen fritt umgås med varandra. Så gott som alla tycktes komma från samhällets botten och verkade fysiskt utslitna. De var halvdöva, halvblinda, hade svårt att gå. Några av dem hade tydligen sett bättre dagar — eller såg de kanske så ut för att de hade fått ärva bättre folks kläder? Det var svårt att avgöra.

De samlades omkring kommunledaren som om han hade varit själva jultomten och framförde sina små klagomål med viskande röster. Men det var också de som bara berömde. "Vi får fisk varje dag, jag som älskar fisk", sade en av de gamla kvinnorna.

Ingen av de gamla hade någon anhörig i livet. Det var därför de hade hamnat här. Deras närmaste hade omkommit av svält eller genom krigshandlingar, eller dött i någon epidemi, kolera eller tyfus.

Vi drack té och konverserade. En kvinna berättade om hur hennes man dog, en annan hur hon förlorade sina barn. De flesta uppehöll sig vid maten de fick. Den spelade tydligen en enorm roll.

Det här hemmet är inte mycket att skryta med, men vi är en fattig kommun, sade kommunledaren när vi gick ut i den fallande skymningen och förföljdes ett långt stycke av halvspringande, haltande, vinkande, gråtande och skrattande gamlingar. Vi är glada att kunna ge de gamla mat och husrum och läkarvård. För inte så länge sen fick de ligga och dö på landsvägen. Man samlade bara ihop liken.

Innan vi anträdde den långa vägen tillbaka till Canton tog vi upp befolkningsfrågan. Vi har familjeplanering i vår kommun, sade den 34-årige kommunledaren. Se på mig. Jag har ett barn på två år, om tre år skall jag ha ett till. Sedan är det slut. De nygifta paren följer vårt exempel. Vi rekommenderar skyddsmedel, men piller använder vi inte.

Men av allt att döma skulle det ändå ta decennier innan barnbegränsningen fick effekt, om nu ungdomen verkligen följde partibossarnas goda föredöme. I de allra flesta familjer i kommunen räknade man mellan fyra och sex barn och i somliga många fler. De medelålders brydde sig inte om någon familjeplanering.

Med sjunkande dödlighet och mer eller mindre bibehållen nativitet skulle Bergsblommans befolkning sannolikt fortsätta att växa ännu någon tid.

*

Någon riktigt djuplodande insikt i de kinesiska folkkommunernas verksamhet får man naturligtvis inte efter några månaders rundresa med besök på ett dussintal kommuner. De allra sämsta inbjuds säkerligen inte främlingen att besöka, men det sämsta får han ju inte heller se i det högt utvecklade västerlandet. Om några av de kommuner vi gästade sannolikt var föredömliga så föreföll ändå flertalet vara genomsnittliga och typiska.

Påståendet att den kinesiska folkkommunen skulle vara ett fängelse eller ett arbetsläger verkade efter de besöken helt orimligt. Det mest iögonfallande var faktiskt att bygemenskapen hade överlevt kollektiviseringen och att byarna hade behållit så mycket av sin individualitet.

I alla officiella kinesiska skrifter fördöms som bekant profiten. Man skall arbeta för samhällets eller för arbetets egen skull och inte för snöd vinning. Men i själva verket tillämpas överallt inom

lantbruket ackordslön och det stimulerar inte bara den individuella insatsen, det förefaller som om det även skulle stimulera den kollektiva insatsen.

Det är förövrigt den enda förklaringen till att man på högsta partihåll i Peking då och då uttrycker oro för att det skall uppstå — och uppstår — relativt stora sociala olikheter mellan familjer och grupper inom folkkommunerna och för att dessa olikheter skall verka förborgerligande. Enligt västerländska begrepp förblir dock olikheterna mycket små. Den egna jordbiten blir det hur som helst svårt för de styrande i Peking att ta ifrån bönderna.

Kommunlivet har mycket fler mänskliga aspekter än vad man i väst vanligtvis inbillar sig, framförallt om man använder en asiatisk måttstock och inte gör jämförelser med de högst utvecklade länderna i väst. Byarna är ingalunda beroende av de centrala myndigheterna i kommunen för sina vardagsbehov. De har konsumbutik, sjukstuga, skola och ibland något litet anspråkslöst kulturhus till sitt förfogande. Och i byn har familjebanden motstått alla påfrestningar. De är förvånansvärt livskraftiga.

Tvånget finns där i form av ett givet arbetspensum för var och en, allt beroende på vad generalplanen för landet, kommunen och brigaden föreskriver. Men till gengäld garanteras kommunmedlemmen existensminimum vid arbetslöshet eller sjukdom. Massmobiliseringarna av arbetskraft sker i regel i samråd med alla instanser även på lägsta nivå och det är kollektivet som står för kostnaderna. Den enskilda arbetsinsatsen vid ett damm- eller vägbygge betalar produktionsgruppen i den mån medlemmarna inte har enats om helt eller halvt frivilliga insatser. Det rör sig i alla händelser inte om något tvångsarbete i egentlig mening.

Hur långt politiseringen har drivits på den kinesiska landsbygden är svårt för en främmande iakttagare att komma under fund med. Hårdast och mest effektiv är den bland ungdomen som i växande skaror ansluter sig till partiets ungdomsorganisationer. Kollektivlivets fördelar och folkkommunens charm skildras i romaner och noveller och livet på landet lovsjungs i nyskrivna folkvisor som presenteras i kommunens stora kulturhus av kringresande artister.

De vuxna, både män och kvinnor, deltar i stor omfattning i kvällskurser med politiskt innehåll, medverkar i högläsning av Mao Tse Tung, och rycks med i organiserade diskussioner. Det är uppenbarligen ganska svårt att en längre tid lysa med sin frånvaro utan att misstänkas för bristande lojalitet. Men nästan all mötesverksamhet äger rum på byns nivå där ju alla känner varandra. Det är först när partifolk utifrån — och de hälsar tydligt på ganska ofta — blandar sig i leken och vill spela rollen av uppfostrare som det politiska trycket blir besvärande. Men därav märkte naturligtvis inte främlingen på besök någonting.

Man måste nog konstatera att folkkommunen har ryckt den kinesiska landsbygden ur dess tusenåriga slummer, misär och eftersläpning och konfronterat den med den moderna tiden. Den har inte bara fört skolan och sjukvården ut i de mest isolerade trakterna, den har också flyttat ut småindustrin och hantverket dit och bidragit till att minska den överallt härjande partiella arbetslösheten.

Men folkkommunen har inte löst Kinas försörjningsproblem. Befolkningen ökas snabbare än produktionen av ris och spannmål och det föreligger risk för att tillgången på livsmedel per capita minskas. Det kan emellertid folkkommunerna inte göra mycket åt så länge inte industrin blir istånd att ge dem vad som behövs för att rationalisera jordbruket: konstgödsel, maskiner och motorer.

På egna ben

Det är inte lätt att komma underfund med vad som sker på politisk toppnivå i Peking eller utröna i vilken mån de hundratals miljonerna kineser står bakom Mao och partiet. Men det är inte mycket lättare att få något riktigt grepp om Kinas ekonomi. I andra länder har man statistik att tillgå och om den inte alltid säger hela sanningen så säger den i alla fall något. I Kina är all statistik hemligstämplad.

Det är däremot ingen hemlighet att de kinesiska ledarna fick kännas vid svåra motgångar i samband med Det Stora Språnget i slutet på femtiotalet, att de upplevde tre sällsynt svåra missväxtår och att de sovjetiska experternas avresa kring 1960 vållade den industriella utvecklingen ett besvärligt avbräck.

Med de motgångarna drog Peking en järnridå över utvecklingen och utlandet fick från och med då nöja sig med samma gissningar och spekulationer som på det politiska området. Hemligstämplingen av statistiken gav i väst upphov till de mest vilda kannstöperier som utländska observatörer i Peking aldrig tog riktigt på allvar och som sedan delvis visade sig vara byggda på lösan sand.

De allra flesta industriföretag står i dag faktiskt på vissa undantag när öppna för främmande besökare. Till undantagen hör exempelvis oljefälten, de nya gruvfyndigheterna, men också några av de kemiska och optiska industrierna. En främmande journalist kan vandra från företag till företag inom verkstadsindustrin, besöka praktiskt taget alla textilföretag, även de mest avancerade, få tillträde till järn- och stålverk, etc. Men ingenstans får han tyvärr veta något om den totala produktionen, framförallt inte om det gäller den tunga industrin. Hur många företag han än besöker så är det omöjligt att skapa sig en helhetsbild av industrins utveckling. Och det är tydligen inte heller meningen.

Men av industribesöken, framförallt om de är många och fördelade på olika delar av landet, får man ändå några allmänna intryck. Av nästan alla samtal med kinesiska industriledare framgick att arbetstakten varit starkt nedsatt under åren 1959-62 och det måste ha berott dels på den svåra livsmedelsbristen och undernäringen och dels på sovjetexperternas brådstörtade avresa. I vilken mån en viss produktionsminskning kan ha haft något samband med Det Stora Språnget framgick inte. I alla händelser rådde på den punkten stor förtegenhet. Det var den negativa sidan av industribesöken.

De hade också ett positivt inslag. Det stora antalet nya företag inom nästan alla branscher och inte minst inom den kemiska industrin vittnade om stora framsteg. Överväldigande stor verkade expansionen inom verkstadsindustrin. Uppkomsten av ett enormt antal småföretag med 20 till 50 arbetare i de mest olika delar av landet där det tidigare inte funnits någon industriell verksamhet alls skvallrade om en spridning av företagsamheten både horisontalt och vertikalt. De stora satellitsamhällena, som växte upp kring storstäderna, vittnade också de om den storindustriella utvecklingen.

Det är beklagligt att kineserna skall vara så tystlåtna om de svåra åren. En bättre kännedom om vad som skedde då skulle göra det lättare att förstå vad som håller på att ske nu. Men hela denna verkligt dramatiska period i Kinas moderna historia är och förblir mörklagd. Man får sålunda inte veta någonting om den akuta livsmedelsbristen åren 1959-62 och om miljoner verkligt dog av undernäring, om inte av svält — som många utländska källor uppgav.

Lika litet har man gjort någon möda att korrigera de fantastiska produktionssiffror som det gjordes så stort väsen av i början av Det Stora Språnget och som får de högst aktningvärda resul-

tat, som uppnåddes i mitten på 1960-talet, att framstå som rätt blygsamma.

Återhämtningen eller uppräckningen är i alla fall i dag ett faktum som inte bestrids av någon av de utländska experter som besöker Kina och har kontakter med industrivärlden.

Det märks kanske bäst på den växande utrikeshandeln som under de senaste åren oavbrutet har stigit och samtidigt lämnat ett växande positivt överskott. På några år har Kina kunnat betala alla sina utländska skulder och samtidigt lagt upp betydande guld- och valutareserver. Det skulle ha varit otänkbart med en stagnerande produktion i hemlandet.

Anmärkningsvärt är också att under förberedelserna till den tredje femårsplanen, som trädde i kraft i början av 1966, gjorde Kina beställningar på en lång serie av hela fabriksanläggningar — kemiska fabriker, valsverk etc — i de västeuropeiska industriländerna. De flesta av dem kommer att levereras under femårsplanens gång. De största inköpen har gjorts utanför kommunistblocket men samtidigt stimulerar Peking en viss konkurrens mellan öst och väst i fråga om leveranser av högtkvalificerad industriell utrustning.

Den begynnande dragkampen om den kinesiska marknaden för värdefulla kapitalvaror är kanske det bästa beviset på att Kinas ekonomi har fått ryggrad. På hotellen i Peking och Shang-haj avlöser industridelegationerna varandra — både från öst och väst. Konkurrensen mellan västtyskar, japaner, briter, fransmän och svenskar, men också polacker, ungrare, östtyskar, tjekker och i en viss mån sovjetryssar är knivskarp.

*

Sina misstag brukar kineserna i allmänhet erkänna och självkritik är en gyllene regel i dagens Kina. De medger också i mycket allmänna ordalag att svåra misstag begicks i samband med folkkommunernas uppkomst och Det Stora Språnget, men någon detaljerad redovisning för misstagens natur får man aldrig.

Ett av misstagen var utan tvivel att satsa så mycket på den tunga industrin, i hopp om att på rekordtid kunna inhämta det mesta av förseningen i förhållande till västerlandet, och att investera så litet i jordbruket. Folkkommunerna fick snarare ge till staten — de fick inget i gengäld. Jordbruksbefolkningen pressades till det yttersta för att man skulle kunna investera så mycket som möjligt i stål och tunga maskiner.

Här har nu skett en ganska radikal omläggning och det har istället investerats jättesummor i industrier som kan medverka till att höja produktionen av jordbruksvaror såsom traktorer, redskap, konstgödsel, pumpar, etc. Och det har investerats i nyplantering av skog och i bevattningsanläggningar.

Utan tvivel har denna omfördelning av investeringarna medfört en något långsammare rytm i den tunga industrins utveckling och det kan förklara att stålproduktionen inte har gjort de jätteframsteg som förutspåddes på ett tidigt stadium, ehuru detta bara är en gissning.

Under de första åren av folkkommunerna spelade exempelvis konstgödseln en relativt obetydlig roll. Man förlitade sig på naturgödsel och det tog flera år innan ledarna i Peking på allvar tog itu med problemet. Nu växer konstgödselindustrier upp överallt i landet och hela anläggningar importerar från utlandet. Det offras stora summor på import av konstgödsel och den egna produktionen har stigit från några miljoner ton till 10 à 12 miljoner ton. Kinesiska fackmän säger att det behövs minst 20 miljoner ton för att täcka det verkliga behovet — utländska experter menar att det skulle behövas 30 miljoner ton. Men den redan snabbt växande tillgången på konstgödsel kan sannolikt på några år medföra sensationella resultat.

Jordbruket har mer och mer fått en central plats i landets ekonomi. Vid sidan om risodlingen har odlingen av allehanda grönsaker och oljeväxter drivits hårdare och hårdare och fruktodlingen, som nästan lyste med sin frånvaro, beräknas snart kunna sysselsätta fler och fler nyupprättade konservfabriker. Det är tack vare alla biprodukterna inom jordbruket vid sidan om ris och spannmål som Kina idag kan betala importen av dyrbara maskiner och ändå utöka sina valutareserver. En icke oväsentlig roll spelar härvidlag svinaveln som har tagit fantastiska dimensioner i större delen av landet.

Den ibland ganska planlösa uppodlingen av vildmark med inplantering av hela befolkningsgrupper såsom skedde inte bara i Mongoliet och Sinkiang men också i Mansjuriet har bragts under kontroll. Endast en bråkdel av Kinas jord är uppodlad och bara en liten del är odlingsbar, men enligt alla fackmän kan den nuvarande arealen så småningom mer än fördubblas. Det var planer i den vägen som man hade i tankarna i samband med Det Stora Språnget.

Nu saktar man ned takten och sätter i stället in alla krafter på att förbättra skötseln av den redan odlade arealen. Tillgängliga resurser av konstgödsel, redskap och den för irrigation behövliga elkraften räcker inte till för båda.

Samtidigt förefaller det som om industrialiseringen målmedvetet decentraliseras i den mån kommunikationsproblemen kan lösas. Stål- och järnverk är spridda i praktiskt taget alla väderstreck och anpassade till lokala tillgångar på järnmalm och kol. Konstgödselindustrier växer upp i viktiga jordbruksområden. Lokala industrier skapas för att utnyttja tillgängliga råvaror. Arbetskraften förflyttas som bekant i stora mängder utan att egentligen något direkt tvång behöver tillgripas.

Det överallt genomgående temat under alla industribesöken i Kina på vintern 1965-66 var att man inte längre eftersträvade att sätta några kvantitativa rekord à la Sovjetunionen eller Förenta Staterna och att man istället ville ha fram bättre kvalitet, höjd produktivitet och därmed sänkta kostnader samt sist men inte minst ett växande urval av nya varutyper. Allt detta tycktes vara ett väsentligt led i den långa återanpassningsprocessen efter Det Stora Språnget.

*

Det ligger naturligtvis en motsägelse i det från ledande kinesiskt håll ofta gjorda påståendet att landet är "strängt taget" självförsörjande exempelvis i fråga om olja och stål och det faktum att Kina producerar ganska litet av båda sorterna. Motsägelsen är emellertid endast skenbar om man med "självförsörjande" menar att tillgången motsvarar det behov som dikterats i femårsplanen. Det betyder alltså inte att man inte skulle kunna förbruka mycket mer än vad man nu producerar — om man så ville. Men man rättar mun efter matsäcken.

Det är kanske mest i ögonfallande ifråga om oljan. Före revolutionen hade Kina ingen olja och de amerikanska geologer som på uppdrag av USA:s oljetrustrer hade utforskat vissa områden av landet menade att där inte fanns någon olja. Sedan revolutionen har ett flertal rika oljefyndigheter upptäckts dels i Sinkiang och dels i Centralkina och den sista kraftigt uppreklamerade upptäckten av olja gjordes i Taching som för närvarande tycks svara för halva oljeproduktionen i landet. Var Taching är beläget hålls strängt hemligt, men utländska experter gissar på Mansjuriet — men det kan naturligtvis vara fel.

Den totala oljeproduktionen i Kina uppskattas enligt utländsk expertis till mellan 12 och 14 miljoner ton per år, en droppe i havet för ett så stort land som Kina. Men det täcker uppenbarligen behoven eftersom myndigheterna helt nyligen tillät sig sänka priset på bensin. För att hålla igång mindre än en halv miljon lastbilar och några hundra diesellokomotiv och dessutom förse försvarsmakten med bensin är det tillräckligt.

En starkt stegrad oljeproduktion som kanske ligger inom möjligheternas gräns skulle kunna motiveras om motorisering och mekanisering hade någon slags topprioritet i den nya femårsplanen. Men det är sannolikt inte fallet. En forcerad motorisering skulle framtvinga en ökad produktion av motorfordon vilket i sin tur kräver stål. Den kvantitativt ringa stålproduktionen som den utländska expertisen uppskattar till 12 miljoner ton kommer att öka under den tredje femårsplanen, men ännu tillåter den inte någon expansion av bilindustrin. Det mesta stålet går till verkstadsindustrin.

Vi kan inte läsa de kinesiska planhushållarnas tankar och mycket litet är bekant om deras målsättningar. Men det är uppenbart att de med sina beslut försöker genomföra en så harmonisk utveckling av ekonomin som möjligt. En för snabb motorisering och mekanisering skulle exempelvis frigöra miljoner och miljoner människor som måste beredas annan sysselsättning eller dömas till partiell arbetslöshet, framförallt på landsbygden. Industrin expanderar inte ännu i en sådan takt att den kan börja suga till sig stora mängder av landsbygdens arbetskraft. Det kan komma i ett senare skede och då blir mekanisering och motorisering nödvändiga.

Därför undviker man också att driva mekaniseringen av jordbruket särskilt hårt — annat än i de stora nyodlingarna i Sinkiang eller Mongoliet. Det skulle kräva traktorer och bensin, med andra ord olja och stål som just nu behövs på annat håll. Istället införs mer och mer halvmekaniserade redskap eller lätthanterliga och moderna handdrivna. Man försöker inte längre som i början av folkkommunernas uppkomst hoppa över ett stadium — man går steg för steg.

Grundtanken bakom denna disciplinerade och samordnade frammarsch är väl framförallt den att Kina inte i någon situation bör göra sig beroende av yttrevärlden. Det påstås på kinesiskt håll att det låg snubblande nära att ett sådant beroende uppstod som en följd av krediterna och leveranserna från Sovjetunionen. Det experimentet vill man inte göra om.

Ursprungligen var det väl aldrig fråga om något val i egentlig mening. När Mao Tse Tung tog över i Peking var det inte tal om att kineserna skulle ställa sig i kö i de internationella hjälporganisationerna eller anhålla om hjälp och krediter för att industrialisera eller för att modernisera det efterblivna jordbruket. Internationell hjälp skulle enligt kineserna ha resulterat i en ny kolonisering av Kina.

Så återstod bara den långa och mödosamma vägen — den som Mao själv hade vandrat från gerillakriget till makten i Peking. Kinas ekonomi skulle stå på egna ben.

Och det är en väg som kineserna tydligen inte tänker avvika ifrån.

*

Hur många som är sysselsatta inom industrin är en av Kinas väl bevarade hemligheter, men det måste röra sig om åtskilliga tiotals miljoner och antalet växer helt naturligt från år till år. Man mäter tillväxten kanske bäst på den snabbt ökande befolkningen i städerna.

Lönerna kan på en västerlänning verka ganska likartade över hela landet vid första ögonkastet, men i själva verket existerar stora olikheter mellan olika delar av landet och olika företag. Den lägsta genomsnittliga månadslönen träffade jag på i en yllefabrik i Inre Mongoliet som huvudsakligen använde kvinnlig arbetskraft: den var 45 yuan per månad. Samma låga lön betalade en liten fabrik i Wuhan med ett hundratal anställda som tillverkade pingpongbollar, en stor specialitet som också blivit en exportartikel sedan kineserna blivit världsmästare på bordtennis.

Den högsta genomsnittslönen har otvivelaktigt hamnarbetarna i Shanghai som nästan alla har ungefär 80 yuan per månad. Ingen av dem kommer emellertid upp till de topplöner som några av de mest kvalificerade inom industrin når upp till — ungefär 110 yuan. Närmast hamnarbetarna

kom män och kvinnor på en textilfabrik i Shanghaj med 77 yuan.

Genomsnittslönen i landet ligger på ungefär 55 yuan med en minimilön som kan gå ned till 33 à 34 yuan och en maximilön som överskrider 100. De kinesiska ideologerna bestrider att de använder sig av någon som helst materiell stimulans på arbetsplatserna, men det stämmer inte. Det finns på de allra flesta företag inte mindre än åtta lönegrader och som flertalet arbetar på ackord förtjänar de i förhållande till sin effektivitet. Ju hårdare de arbetar ju bättre förtjänar de. Lönerna för förmän och ingenjörer är ungefär de dubbla men dessutom har de något rymligare och bättre bostäder.

Lönesummorna säger i sig själva inte så mycket så länge man inte vet hur utgifterna är beskaffade. Någon skatt utgår inte på de här lönerna. Hyran beräknas så gott som överallt uppgå till 5 % av lönen — ibland något mer eller mindre beroende på lägenhetens beskaffenhet. Däri ingår då både värme, lyse och vatten.

Industriarbetarnas bostäder, framförallt i de större samhällena, är relativt moderna även om inte särskilt rymliga. Golvytan kan variera mellan 20 och 40 m² beroende på familjens storlek och det finns vanligtvis rinnande vatten, gas, ett duschrum samt wc. På mycket få ställen såg jag lägenheter där två familjer delade kök — som exempelvis i Sovjetunionen. Det var i Canton. Något sådant existerade tydligen varken i Shang-haj eller Peking.

Maten beräknas kosta mellan 13 och 20 yuan per månad och person. Alla företag är skyldiga att hålla sina anställda med varma måltider till fasta priser och tre måltider per dag inklusive morgonmålet kostar under en månad mellan 13 och 15 yuan. De flesta intar en eller två måltider på arbetsplatsen, men köper hem varm mat exempelvis till kvällsmålet. Ingenting hindrar dem att då köpa hem för hela familjen.

Företagens restauranger varierar ofta i kvalitet. Somliga är inrymda i stora trista fabrikshallar med långa träbord, andra har mindre bord eller småbord med dukar. Maten kan växla högst betydligt från ett företag till ett annat. På somliga kunde maten både ifråga om variation och kvalitet mäta sig med den på en hygglig restaurang ute i stan, på andra återigen verkade den ren kasernföda.

Men någon brist på mat kunde man inte konstatera någonstans. I de flesta företagskök gjorde man både sitt eget bröd och sina egna makaroner. Allting var färskt. Grönsaker fanns i överflöd och kostade några öre per portion. Det serverades i stort sett samma mångfald av smårätter i en fabrik som på en restaurang och någon rationalisering har det kinesiska köket inte undergått genom att sättas in i massbespisningens tjänst.

I de allra flesta familjer arbetar både man och hustru och de har alltså en dubbel inkomst som för dem båda kan variera mellan 100 och 175 yuan eller mera. Har de barn kan de inte räkna på några barnbidrag — sådana finns inte — men företaget har daghem, som för några yuan per månad tar hand om barnen medan modern är på fabriken. Det är egentligen en annan form av barnbidrag.

Det mesta av inkomsten går till mat och kläder och en liten del till nöjen. Filmer visas på företagets kulturhus för en mycket låg avgift. Men ofta har den unga familjen någon farmor eller mormor att svara för och det ökar utgifterna. Till gengäld tar hon hand om barnen och sköter matlagningen. Makarna behöver då inte inta alla sina måltider på fabriken.

Några extravaganser kan de kinesiska arbetarna inte tillåta sig. Semester har de ingen och resor blir det endast tal om ifall mannen eller hustrun anser sig böra resa hem och hälsa på släkt och vänner i hembygden. Då beviljas betald ledighet och bidrag till resekostnaderna.

De senaste åren har flertalet av dem börjat spara och sparmedlen har influtit så rikligt att den kinesiska centralbanken har ansett sig böra sänka årsräntan från 6 % till 4 %, dvs. från 0,5 % till 0,33 % per månad. Många lär spara åtskilliga hundra yuan per år.

Sparmedlen används främst för att inköpa en cykel och den har i dagens Kina blivit en statussymbol. En arbetare som äger en cykel har otvivelaktigt pengar på banken. Nästa inköp gäller ett armbandsur — vanligtvis blir det ett till hustrun och ett till mannen. Därefter kommer symaskinen. Men de mest framgångsrika som har tillräckligt med sparpengar faller ofta för frestelsen att först köpa sig en radioapparat eller rentav en kamera. Kameran är på väg att bli den nya statussymbolen.

Den kinesiske arbetaren har som alla vet en låg levnadsstandard i jämförelse med västerlandet men inte alls så låg om den jämförs med levnadsvillkoren på många håll i Sydostasien eller i Latinamerika. Han riskerar ingen arbetslöshet och ingen penningvärdesförsämring. Hans sparmedel har samma och i vissa fall ett högre köpvärde 1966 än 1958. Lönerna har rört sig mycket litet annat än i individuella fall, men priserna har däremot sjunkit och framkallat en reallönestegring.

Inom sin trånga ram kan han sägas leva i stabilitet och trygghet. Han får inte ut hela sin andel av det ekonomiska uppsvinget och drar sällan direkt fördel av sitt eget bidrag till ökad produktivitet — det mesta går till de gemensamma nyinvesteringarna.

Men han har som aldrig förr alla chanser till vidareutbildning. Han har en högt utvecklad socialvård att förlita sig på och hans ålderspension garanterar honom en i grund och botten sorgfri ålderdom. Det kompenserar i viss mån hans låga levnadsstandard, men kanske ändå inte hans totala politiska bundenhet.

Kinesens arbetsplats är en politisk skola och det påminns han om oavbrutet. Från fabriken väggas ropar affischer ut politiska slagord. De otaliga svarta tavlor som möblerar hallen eller verkstan är fullklottrade med röd, grön eller gul krita och där har några av kamraterna antingen tecknat ned en politisk dikt, några politiska funderingar eller berättat en sedelärande politisk historia. Allting är politiserat.

Odh minst en kväll i veckan, kanske två, träffas han eller hon med en grupp kamrater för att läsa ett stycke i Mao Tse Tungs samlade verk. Huruvida de gör det med entusiasm, med likgiltighet eller med motvilja kan en utomstående faktiskt inte avgöra.

*

Jag hade i Peking ett långt samtal med en av Kinas ledande nationalekonomer, Yung Lung-kwei som är vice ordförande i Kinas exportråd. Det visade sig vara en elegant sextioårig herre med gråsprängt hår. Han talade flytande engelska men uttryckte sig helst på kinesiska och det gjorde han i fyra timmar med hjälp av tolk.

Några siffror fick jag inte och hade heller inte väntat mig det. Dialogen som jag hade 'hoppats på' formade sig snart till en monolog som jag då och då blev tvungen att avbryta med frågor. Några direkta svar fick jag inte heller på dem. Det blev istället kringgående rörelser från hans sida, men samvaron var i alla fall fascinerande och på mer än en punkt belysande.

Jag tog naturligtvis upp frågan om den tunga industrins ställning — skulle jordbruket få prioritet? Han tillbakavisade tanken att den tunga industrin i Kina skulle sättas i någon skamvrå som absurd. Den nya femårsplanen gjorde full rättvisa åt den tunga industrin — hur skulle Kina kunna bygga ut och vidareutveckla sin atomenergi utan en högt kvalificerad tung industri, undrade han. Och atomenergin hade högsta prioritet på Kinas utvecklingsprogram.

Men han skyndade sig att tillägga att man redan sedan flera år tillbaka hade strävat att upprätta en bättre balans mellan industri och jordbruk. Kanske hade man alltför beskedligt imiterat sovjetryssarna som ju predikade att den tunga industrin skulle prioriteras. Så småningom hade man funnit ut att det inte passade Kina. Kina var inte Sovjetunionen.

Hos oss, sade Yung Lung-kwei, måste jordbruket utgöra själva grundvalen i vår ekonomi. Ett högt utvecklat jordbruk är en förutsättning för att vi skall kunna bygga upp en högt utvecklad tung industri. Och vårt jordbruk är förresten inte så efterblivet som det påstås här och var i väst. På två eller tre decennier kommer moderniseringen av jordbruket att vara genomförd.

Det var i grund och botten en bekräftelse på antagandet att det hade skett en omskiftning av investeringarna från industrin till jordbruket — även om Yung Lung-kwei inte uttryckte sig så.

Och så kom vi naturligtvis in på problemet med de sovjetiska experterna och på de ekonomiska relationerna med Sovjetunionen överhuvudtaget.

I dag har vi betalat alla våra skulder till Sovjetunionen, inklusive de 1.400 miljoner rubel som vi gav ut för vapenköpen under Koreakriget, sade den kinesiske ekonomen triumferande. Kina har inga utländska skulder längre — varken till Moskva eller till någon annan.

Han förnekade inte att den ryska hjälpen hade varit av stor betydelse. Ryssarna hade kommit med planritningar, de hade skickat sina experter, de hade hjälpt kineserna att bygga industrier och de hade levererat hela fabriksanläggningar. Men ingenting hade de gett till skänks. Allt hade gjorts på kommersiell basis och betalats med ränta på givna krediter.

Yung Lung-kwei tyckte att de ryska experterna hade varit alldeles för dyra. De hade haft upp till 2.000 yuan i månaden i lön — en jättelön i jämförelse med president Maos fattiga 400 yuan. Men de hade också haft fri läkarvård, fria resor och levt billigt.

Varför de reste hem? utbrast han. Moskva påstår att det var därför att de vantrivdes med vårt folk som inte lydde deras råd eller följde deras instruktioner och att det alltför ofta inträffade olyckor. Det var bara svepskäl. Den egentliga orsaken var att Moskva ville påtvinga oss sina politiska direktiv. Vi skulle dansa efter Nikita Chrusjtjevs pipa. När vi tackade nej hemkallades experterna.

Jag måste ha sett lite tvivlande ut för Yung Lung-kwei följde genast upp med en smula självkritik.

Visst gjorde också vi våra misstag. Det slösades med råvaror och slarvades med dyrbara och ömtåliga maskiner och vi fick betala dyrbara lärpengar. Men ofta var det ryssarna som föregick med dåligt exempel. Ryssarna ville att vi till varje pris skulle bygga högre och högre hus, bredare och monumentalare avenyer. Rena storhetsvansinnet. Vi byggde också alldeles för stort och för monumentalt. Det har lyckligtvis gett oss en läxa...

Nu har de ryska experterna rest sin väg, vi har övervunnit svårigheterna — och i dag har vi bara kinesiska experter. På alla områden. Vi kan stå på egna ben.

Men han bemötte genast misstanken att yttrandet skulle vara ett utslag av nationalism eller chauvinism. Vi vill vara självförsörjande, fortsatte han, men det betyder inte att vi avstår från att köpa de bästa maskiner som utlandet kan producera och som vi kanske inte har kunnat eller haft tid att framställa. Men någon *hjälp* utifrån har vi aldrig bett om, inte ens när vi hade den svåra och övergående livsmedelskrisen. Kina är stort och starkt nog att stå på egna ben.

En stor del av hans redogörelse rörde sig på det ideologiska planet. Han framhöll att kineserna var i färd med att skapa en socialistisk produktionsordning som skulle bygga på social jämlikhet men ändå vara lika funktionsduglig som den kapitalistiska. Det kunde ta tid — kanske lika länge

som det hade tagit västerlandet att bygga upp den kapitalistiska produktionsordningen, dvs. ungefär ett århundrade.

Ännu befann sig systemet så att säga på experimentstadiet. Kineserna hade lärt av ryssarnas misstag, men främst av sina egna. Det skulle också ta tid innan man fann lösningar på alla de problem som uppstod i och med det nya samhällets uppväxt.

Vi har i alla fall redan gjort enorma framsteg, underströk han, fastän det bara är sjutton år sedan partiet tog makten. Vi har byggt järnvägar och vägar, vi har utvecklat vårt flygnät. Inom somliga industribranscher är vi i nivå med världens ledande företag, på andra släpar vi alltjämt efter betänkligt. Vår tekniska utveckling är ojämn. Men vi bygger i dag pressar på 12.000 ton, dieselmotorer på över 8.000 hästkrafter och gasturbiner på 6.000 kw, vi bygger skepp och lokomotiv, vi tillverkar precisionsinstrument, vi gör både urverk, kameror, ultramikroskop och komplicerade räknemaskiner — det finns inga tvivel om att vi i sinom tid hinner i kapp resten av världen!

Men ekonomin var enligt Yung Lung-kwei bara en del av samhället. Lika viktigt som att påskynda den tekniska utvecklingen, ja ännu viktigare var att fullfölja samhällsomdaningen. Kina, sade han, var mitt uppe i en social revolution, en samhällsomvälvning som hade börjat med maktövertagandet 1949 och fortsatt med kollektiveringen 'av produktionsmedlen — och den var alltjämt i full gång.

I Moskva påstod man sig också vara i färd med att bygga upp ett socialistiskt samhälle, men det trodde inte kineserna på. Ett sådant samhälle kunde inte växa upp inom ramen av allt det gamla. Det förutsatte politiska, sociala och ideologiska omdaningar. Och några sådana hade ryssarna inte på sitt program.

Om man får tro ryssarna, påpekade han med ett ironiskt leende, så tycks revolutionens vara eller icke vara avgöras av den stigande produktionen. Man säger sig vilja sätta nya produktionsrekord och sedan på nytt slå sina gamla rekord omigen och så skapa vad man kallar välstånd. Det är ingenting annat än det gamla borgerliga välfärdssamhället som spökar i ryssarnas föreställningsvärld. Det har ingenting med revolution att göra.

I Kina har man en annan syn på revolutionen. Där anser man att inte bara ekonomin skall stå i socialismens tjänst, utan också uppfostran, konst och litteratur — ja hela kulturen. Därför tror inte heller ledarna i Peking på vad man i västerlandet kallar liberalisering. Det skulle vara att vända ryggen åt revolutionen.

Yung Lung-kwei tog än en gång upp den sovjetryska utvecklingen till granskning. Där hade den första generationen varit sammansatt av sanna revolutionärer, den tredje generationen var det inte längre. Med höjd levnadsstandard hade revisionism och förborgerligande tagit överhanden.

Han menade att riskerna för en liknande utveckling inte var så stora i Kina, så länge som levnadsstandarden var förhållandevis låg, men med den fortgående industrialiseringen skulle levnadsstandarden också här avsevärt förbättras och då skulle risk uppstå för "revisionism". Men det är ett problem som vi har under uppsikt, skyndade han sig att tillägga.

Det stora problemet för Kinas ledare i dag tycks alltså inte så mycket vara att utveckla tekniken och att modernisera samhället materiellt. Där vet eller tror de sig vara på rätt väg. Det stora och allt annat överskuggande problemet är förborgerligandet i ett långsamt framväxande välfärdssamhälle. Hur skall det förhindras?

Det långa samtalet slutade med en bekännelse till Mao och till den kinesiska revolutionen.

För att handla och leva revolutionärt, sade Yung Lung-kwei, måste människorna vara utrustade med en revolutionär ideologi, en revolutionär tro. Har de ingen sådan övertygelse eller sådan tro så leder höjd levnadsstandard eller i varje fall en hög levnadsstandard ofelbart till förborgerligande och revisionism.

Vi kineser är övertygade om att en hög levnadsstandard i ett högt utvecklat modernt samhälle mycket väl kan förenas med en revolutionär inställning under förutsättning att man ser till att det inte uppstår några privilegierade klasser eller grupper i samhället. Men för att lyckas därmed måste man ställa mycket stora krav på uppfostran och på uppfostrarna.

President Mao har gett oss receptet. Vi skall kombinera studier med fysiskt arbete, intellektuell verksamhet med kroppsarbete. Intellektuella skall vänja sig vid kroppsarbete och kroppsarbetare få intellektuell fostran. Alla bör vara jämlikar. Mandarinerna skall vara bannlysta från det kinesiska samhället.

Samtalet med Yung Lung-kwei ägde rum i november 1965. Det kastar i dag ljus över de storpolitiska händelser som följde på våren och sommaren 1966 och visar att kulturrevolutionen inte var resultatet av någon plötsligt uppkommen konflikt utan ett led i en sedan länge pågående process. De synpunkter som Yung Lung-kwei gav uttryck för då och som jag mötte på så många platser under Kinaresan skulle i dag kunna upprepas mitt under pågående "kulturrevolution" och inte falla ur ramen.

Dygdernas paradiset och syndernas Gehenna

Det finns förmodligen inget land som på främlingen gör ett så puritanskt intryck som Maos Kina. Till en del beror det naturligtvis på den känsla av trygghet som turisterna mycket snart invaggas i: ingen stjäla, alla borttappade föremål kommer till rätta och drickspengar avvisas med indignation. Men det sammanhänger också med det strikta umgänget mellan könen så som det kan observeras utifrån: inga ömhetsbetygelser mellan man och kvinna, inga ungdomar som pressar sig mot varandra. Miljön verkar nästan helt sexfri. Till det kommer så avsaknaden i storstäderna av nattklubbar, spelhålor och danslokaler.

Man bekräftas i sin uppfattning av puritanismen genom de regelbundet återkommande moralpredikningarna i dagspress och radio. Det moraliseras i det oändliga och i alla sammanhang. Dagligen och stundligen i hemmet — via radion — i skolan och på arbetsplatsen upprepas samma visa råd. Du skall vara arbetsam och självupppoffrande, älska din nästa och hjälpa den svagare, ständigt förkovra dig själv och akta dig för självförhävelse — tala sanning och vara ärlig. Det blir ibland en förfärlig blandning av djup mänsklig visdom och avskräckande plattityder och man skulle kunna tro sig plötsligt förflyttad till ett scoutläger, ett möte med moraliska upprustare eller till ett samkväm hos Frälsningsarmén.

Den moraliska upprustningen har gått hand i hand med en brutal utrensning av det mesta som också enligt kristen moral rubriceras som synd — på kinesiska har det säkert ett annat namn. Bordellerna har stängts och prostitutionen avskaffats. Allt hasardspel är strängt förbjudet och det hörde ändå tidigare till kinesernas favoritnöje. Narkotika går inte längre att uppbära och i den mån smuggling förekommer är den obetydlig. Narkomaner omhändertas av myndigheterna för bot och bättring. Alkoholism är okänd i dagens Kina. Stölder och egendomsbrott över huvud taget har blivit så sällsynta att domstolarna börjar sakna sysselsättning. Är denna kinesiska skildring med verkligheten överensstämmande?

Det har faktiskt aldrig varken från västerländskt eller kinesiskt håll gjorts någon sociologisk undersökning av det kinesiska samhällets utveckling sedan revolutionen och man vet egentligen mycket litet om hur den har påverkat människornas beteendemönster. Ingen har gett sig på försöket att utreda hur sådana syndiga hamn- och världsstäder som Shanghai och Canton har kunnat förvandlas till Fjärran Österns söndagsskolor, medan samma last och synd alltjämt grasserar i Saigon, Hongkong, Manila och i en viss mån i Tokio.

Man har ingen dokumentation att falla tillbaka på. Inte ens dagspressen ger någon vägledning eftersom den inte refererar andra brott än sådana som har politisk karaktär. De kinesiska myndigheterna hemlighåller all statistik om brottsligheten. Det enda man vet är att kriminaliteten har minskats enormt och att antalet brottmål idag är oändligt mycket lägre än för tolv à femton år sedan. Enligt en initierad utländsk sagesman skulle kriminaliteten ha gått tillbaka med 80 à 90 % om man får döma efter de brott som kommer inför domstol.

För att skaffa sig en uppfattning om vad som har skett i samband med den moraliska upprustningen är man följaktligen hänvisad till egna eller andra främlingars iakttagelser som man någon enstaka gång kan komplettera med uppgifter ur kinesiska källor.

På en punkt råder väl enstämighet bland alla observatörer: de har under sin Kinavistelse aldrig blivit bestulna. Man kan lägga ifrån sig eller tappa en plånbok, men också ett smycke eller armbandsur på gatan, på en järnvägsstation eller i en buss eller glömma föremålet på en restaurang. Finns det någon uppgift om ägaren till föremålet kommer det i nittionio fall på hundra tillbaka samma dag och då direkt till hotellet. Polisen vet var ägaren bor. Saknas uppgifter om ägaren går föremålet till polisen som efterlyser honom på alla hotell, för så vitt inte han själv infinner sig hos polisen för att återfå föremålet. Varje hotellportier i Peking har en lång lista på upphittade saker som ägarna återfår mot beskrivning — ibland är det helt enkelt en penningssumma. Borttappade föremål kommer alltid till rätta och för att bli av med exempelvis en kamera så räcker det inte med att lägga den på gatan. Man måste kasta ned den i en kloaköppning.

Ärligheten drivs så långt att man med förbundna ögon kan räcka fram en bunt sedlar för att betala i en butik och vara förvissad om att man får tillbaka på öret. Det skulle aldrig hända att en kypare på ett kafé fifflar med notan eller ger för litet tillbaka. Sådant förekommer helt enkelt inte. Trängs man i en kinesisk folksamling skulle man heller inte komma på idén att akta sig för ficktjuvar — det skulle verka groteskt.

Beror det nu på att kineserna tack vare moralpredikningarna har blivit ärligare och hederligare än andra folk — eller finns det några andra motiv? Till en del och kanske till största delen beror det på uppfostran. I skolan lär sig barnen inte bara att respektera andras egendom, men att sätta en ära i att alltid återlämna ett upphittat föremål utan att begära någon belöning. Det ämnet skrivs det långa uppsatser om och den oegennyttiga ärligheten blir en dygd som alla barn eftersträvar.

Inte bara barn utan också de vuxna påminns oavbrutet om hur viktigt det är att vara hederlig och hur man därigenom stiger i sin egen och i andras aktning — att tillägna sig något som är offentlig egendom eller tillhör någon annan är ett brott mot samhällssolidariteten och därmed ställer man sig utanför gemenskapen. Denna ihållande och nästan tjugatiga propaganda förblir i längden inte utan verkan — främst naturligtvis på det uppväxande släktet.

Men säkert har ärligheten också rent praktiska orsaker. Så förefaller det åtminstone en västerländsk iakttagare. Hederligheten är inte så hundra procentig kineser emellan som gentemot utlänningar. Främmande turister i Kina kan liknas vid Indiens heliga kor — dem rör man inte. Men att stjäla utgör ett problem vem kinesen än stjälar av. Det är utomordentligt svårt att till-

godogöra sig värdet av det stulna godset. Man kan gömma undan det men har nästan inga utsikter att sälja det: alla butiker är förstatligade och de aktar sig noga för att köpa något som man misstänker vara tjuvgods.

Är det en kamera eller ett armbandsur tjuven har tillägnat sig frågar genast hans omgivning varifrån han har fått saken. Rör det sig om småpengar är det kanske inget problem: lite mat och några sötsaker ändrar inte utåt levnadsstandarden. Men har han stulit ett större penningbelopp kan han inte använda det utan att riskera upptäckt eller åtminstone väcka misstankar.

Ett stort bankrån i Peking eller Shanghaj skulle inte vara särskilt svårt att genomföra. De främsta bankkontoren har stora sedelbuntar på disken och ingen polis finns inom räckhåll. Men vad skall rånaren efter en lyckad kupp göra med alla pengarna? Han kanske skulle kunna lyckas ta sig ut ur landet och komma till Hongkong men där kan han inte växla. Stannar han kvar i landet vågar han varken klä upp sig, tillbringa flera dagar i sträck på dyrbara restauranger eller köpa smycken och armbandsur i massor utan att riskera att förr eller senare bli gripen. En kinesisk stortjuv har med andra ord små chanser att verk- ligen få njuta av sina stulna pengar.

Det är väl också förklaringen till att det förekommer så få mord av vilka de flesta förr var rena rånmord. Shanghaj var ökänt för sina rånmördare som klarade sig länge och väl tack vare att de förflyttade sig mellan de utländska besittningarna och kom utom räckhåll för den kinesiska polisen. Varför skulle någon i dag rånmörda när det inte finns någon chans att helt och fullt njuta av bytet?

Småstölder förekommer naturligtvis, men här finns heller ingen statistik. I väst stjäls bilar — hur är det med cyklarna i Kina? Jag ställde frågan på många håll och fick alltid samma svar: här stjäls inga cyklar. Det hindrar inte att ganska många kineser har för vana att låsa sin cykel vilket tyder på att cykelstölder trots allt förekommer.

En polisinspektör i Peking som jag intervjuade i ärendet bestred bestämt att det stals hela cyklar — det hörde i så fall till undantagen, menade han — men däremot stals däck eller delar av en cykel. Han gav ingen förklaring på varför tjuvarna nöjde sig med delar av en cykel, men det beror naturligtvis på att en cykeltjuv svårligen kan rättfärdiga innehavet av en ny cykel gentemot sin omgivning — för så vitt han inte är känd för att ha ett eget sparkapital — medan han inte riskerar någonting om han stjal däck eller en styrstång. De är likadana på alla cyklar.

Därav skall man kanske inte dra den förhastade slutsatsen att kineserna är ärliga bara därför att de inte har något val eller därför att det strängt taget inte lönar sig att vara ohederlig. Att vara ohederlig i smått är relativt riskfritt även i Kina och om det snattas eller småstjäls i så ringa omfattning så måste det ha med moralen att göra. Ärligheten har blivit en naturlig beståndsdel i beteendemönstret.

Kanske skulle moralpropagandan ändå inte vara så effektiv om det existerade någon form av motpropaganda som i det fria västerlandet. Men någon sådan finns inte. Inga filmer, inga teaterpjäser och inga bildtidningar underhåller publiken med hold ups, inbrott eller morddramer. Det lossas aldrig ett skott i en modern kinesisk film, ingen faller död till marken av någon kula eller dolkstöt i en teaterpjäs, för så vitt den inte skildrar revolutionsscener — något som hör det förflutna och historien till. Våldet är bannlyst ur all underhållning som sysslar med moderna samhällsfrågor. Man ser aldrig blod flyta och hör aldrig offrets dödsrosslingar. Om dråp och mord är så ovanliga, så hänger det säkert delvis samman med den bristande publiciteten för våldshandlingar av alla slag: våldet har inga möjligheter att smitta av sig.

Det finns emellertid en typ av förseelser eller brott som alltjämt tycks ha en viss utbredning, även om kineserna själva är mycket tystlåtna på den punkten. Det gäller förskingring av offentlig

egendom var med menas underslev av alla slag inom kommunala och statliga institutioner och företag.

Att döma efter vad som sipprat ut här och var i partipressen och vad som sägs i propagandan umgås många kineser än i dag mera lättvindigt med egendom som tillhör staten än med privat egendom. På otaliga folkkommuner har några av de ledande förskingrat kommunens medel och använt dem till att förbättra sin egen levnadsstandard, i andra fall har det förekommit att medlemmar i en kommunstyrelse har enats om att falskdeklarera bruttointäkten för att slippa betala så mycket skatt. De har då handlat å hela folkkommunens vägnar.

Sedan snart ett år tillbaka reser partiets granskningsnämnder

Kina runt och ingen kommun eller företag undgår en finkamning av räkenskaperna. Det blir bittra efterräkningar för syndarna med offentliga bekännelser och degradering till hårda dagsverken. Och den fortsatta livsföringen blir säkert mycket stramare.

*

Men kineserna har inte bara tagit avstånd från tjuvnad, skörlevnad, prostitution, hasardspel och narkotika de har också som sagt överfört den puritanska synen på umgänget mellan könen. Sex som i väst har flyttat från sängkammarn ut på torget och till dagstidningarnas förstasidor är i Kina lika tabubelagt som i det viktorianska England. Det talas aldrig om kroppslig kärlek mellan könen och homosexuell sådan tror kinesen höra hemma uteslutande i den borgerliga världen. Flirt känner man inte till — i alla händelser finns det inget ord för det.

Visst existerar begreppet kärlek och kärlek mellan unga människor, men det är något sublimerat och nästan själsligt. Typisk är en legend som blivit oerhört populär både som film och som opera. Det är en historia om ondskefulla föräldrar som förhindrar två unga älskande att förena sig — de tar livet av sig och återuppstår sedan som två lyckliga fjärilar. Det är mycket poetiskt, men också totalt könslost.

På scenen eller på den vita duken får man gissa sig till att det älskande paret inte bara älskar platoniskt, utan också kroppsligt. Det antyds inte med en gest att de har någon fysisk beröring med varandra. Och några nakna kvinnobröst eller kvinnoben exponeras inte.

Under samtal med studenter och unga arbetare av båda könen fick vi intrycket att sexualfrågor aldrig diskuteras mellan könen — möjligen inom ett och samma kön. Arbetare och studenter hade ungefär samma inställning. Det var medan de ännu var unga som de måste förkovra sig, de ena genom att gå på kvällskurser och de andra genom att helt ägna sig åt akademiska studier. Kroppsligt arbete och studier i förening med den föreskrivna fysiska träningen lämnade ingen tid över för kärleksaffärer. Det fick vänta tills längre fram.

Först måste de bli färdiga med sin utbildning — det var det ständiga svaret. Kärleksbestyr skulle bara försvåra studierna och kanske skapa slitningar i kamratkretsen. Påpekandet att de flesta studenter i väst hann med både studier och kärleksbestyr gjorde dem inte svarslösa. Vi måste också ägna vår tid åt att medverka i byggandet av det nya samhället, svarade studenten under allmänt instämmande. Det var studenterna i väst tydligen inte intresserade av, menade han.

I vilken mån de unga kineserna mognar sent i sexuellt avseende och därmed är ointresserade av tidigt könsumgänge eller om attityden huvudsakligen bestäms av Mao Tse Tungs varningar för tidiga äktenskap kan väl ingen ge besked om. Mao har låtit förstå att de unga männen inte bör ingå äktenskap förrän de har fyllt tjugofem år och de unga kvinnorna tidigast vid tjugotre och helst senare.

Maos ukas mot tidiga äktenskap uppges framförallt vara dikterad av en önskan att minska befolkningstillväxten — vid sena äktenskap blir det färre barn. Men den egentliga bevekelsegrunden är sannolikt att förhindra de unga från att bilda familj innan de är färdiga med studier och yrkesutbildning. Det finns ett omätligt behov av utbildad ungdom och lyckas man fördröja äktenskapet fem år ökar man förmodligen antalet utbildade pojkar och flickor med någon eller några miljoner. Det är alltså rent praktiska och inte moraliska skäl som framkallat Maos ingripande på kärleksfronten.

Men kan den kinesiska ungdomen vänta så länge med att tillfredsställa sina kärleksbehov inom äktenskapets ram, undrar en cynisk västerlänning. Fiffilas och fuskas det inte i portgångar och korridorer som i alla andra länder i världen? Vi ställde frågan till flera läkare av vilka ett par hade grundlig västerländsk utbildning.

De hade alla roligt åt vår västerländska omtanke för de unga kinesernas otillfredsställda sexualbehov. Visst fuskas det en del, alla ungdomar är inte likadant skapade, flirt förekommer, men i mycket städad form och någon amerikansk petting känner man inte till. De som bryter mot reglerna utgör en minoritet. Antalet utomäktenskapliga barn är obetydligt.

Två faktorer verkade enligt en annan läkare hämmande på sexualdriften. Med den hårda arbetstakten, studier ofta i förening med kroppsarbete eller vice versa, regelbundet organiserade fysiska fritidssysselsättningar blev det varken tid eller krafter över för kärlek. Åtminstone inte för genomsnittskinesen. Sedan fanns det undantag som bekräftade regeln. Men där kom trångboddheten in i bilden. Var skulle man kunna flirta ostörd? Det var den ena faktorn.

Den andra faktorn ansågs vara ännu mer utslagsgivande än den rent fysiska och själsliga överansträngningen. Det finns ingenting, sade alla läkarna med en mun, varken på teatern, i filmen, i radio eller i tv, i veckotidningar eller billighetsböcker som väcker, underblåser eller stimulerar sexualdriften. Myndigheterna är enormt påpassliga på den punkten. Några filmer som för inte så länge sedan höjdes till skyarna av utländsk sakkunskap som varande mycket goda släpptes inte ut på de kinesiska bioograferna därför att de älskande i filmen spelade för "västerländskt".

De unga kinesernas sexualfantasi får så gott som ingen näring alls, underströk en av läkarna som kände till både London och Paris, medan folk hos er i väst bokstavligen tvångsmatar med sexualia från morgon till kväll, i filmen, konsten, på teatern, i litteraturen, i dagspressen ... I väst måste man vara både blind och döv för att inte uppeggas av den ständiga sexualhetsen, medan man hos oss låter sexualdrifterna vakna långsamt och naturligt och växa vidare utan konstlad påverkan.

Psykoanalytikerna och dr Kinsey skulle naturligtvis skaka betänksamt på huvudet inför sådana påståenden. Detta undertryckande av sexualdriften borde väl åtminstone hos somliga individer framkalla en explosion? Det bestred mina kinesiska sagesmän. Naturligtvis förekom det sexualförbrytelser och sådana kommer alltid att finnas, men i Kina har de ingen större omfattning och utgör inget socialt problem. De hör hemma på det medicinska området.

Men man kan ändå fråga sig om inte den kommunistiska regimen gått för långt i sitt renlevnadsnit och om den inte en dag måste räkna med en ungdomens kärleksrevolt mot den gamle Mao. Att det en dag kommer en reaktion förefaller en västerlänning inte uteslutet. En av mina medicinska sagesmän ställde sig emellertid bestämt avvisande till tanken. Han och hans kolleger betraktade den sexuella "frigörelsen" i väst som ett rent kommersiellt påfund.

Och nog var det välgörande och vilosamt att efter all offentlighet kring avklädda brudar och öppet redovisade sexuella samlag överallt i västerlandet resa omkring bland människor som

behöll sitt könsliv för sig själva.

Under de månader jag tillbragte i Kina såg jag faktiskt aldrig två unga människor omfamna och än mindre kyssa varandra — varken på gatan eller i någon biograflokal. De som gick arm i arm var sällsynta — och de verkade på något underligt sätt före sin tid, alltså mer moderna. Men det kanske bara var en optisk villa.

*

Hur många opiumrökare, alkoholmissbrukare, hasardspelare och prostituerade som finns kvar i dagens Kina går det naturligtvis inte heller att få något besked om. Ämbetsmän man frågar försäkrar att sådana människor inte längre existerar. Läkarna är mindre tvärsäkra, men de bedömer ändå situationen optimistiskt.

För mindre än ett halvsekel, ja bara för ett par decennier sedan var flera miljoner kineser slavar under opium. Det var en gåva av västerlandet som bokstavligen hade påtvingat kineserna bruket av opium. Med revolutionen stoppades tillförseln och även den odling som förekom i Sydkina. Sedan förbjöds all handel med opium. För de yngre generationerna har narkotika inget som helst intresse: den passar inte in i deras världsbild. Men bland de äldre finns det säkerligen alltså många som inte har kunnat frigöra sig från vanan att röka opium.

Jag såg en dag på Nanking Road i Shanghai en polis faderligt ledande en gammal man som var berusad — berusad av opium. En stor skara ungdom följde nyfiket polismannen. De flesta tycktes känna medlidande med den gamle rökaren. "Ett offer för det gamla Kina", sade en av ungdomarna.

Även om det skulle finnas åtskilliga tiotusental som lyckas skaffa sig opium av några tillresande sjömän eller gästande utlandskineser så tillhör de alla en redan förgången värld. Opium är inte längre något socialt problem i Kina.

Om kinesernas alkoholvanor råder bland västerlänningar mycket delade meningar. Somliga tror att kineserna alltid har varit begivna på sprit och är så än i dag, men bakom lyckta dörrar — andra att de aldrig har varit särskilt alkoholiserade. En jämförelse med vilket land som helst i väst och dit räknas då även Sovjetunionen utfaller i dag till Kinas förmån. Offentligt uppträder en kines aldrig berusad.

Blir man bjuden på middag av kineser så vill de gärna se att den främmande gästen dricker och om möjligt dricker sig yr i huvudet. Själva tål de ganska mycket, men det kan bero på självbehärskning och vilja. Jag har aldrig sett en kines ha svårt att resa sig från ett middagsbord.

Så mycket är klart att alkoholmissbruket inte spelar någon roll i samband med brottsligheten — lika litet som missbruk av narkotika. Här skiljer sig Kina från hela västerlandet.

Att prostitutionen skulle tillfogas ett dråpslag i och med att bordellerna stängdes och all kärlekshandel på barer och kaféer förbjöds var inte så underligt. Den byggde som bekant i främsta rummet på sociala missförhållanden. Fattiga föräldrar sålde sina minderåriga döttrar. Många unga kvinnor gav sig in i prostitutionen därför att det var deras enda utväg. Myndigheterna gjorde ingenting för att stoppa flickhandeln — utrensningen kom först med revolutionen.

Sedan dess har den kinesiska kvinnans ställning radikalt förändrats: hon har blivit mannens jämlike. Hon bestämmer mer och mer över sitt eget öde. I ett land där det råder mer eller mindre full sysselsättning behöver hon inte prostituera sig för att leva. Hon får lika väl — eller illa — betalda jobb som mannen och kan stå på egna ben.

Det kan ifrågasättas om prostitution över huvud taget kan existera i någon större utsträckning i ett

samhälle som det kinesiska där levnadsstandarden är så låg och där hela inkomsten går till livets nödtorft. Med den långt drivna inkomstjämnningen mellan man och kvinna och mellan olika yrken finns det inte längre någon marknad för kommersiell skörlevnad.

I västerlandet har vi lätt för att förringa värdet av nykterheten, kyskheten och ärligheten i dagens Kina. Det rör sig om utpräglad småborgerliga eller kälkborgerliga dygder, som antingen väcker löje eller avfärdas med att de framkallas av hjärntvätt och psykisk terror. Jag tror att de sammanhänger mycket mera med de rådande sociala och ekonomiska villkoren i landet, än med hjärntvätt och psykisk terror.

Hur som helst skulle västerlandet ha en hel del att lära av det kommunistiska Kina på det här området.

I Kinas strategiska hörn

Större delen av Sydkina är praktiskt taget portförbjudet för journalister och turister. Mycket få främlingar släpps in i Fukien, Kwangsi, Yunnan eller Kweichow och ingen till ön Hainan där Kina odlar sitt kaffe. Emigrantkretsarna i Hongkong utgår vanligtvis ifrån att det sammanhänger med ekonomiska och politiska svårigheter i de områdena.

Det behöver inte vara helt felaktigt. Men man skall komma ihåg att Hainan är en viktig flott- och flygbas i Tonkingbukten, där den sjunde amerikanska flottan har för vana att patrullera. Fukienprovinsen ligger mitt emot Formosa och längs dess kuster står det kinesiska försvaret berett att möta en invasion från Nationalistkina.

Kwangsi är en s.k. autonom region alldeles som Sinkiang, Tibet, Ningsia Hui och Inre Mongoliet. Alla de områden som helt eller till stor del befolkas av minoriteter har hittills varit stängda för främlingar. Det enda undantaget utgör numera Inre Mongoliet.

Men Kwangsi är också i likhet med Kwantung och Yunnan strategiskt gränsland. Kwangsi och Kwantung gränsar till Vietnam, Yunnan till Vietnam, Laos och Burma. De bildar tillsammans ett strategiskt hörn. Skulle kriget i Sydostasien utvidgas norrut så är det i det här hörnet som det kommer att braka löst.

De andra mindre strategiskt viktiga områdena i Sydkina där främlingar inte anses önskvärda, kanske med undantag för Pekingregeringens höga gäster, hör hemma i samma kategori som de stora områdena i Centralkina där man också undanber sig besök. Myndigheterna skyller på att de saknar bekväma hotell men i själva verket beror det på att dessa trakter är mindre utvecklade och man därför ogärna vill visa dem.

Öppet för alla resenärer från när och fjärran är däremot Kanton och större delen av dess omgivning, trots Kwantungprovinsens strategiska läge. I Kanton hålls regelbundet Kinas enda internationella exportmässa, hit lotsas de flesta turister och här går en ständig skytteltrafik med det närbelägna Hongkong. För yttervärlden förkroppsligas Sydkina av Kanton.

*

Belägen några mil söder om Kräftans vändkrets i ett tropiskt och fuktigt klimat är Kanton med sina närmare två miljoner invånare ett av Kinas viktiga centra. Den är inte bara huvudstad i Kwantungprovinsen som med 40 miljoner invånare utan tvivel är den mest utvecklade av de sydkinesiska provinserna. Kanton dominerar långt ut över de egna provinsgränserna kulturellt, politiskt och ekonomiskt. Kanton är också jämte Shanghaj ett av de mycket få fönster som Kina har utåt världen. Här utskeppas årligen varor för ett värde av över en halv miljard dollar i riktning

Hongkong.

Resenärer från Hongkong reagerar mycket olika när de sätter sin fot i Kanton. Somliga saknar lyxhotellen, överflödet och de eleganta butikerna på den andra sidan gränsen och deprimeras av det som är schabbigt och fattigt på den här sidan. Så ser alltså kommunismen ut på nära håll. Andra har däremot inte glömt den otroliga anhopning av smuts och slum som så många av Hongkongs kineser lever i och drar en lättnadens suck när de slipper ifrån korrupcion, misär och synd för att hamna i det exemplariskt rena och dygdiga Kanton. Det är naturligtvis en smakfråga.

Mycket av det Kanton som var, har överlevt, och här saknas inte heller slum fastän ändå av en annan sort än i Hongkong. Gatorna är alltså trånga, husfasaderna förfallna, människorna ganska illa klädda — och nästan alla barn barfota. Men inga tiggare eller krymplingar i gatubilden. Antikvitetsbodarna saknar elegansen från Shanghai och Peking och är inte ens så pretentiösa, även om också de har vackra saker att bjuda ut.

Pärfloden flyter fortfarande bred och mäktig genom stan och på den södra kajen står de gamla europeiska bankpalatsen och affärshusen kvar alldeles som i Shanghai och skvallrar om en gångens tid då utlänningarna gjorde stora pengar här. Men med de otaliga pråmarna, husbåtarna och fartygens blodröda eller rostbruna segel och passbåtarna som tar över fotgängarna från den ena stranden till den andra verkar det än i dag som ett gammal kopparstick — som om världen skulle ha stått stilla.

Vackrast är egentligen det gamla internationella kvarteret på den lilla ön Shamein mitt i Pärfloden med sin smakfulla västerländska bebyggelse från mitten av förra århundradet. Här regerade förr engelsmän och fransmän suveränt, kineser ägde inte tillträde och de främmande kanonbåtarna såg till att ingen störde den hämningslösa importen av opium. Nu har kinesiska ämbetsverk flyttat in i de gamla ambassadörspalatsen.

Den här stan har stått i händelsernas centrum i över ett århundrade. Muséet som är inrymt i ett sexhundraårigt gammalt tempel på en av höjderna utanför Kanton är fyllt av minnen från Opiumkriget och Boxarupproret som kineserna med rätta ser med andra ögon än våra historieböcker. Där finns också minnen från alla de sociala resningar — framförallt från Kantonkommunen 1927 — som under decenniernas lopp och mer än en gång under medverkan av utländska kanoner dränkts i blod. Sun Yat Sen hyllas alltså som den store demokratiska ledaren och han har också sitt monument på annat håll i stan. Men däremot saknas alla spår av de sovjetiska rådgivare som på mitten av tjugotalet förde Stalins talan i Kanton. Inget ord om den beryktade Borodin och naturligtvis inte heller om André Malraux och hans Condition Humaine, som fick hjärtat på så många av oss att för första gången klappa för Kina.

Den berömda militärakademin i Whampoa utanför Kanton som Chiang Kaj-shek grundade och där Chu en Lai svarade för den politiska indoktrineringen fick man bara se på ett gulnat fotografi. Något besök i det historiska huset beviljades inte. När man vandrade omkring bland alla minnena i muséet och upptäckte vilken fantastisk roll Kanton har spelat i Kinas moderna historia så kunde man inte låta bli att jämföra med dagens läge. Kanton har numera kommit på sidan om de stora händelserna i landets historia.

Men visst har Kanton förändrats. Inne i stan reser sig ett flertal nya och pampiga byggnader — det kan vara ett av de nya storhotellen, utlandskinesernas hus eller det stora utställningspalatset, som symboliserar den nya tiden. Pärfloden har fått en bred bro som tar tung trafik — den byggdes på mindre än ett år — och under floden går numera inte mindre än tre trafiktunnlar. Moderna bussar dyker upp i vimlet av fotgängare och cyklister och ger en förkänning av vad morgondagen bär i sitt sköte.

Borta är nu nästan all den slum som höll till på Pärflodens tusentals husbåtar och som för inte så länge sen utgjorde en av stans pittoreska sevärdheter.

Båtfolket hörde och hör till Kantons mysterier. De lär ha kommit hit för hundratals somliga tror tusen år sedan, men ingen vet varifrån. Kanske var de förrymda galärslavar eller livegna. De måste bo på floden och fick på inga villkor flytta i land. Ända till mitten på 1950-talet levde här sextiotusen människor och fram till den kommunistiska revolutionen fick de inte bosätta sig i land, inte ta fast arbete på landbacken och inte gifta sig med andra än sina egna. De var parias. Dödligheten var enorm på grund av undernäring och epidemier. De drack flodvattnet och hade varken avlopp eller avträden. Men de födde en massa barn. Och de var naturligtvis alla analfabeter.

Kommunistregimen gav dem medborgerliga rättigheter men det tog nästan ett decennium att flytta över flertalet till nybyggda hyreskaserner som uppfördes längs kajen. Floden kan båtfolket se varje morgon när de vaknar i sina nya hem. Nu har de praktiskt taget integrerats med resten av stans befolkning.

Men ungefär en tredjedel — något under 20.000 — lever kvar på floden dels i själva Kanton dels längre inåt landet. Männen har arbete, socialvården ser till att barnen får föda och sjukvård. Båtfolket är inte längre parias i ordets egentliga bemärkelse. Barnen har skolgång och de vuxna får kvällskurser. Men livet ombord är fortfarande fruktansvärt.

Vi klev försiktigt omkring från en husbåt till en annan, som låg förankrade i utkanten av stan. De täckte en yta på genomsnittligt fem kvadratmeter och på den bodde en hel familj. Båtarna var helt öppna och hade bara ett avrundat skyddstak av bast eller kanske var det palmlblad som gav nöd- torftigt skydd mot sol och regn, men inte mot kyla eller fukt. Och termometern i Kanton kan gå ned till 5 plusgrader. Barnen var bundna vid båten med ett långt rep och hade en stor tråkloss på ryggen för den händelse de skulle falla i vattnet. Någon mänsklig tillvaro får de människorna inte förrän de kan flytta i land.

Det verkade därför inte så märkvärdigt att var och varannan invånare i flodfolkets hyreskaserner på kajen hade skrivit en hyllningsdikt om eller till Mao Tse Tung och att hans porträtt hängde på väggen i alla lägenheter. "Vi har kommit ur helvetet i paradiset", försäkrade en gammal tandlös kvinna. Det är en utsliten fräs som används i tid och otid i Kina, men här passade den verkligen in.

*

Kanton var före kriget känt för att vara en av Kinas mest smutsiga och hälsovådliga storstäder och här härjade långt in på 1900-talet malaria, kolera, tyfus. Själva stan saknade grönska och mycket få hus hade rinnande vatten eller avlopp. Brunnsvattnet var sällan rent. Mygg och flugor var en bokstavlig landsplåga och bidrog till att sprida epidemier. Exkrementen fick ligga och torka i solen och kloakerna stagnerade under långa tider på året. Dödligheten var också mycket hög — över 15 promille. Sjukvården var helt otillräcklig.

En av ledarna i kommunalförvaltningen satt och berättade om hur det hade gått till när Kanton förvandlades till en ren stad — kanske Kinas renaste.

Det började i samband med den stora offensiven mot myggor, flugor och råttor som hade påbjudits av myndigheterna i Peking. Enbart för den aktionen mobiliserades hundratusen människor i Kanton och de kom från alla samhällslager. Borgmästaren och hans män var dagligen i elden.

Till en början täckte man igen alla avloppsdiken, tömde eller fyllde alla dammar. Med hjälp av

filmer, skioptikonbilder och föredrag uppfostrades allmänheten till att sky stillastående vatten som pesten. Efter regn måste alla kärl utomhus tömmas och i blomstervaserna inplanterades en larvätande liten fisk. Folk lärde sig hygien både ifråga om de egna naturbehoven och när det gällde att samla och forsla bort sopor och avskräde. Varje kvarter fick sin lokala sopstation.

Sedan började man plantera överallt där det tidigare funnits avloppsdiken och dammar. Ett nittiotal parker och grönområden skapades och gator med en sammanlagd längd av många mil planterades med över en miljon träd. Som man var i farten med att plantera fortsatte man med att täcka de av japanerna skövlade kullarna kring stan med nyplanteringar. De är nu ganska skogbevuxna.

Något år senare drogs också vattenledningar in överallt och 94 % av alla lägenheter har fått rinnande vatten.

Trots det tropiska klimatet med dess höga fuktighet klarar sig invånarna i stora delar av Kanton i dag utan moskitonät. Mygg och flugor lär vara sällsynta även om de kanske inte är helt borta.

Kommunalledningen har med tiden fått renligheten på hjärnan och den fortsätter på den inslagna vägen. Ingen rast eller ro när det gäller att hålla rent, även om massmobiliseringarna förekommer mindre ofta än förr.

Det räcker inte med att hålla efter folk eller utöva kontroll, sade min sagesman, folk måste helt enkelt lära sig att tycka om renlighet för sin egen skull. De har haft en lång väg att gå — de visste ingenting om renlighet. I dag spottar de inte på gatan och kastar inget papper. Mellan kvarteren ordnar vi regelbundet tävlingar i renlighet och de renligaste får offentligt beröm, medan de minst renliga ställs i skamvrån.

Man kan naturligtvis fråga sig varför det inte skulle kunna räcka med offentlig renhållning, om den var effektiv, men på det genmaldes omedelbart att det skulle kosta staden fyra eller fem ggr så mycket om inte medborgarna själva gav en hjälpande hand. — Och så är det en uppfostringsfråga. Två gånger om året mobiliseras hela befolkningen för en ordentlig renhållningsoffensiv och då skuras och fejas det som aldrig det.

Ingen kinesisk storstad har drivit den maoistiska filosofin så långt på det hygieniska området som Kanton. Man har inte bara höjt renlighetskravet till skyarna, man har också satt renhållningsarbetarna på en piedestal. Förr stod de här som på så många andra håll i världen nästan längst ned på den sociala skalan. Idag räknas de till de oumbärliga — som brandmän och poliser.

Några gånger om året går hela kommunalstyrelsen ut och förrättar grovgörot tillsammans med kamraterna i renhållningsverket och varje nyår uppvaktas de av borgmästaren med ett tacktal för att de hållit så rent under det gångna året. — Renhållningsarbetarna måste integreras med samhällets ledande skikt och med folket, vi måste alla känna oss som en av dem. Det skulle ha klingat underligt i ens öron i New York, Paris eller London. Det gjorde det faktiskt inte i Kanton.

Man blev inte heller förvånad över att stans dödlighetssiffra hade sjunkit från 15 till 4.5 promille!

*

Kwantungprovinsen har på grund av sitt grannskap med det brittiska Hongkong och det portugisiska Macao — bara några mil från Kanton — en politiskt utsatt position och den ligger som sagt i ett strategiskt hörn. Härifrån är det möjligt att illegalt ta sig över till brittiskt eller portugisiskt område.

Varje år är det åtskilliga tusen som försvinner ur provinsen den vägen. Men de flesta ger sig inte av på grund av politiska skäl utan för att söka sin ekonomiska lycka på annat håll eller få bättre

betalt arbete. Skulle emigration vara tillåten och andra länder stå öppna för kinesisk immigration skulle invånarna i Kwantung sannolikt emigrera i större utsträckning alldeles som förr i världen. Det överväldigande flertalet utlandskineser kommer härifrån. Kwantungs fyrtio miljoner människor eller mer bor trångt på 200.000 km², ett av de tätast befolkade områdena i hela Kina.

"Flykten från Kina" som det då och då görs väsen av i västerlandets press tycks emellertid inte utgöra något problem för myndigheterna i Kanton. Inte heller skytteltrafiken av släktingar mellan Hongkong och Kina vållar några besvär. Tiotusentals Hongkongbor kommer på besök, stannar någon vecka och reser hem igen och ett mindre antal hemmakineser gästar Hongkong och vänder sedan snällt tillbaka. Skottlossning vid gränsövergångarna förekommer tydligen mycket sällan.

Det verkliga problemet ligger på ett annat plan. I Hongkong och i Macao men framförallt i Hongkong har Nationalist-Kina, japanerna, amerikanerna och britererna sina propagandacentraler och sitt rikt utbyggda underrättelseväsen. Härifrån observerar många hundra Kinaexperter vad som sker i Maos land, mjölkar flyktingar och resenärer, finläser kinesisk press och avlyssnar radion.

Från Hongkong eller Macao kommer också den propagandalitteratur som smugglas in i Kina och de främmande agenter som är ute för att etablera kontakter med antikommunistiska element. Man kan utgå ifrån att Peking i sin tur har sitt hårdkokta folk på vakt både i Hongkong och Macao.

Myndigheterna i Kanton förnekade inte alls att det förekom fientlig verksamhet i provinsen. Tidigare hade den haft stor omfattning, nu hade den emellertid gått tillbaka. Men fortfarande tog sig agenter och spioner in i landet antingen sjövägen med någon liten fiskebåt eller släpptes i fallskärm från ett flygplan. De flesta kom från Formosa och talade de inte kantonesiska røjde de sig mycket snart, men även de andra förblev sällan länge på fri fot. Allmänheten brukade slå larm.

Vi satt en eftermiddag med en ung domare i Kanton som berättade utförligt och som det tycktes ganska öppet om sin verksamhet. Han var något över trettio år, hade börjat sitt vuxna liv som varvsarbetare och fått sin skolning först efter revolutionen. Juridik och politik hade han läst några år på högskolan, men det mesta om straff och brott och människor hade han lärt sig i det praktiska livet, försäkrade han. I domstolen hade han vid sin sida två valda nämndemän.

Han berättade att det enligt gällande kinesisk rättsuppfattning var naturligt att betrakta politiska brott till vilka hörde spioneri och agentverksamhet såsom särskilt grova. Därefter kom mord, så våldtäkt, bruk av våld, sist stöld och förskingringar och över huvud taget egendomsbrott. Brott mot offentlig egendom ansågs vara grövre än mot privat egendom.

Det var enligt honom vanligtvis allmänheten som satte polisen på spåren när det gällde fientlig propaganda, spioneri eller annan agentverksamhet och det dröjde sedan inte länge innan polisen fick de skyldiga fast. Polisen måste omedelbart varsko åklagarmyndigheten som hade att besluta om häktning och åtal. Tortyr eller kroppslig misshandel fick under inga omständigheter förekomma.

Vi fick intrycket att alla rättegångar med politisk bakgrund vare sig de gällde främmande agenter eller landsmän som aktivt bekämpade den kommunistiska regimen ägde rum inte i Justitiepalatset utan på den plats där brottet hade begåtts eller i det kvarter eller på den gata där den åtalade var bosatt. Allmänheten uppmanades alltid att bevista rättegången. Var det inte på sätt och vis besläktat med lynchjustis, undrade jag. Den unge domaren förstod faktiskt inte frågan, men bemötte den i alla fall.

"Vi kunde naturligtvis i somliga fall hålla rättegången bakom lyckta dörrar, men vi har ingenting

att dölja. Vi föredrar att offentligt redovisa brottet — det ger allmänheten ett värdefullt åskådningsmaterial. Vad vi sedan bestämmer i överensstämmelse med vår rättsliga praxis påverkas inte av publiken."

Han gick sedan in på att skildra hur systemet fungerade. Ingen häktning kunde utföras utan åklagarens tillstånd och ingen anhållen kunde kvarhållas längre än högst två veckor av polisen utan beslut om häktning. Vanligtvis blev vistelsen hos polisen 2 à 3 dagar. Advokat fick den åtalade tillgång till först sedan rättegångsförhandlingarna börjat — han kunde använda en jurist, en lekman eller föra sin egen talan. Inför rätta hade den anklagade full yttrandefrihet och domen kunde överklagas, men bara i en instans.

Straffen var hårdare för politiska brottslingar än för andra. För spioneri och agentverksamhet dömdes i regel till straffarbete med åtföljande omfostringsbehandling, men straffet mildrades vid full bekännelse och löfte om bot och bättring. Dödsstraff utdömdes endast om en spion eller agent hade gjort bruk av våld och vållat någon annans död. Dödsdomen måste först godkännas i en högre instans och sedan underställas Högsta domstolen i Peking innan den kunde gå i verkställighet. Den fullföljdes genom arkebusering i Shanghaj, ingen annanstans.

Vi lämnade så de politiska brotten och övergick till den mer normala domstolspraktiken. Nästan inga brott utfördes under inflytande av alkohol eller narkotika. Mord och våldtäkt förekom mycket sällan. Själv hade min sagesman inte haft något fall på ett helt år. De flesta brottmålen gällde stöld av olika slag och förskingringar. — Men även de är relativt få, i år har jag haft så få brottmål att jag ägnat det mesta av min tid åt att föreläsa på fabriker och vid högskolor om brott och förebyggande av brott.

Vilka straff får så tjuvar och förskingrare i det revolutionära Kina? I samtalet ingrep nu en av de andra herrarna i rummet som föreföll vara åklagare till yrket. Domaren och åklagaren svarade i tur och ordning och kompletterade varandra.

Allt berodde tydligen på om den skyldige avlade bekännelse på tidigt stadium. Då kunde han i de flesta fall gå fri från straff. I alla händelser blev det inte tal om fängelsestraff. Han fick finna sig i att arbetskamraterna åtog sig att "omfostra" honom eller höll honom under bevakning. Och sannolikt blev han nödsakad att göra extra arbetsinsatser för att återköpa sig.

— Vi menar, sade åklagaren, att en brottsling måste ges en chans att återköpa sig, finna en väg ut ur brottet. Bekännelsen är i sig själv ett straff. Brottslingen ikläder sig skulden för förseelsen och lovar att bli en bättre människa.

De som hårdnackat nekade till vad som lades dem till last eller som bekände i sista minuten, när bevisbördan blev överväldigande, förtjänade däremot ingen misskund. En ganska obetydlig stöld som upphovsmannen nekade till kunde kosta 2 à 3 månaders fängelse, medan en stor förskingring, som inte följdes av en uppriktig bekännelse, kunde rendera den skyldige upp till 15 års fängelse. I det ena som i det andra fallet ingick en omsorgsfull återuppfostringsbehandling i straffet. De som bekände överantvordade domstolen till hemmiljön — kamraterna på arbetsplatsen, grannarna i kvarteret — och myndigheterna besvärade sig inte med deras omfostran.

Förhållandena var med andra ord likadana i Kanton som i Peking eller Shanghaj: här fanns inga alkoholister, narkomaner eller prostituerade. Naturligtvis förekom det enstaka fall av det ena eller det andra, men de nådde aldrig till domstolens kännedom. De behandlades diskret på kvarters- eller hyreshusnivå och dit remitterades de också av polisen. I Kantons straffregister existerade de inte.

Samma sak gällde ungdomsbrottslingarna under 18 år. Ungdomskriminaliteten sades vara

obetydlig och hade inte föranlett några särskilda åtgärder från myndigheternas sida. Minderåriga fick förresten inte domstolarna ta hand om. Det gjorde föräldraföreningar och ungdomsklubbar och i svårare fall kvarters- eller gatukommittéer.

Fängelser och anstalter kan inte omfostra unga människor som har kommit på sned i livet, sade den äldre av kineserna, det kan bara kamratkretsen och hemmiljön. Han sade det med ett självsäkert leende i övertygelsen om att det kinesiska systemet var det västerländska och sovjetiska vida överlägset.

Av det samtalet kunde man egentligen bara dra slutsatsen att Kanton inte endast var en ren stad utan också en dygdig och laglydig stad, trots insmugglade spioner och agenter och spridning av främmande propaganda.

*

Kanton är ett sydkinesiskt kulturcentrum både när det gäller böcker och teater. Förlagsverksamheten är spridd över hela landet, men Peking, Shanghaj och Kanton har de största förlagen. De är uppenbarligen ganska oberoende av varandra och inriktar sin verksamhet huvudsakligen på det egna spridningsområdet, där de också tillvaratar de lokala talangerna. Men mellan förlagen råder ett nära samarbete. Till Maos verk, som trycks på många platser, levereras i regel satserna från en central i Peking.

Kina läser mer och mer i och med att antalet läskunniga ökar. Maos småskrifter sprids nu i en sammanlagd upplaga på flera hundra miljoner exemplar. Andra mindre prominenta författare kan komma ut i två till tre miljoner och en normal bestseller brukar efter någon tid överskrida den halva miljonen.

Störst är naturligtvis läsintresset i de mest politiserade delarna som också är de mest utvecklade. De verkligt läshungliga finner man i fabrikena. På matrasterna är nästan alla och även de äldsta försjunkna i lektyr. Det rör sig i regel om en av dessa tusentals små billighetsböcker — de kostar några ören — som innehåller uppbyggliga historier, men alltid med någon dramatisk poäng. De är skrivna med 1.500 eller 2.000 tecken och kan läsas av alla.

Hur det går till att få fram en bestseller fick jag lära mig på det stora förlaget i Kanton, där direktionen hade varit älskvärd nog att församla inte bara de litterära cheferna utan också ett dussin lektörer, re-writers och några författare.

Varje förlag mottar dagligen ett stort antal manuskript; dikter, berättelser och "operor". Lyrik ligger tydligen för kineserna och det versifieras enormt av både gammal och ung. Nästan varje kines tror sig kunna skriva åtminstone några verser och här har Mao varit ett högt föredöme. Men också den sk operan är ett omtyckt tidsfördriv och sådana författas på löpande band. Det rör sig egentligen om en kort historia som berättas i form av sångdialoger till vilka sätts någon ganska konventionell musik. De lär ha en strykande åtgång på amatörteatrarna i folkkommunerna.

Det förekommer inte ofta att manuskripten är användbara och praktiskt taget aldrig i sitt ursprungliga skick. Innehåller ett manuskript en god idé eller anses innehållet vara något att bygga vidare på så inbjuds författaren till förlaget — men först sedan han fått besök i sin hemort av någon förlagsscout. Under några veckors eller månaders vistelse som förlagets gäst instrueras han att förkorta eller förlänga och förbättra sin historia och så reser han tillbaka hem. Där skriver han för brinnande livet, men bara på fritid. Han får inte överge sitt vardagliga arbete. På kvällarna läser han upp vad han skrivit för kamrater och bekanta och får deras kritik. Och något halvår senare återvänder han till förlaget med manuskriptet under armen.

Den här gången kan han få tillbringa många månader på förlagspensionatet tillsammans med en

stor grupp av författarkolleger, som är där i samma syfte. Nu finkammas boken, utsätts för saklig kritik av litterära experter och för ideologisk granskning av experter på sådant.

Och så är då det hela klart för tryckning.

— Så gick det till när vi lanserade en av våra bestsellers, en roman med titeln "Vinden över den gröna bambubyn", berättade förlagschefen. Det tog nästan två år. Boken som skildrar livet i en liten by ute i risdeltat slog omedelbart igenom och det blev rusning efter exemplaren. Här i Kanton sålde vi på några dagar 50.000 och förlaget i Shanghaj, som köpte rättigheterna av oss, tryckte en första upplaga på 80.000.

Men varken den författaren eller någon annan blir rik på att skriva böcker. Ännu för några år sedan stod författarhonoraren i proportion till upplagan och en författare som sålde i en miljon exemplar stod där plötsligt med en förmögenhet i händerna. De som förtjänade stora pengar upphörde med allt annat arbete, drog sig tillbaka i ett elfenbenstorn och förlorade kontakt med vardagslivet. "Sedan var de inte längre i stånd att skildra verkligheten", kommenterade en av de unga lektörerna. Nu får författarna ett engångshonorar som kan variera från 1.000 till 2-3.000 yuan maximum. Det tvingar dem att ha ett yrke vid sidan om — och att upprätthålla kontakt med omgivningen. Mycket få kinesiska författare lever i dag enbart på sina böcker och de som gör det för en mycket anspråkslös tillvaro.

Mest framgång har de böcker som skildrar någon av Kinas moderna hjältar av vilka det börjar bli en hel serie. De är hämtade ur verkligheten men sannolikt något förskönade. Somliga har utmärkt sig inom försvarsmakten, andra inom lantbruket eller industrin. Betecknande är att de alla har fostrat sig själva i Mao Tse Tungs anda, blivit goda kommunister och patrioter. Berättelsen kulminerar i någon dramatisk episod där huvudpersonen offerar sitt liv för att rädda andra.

Ett par av dem lär ha fört dagböcker som publicerats och haft en strykande åtgång. Huruvida dagböckerna är helt autentiska eller tillrättalagda av andra vet man inte. De utgör utan tvivel en utomordentlig uppbyggelselitteratur. Förra året gavs ut en bok om Wang-Fi som är en av de nykorade hjältarna. Det var kö utanför alla boklådor i Kanton redan kvällen innan boken kom ut och det såldes på några veckor två miljoner exemplar. Enbart från provinsen Kwantung förelåg beställning på fem miljoner exemplar.

Den senaste bestsellern av den typen har skrivits av en man som tycks vara yrkesförfattare. Han heter Chin Ching-Mai, men sin verksamhet har han hela tiden kombinerat med någon sysselsättning inom försvarsmakten. Hans nya bok "Sången om Ouyan Hai" uppges bygga på verklighetsunderlag och hjälten lär ha omkommit vid ett försök att förhindra en allvarlig tågolycka på så sätt som Chin berättar, men den kan lika gärna vara ett uppkok på alla de andra hjältehistorierna. Ingredienserna är exakt desamma bara att här handskas en skicklig yrkesman med dem och uppnår maximal effekt. Den har på några veckor sålts i fem miljoner exemplar.

Kinas store författare är och förblir i alla fall Mao Tse Tung och förmodligen kommer aldrig någon annan författare i världen att slå hans upplagerekord. Hans böcker har blivit lika outhärliga i varje kinesiskt hem som Bibeln var på i 800-talet i större delen av västvärlden.

Alla förlag i Kina trycker Maos skrifter för brinnande livet och måste ofta åsidosätta andra tryckalster för att i någon mån kunna tillmötesgå efterfrågan. Hans Samlade Verk är för svår-tillgängliga för att kunna gå ut till den stora allmänheten och därför finns nu Valda Verk, men även de existerar i två upplagor, en A-edition och en B-edition. B-editionen är en förkortad och förenklad version med ungefärligen 2.000 till 2.500 tecken som kan läsas av en stor allmänhet. A-editionen riktar sig till de intellektuella. Av de Valda Verken som ges ut i fyra tjocka volymer trycker enbart Kanton en miljon om året, Shanghaj det dubbla och Peking ännu mera.

Diskussionen som följde sedan denna lavin av upplagesiffror hade gått över oss höll sig på kinesisk sida nästan bokstavstroget till Maos utläggningar om litteraturen. Litteraturen är i första hand till för folket och måste kunna förstås av folket. Borgerliga författare skriver för sig själva, marxistiska författare för alla.

Det finns böcker som är konstnärligt lyckade, men har ett förkastligt innehåll och böcker som har ett föredömligt innehåll men är illa skrivna. Ingentida är att rekommendera, konkluderade en av de äldre i gruppen av lektörer och re-writers. En bok skall vara bra både till form och innehåll, poängterade han, men innehållet är under alla förhållanden viktigare än formen.

Jag behövde inte lyssna längre. Allt det där stod tryckt hos Mao Tse Tung.

*

Kanton är en stad som kan bjuda på rätt stor omväxling både när det gäller teater, dans, musik och film. Hit kommer framförallt alla förnämliga teatersällskap, sång- och dansgrupper från hela södra delen av Kina. Det kulturella livet verkar mera koncentrerat här än i Peking. Men det är precis lika starkt politiserat.

Det är den enda stad i Kina där man i dag kan få se en levande föreställning av den berömda sång- och dansoperan *The East is red* [Östern är röd] — vi skulle kalla den musical — som hade premiär på hösten 1964 i den stora kongresshallen i Peking med inte mindre än 3.000 medverkande. På grund av att flertalet statister hade sitt vardagsjobb att klara av måste den läggas ned efter ett halvår. Innan nedläggningen blev den färgfilmad och det är filmversionen som de flesta kineser i dag får se.

Efter att Peking hade lagt ned operan tog Kanton initiativet till en något reducerad uppsättning med 1.600 medverkande och den går nu för fulla hus sedan över ett år tillbaka.

I inledningskören till *The East is red* heter det att "Östern färgas röd av den uppgående solen — I Kina framträder Mao Tse Tung — Han arbetar för folkets välgång — Han är folkets store frälsare". Det ger i själva verket hela innehållet i ett nötskal. Det är historien om hur Mao Tse Tung frälste Kina ur förnedring och lidande.

Soluppgången föregicks av en lång och smärtfylld natt som skildras i en serie tablåer: japanernas erövring av Mansjuriet, arbetarrevolten i Shanghaj och de reaktionäras massaker av kommunisterna, Maos seger över dogmatikerna inom partiledningen, det stora kriget mot Japan, den långa marschen över bergen, Röda arméns mirakulösa övergång av Yangtséfloden, erövringen av Nanking och sen revolutionens seger och fosterlandets enande under den röda fanan.

Jag vet inte varför jag tyckte mig finna ett visst släktskap mellan *The East is red* och *West Side Story*. Men det fanns där. Scenen med det unga paret på centralstationen i Peking som i en duett bekände sin hemlängtan till det av japanerna härtagna Mansjuriet var skakande. Oerhört starkt var också revolutions- och exekutionsbilderna från Shanghaj, som något påminde om de första sovjetiska stumfilmerna och helt fascinerande var baletten med Röda arméns soldater som dansade över Yangtseflodens vågor.

Många andra scener var antingen väl sentimentala eller överdrivet fosterländska och finalen med alla Kinas minoriteter som dansade in på scenen i nationaldräkter verkade medelmåttigt varieté. Men helhetsintrycket var överväldigande: man upplevde verkligen den kinesiska revolutionen med kinesiska ögon och öron.

Det satt femtusen personer i den fullsatta Sun Yat Sen Memorial Hall den kvällen — en underlig oktagon sal utan pelare med ett tak som ett uppspänt paraply. Den kinesiska publiken var

bokstavligen hypnotiserad av vad som försiggick på scenen. Efter föreställningen mötte jag i lobbyn på Hotell Yang-Cheng ett dussin utländska affärsmän som alla föreföll ordentligt omskakade.

Tolkarna på hotellet varnade de utländska gäster som hade "svaga nerver" att gå på en föreställning som just gavs på Jou-ui-teatern av en sång- och danstrupp från Honan. Programmet bestod av en serie sketcher med motiv hämtade från de undertryckta folkens frihetskamp världen runt.

Det var i själva verket en politisk propagandarevy med relativt låg konstnärlig nivå och andligt var den ungefär i jämnhöjd med amerikanska Vilda Västerfilmer. Varningen för svaga nerver gjorde emellertid att alla utländska gäster gick och såg föreställningen.

Tre av sketcherna handlade om Vietnam, Laos och Kambodsja och gav en ganska barnslig skildring av kriget i Östasien. Det tände i alla fall hos publiken. Sen var det en historia om revolten mot Tshombe, en annan om revolutionen i Santo Domingo, om japaner och sydkoreaner som protesterade mot sina reaktionära regeringar, om araber som revolterade mot Israel osv. Den kinesiska publiken måste ha fått intrycket att hela världen stod i brand och att folken reste sig mot den amerikanska imperialismen och deras "hantlangare". Föreställningen slutade med en sketch kallad "Dödsringning i Vita Huset" och där fick man se en fruktansvärt grimaserande Lyndon Johnson dö av skräck medan dödslockorna klämtade utanför hans fönster.

Den kinesiska propagandan går ofta till sådana överdrifter och i det avseendet skiljer den sig inte från den antikinesiska propaganda, som florerar på så många håll i väst. Västerlandet har förresten ett gammalt syndaregister när det gäller propaganda. Vem av oss i min generation har glömt tjugotalets propagandaaffischer mot de förfärliga bolsjevikerna och "Mannen med kniven mellan tänderna" och vi har väl alla i färskt minne den hetspropaganda mot oliktankande som McCarthy och hans meningsfränder bedrev i det civiliserade USA i mitten på 1950-talet. Det gör naturligtvis inte den kinesiska propagandan mera lättsmält.

Vietnam spelar en framträdande roll i den kinesiska propagandan, inte minst på hemmafronten. Jag såg någonstans i Sydkina en film om kriget i Vietnam som hade inspelats i Kina av kinesiska skådespelare och med en kinesisk regissör. Det var inte bara en dålig krigsfilm gjord i ateljé och nödortfigt förbättrad med journalbilder från striderna i Sydvietnam, den föreföll mig skildra kriget så som kineserna trodde och ville att det skulle gå till. Jag kom osökt att tänka på en film om den franska motståndsrörelsens kamp mot tysk gestapo gjord av amerikaner, som varken visste något om motståndsrörelsen i Frankrike eller om gestapo. Och så blev det i båda fallen dålig propaganda.

*

Trots krigsfilmer och propagandasketcher kändes Vietnamkrigets närhet aldrig riktigt i Kanton. Det skedde först i Nanning där vi skulle byta plan för att fortsätta till Hanoi. Nanning är huvudstaden i den för främlingar förbjudna Autonoma Regionen Kwangsi-Chuang.

Resan mellan Kanton och Nanning var händselös. Det lilla Iljushin-14 gick på relativt låg höjd över det stora risdeltat med dess tusentals kanaler och landskapet var tropiskt grönt trots vintern. Planet gjorde en mellanlandning på ett litet militärflygfält, där kinesiska jaktplan låg spridda och väl kamouflerade.

På flygfältet i Nanning kom efter några timmars väntan ett meddelande om att planet till Hanoi inte skulle gå den dagen. Amerikanska plan hade varit synliga över gränsområdet till Vietnam och Kwangsi låg ju vägg i vägg med Nord-Vietnam. Luftstrider lär ha pågått alldeles i närheten

av gränsen.

Vi inkvarterades på ett stort hotell i Nanning, men underrättades samtidigt om att vi var portförbjudna där och att vi fortfarande formellt befann oss på flygfältet. Det fanns ingen visering i vårt resepass som tillät oss att sätta foten i staden Nanning eller provinsen Kwangsi.

Myndigheterna i stan, som vi hoppades skulle kunna berätta litet om livet i den autonoma regionen under vårt ofrivilliga uppehåll, kunde inte ta emot oss — vi var ju inte där.

Den besvärliga situationen avklarades genom en hygglig kinesisk kompromiss. En manlig tolk som tillhörde chuangminoriteten ställdes till förfogande och vi fick en ung kvinnlig guide som var han-kinesiska. Med en taxi for vi omkring över femton mil i stan och på landsbygden. Men officiellt existerade vi alltjämt inte.

Det var uppenbart att Kwangsi var efterblivet i jämförelse med Kwantung. Här fanns visserligen ett universitet med 2.000 studenter men det var inte mycket för en befolkning som närmade sig 22 miljoner invånare, av vilka ungefär 10 miljoner var chuang. Chuangfolket hade emellertid tack vare revolutionen för första gången i sin historia fått sitt eget skriftspråk och det skrevs med latinska bokstäver. Det var ett framsteg.

Nanning hade haft mindre än hundratusen invånare när kommunisterna tog makten där efter Chiang Kai-shek och nu närmade sig deras antal halva miljonen. Större delen av stan var nybyggd. Industrierna hade vuxit upp i utkanterna. Men det fanns både kulturhus och biografier i stan och vi hann se såväl en modern Pekingopera som en rafflande film i färg om hur chuangfolket hade revolterat mot sina feodalherrar. Ämnet i filmen var vi redan förtrogna med men här spelades huvudrollen av en mycket vacker ung kvinna som i motståndsrörelsen gick under namnet "Röda örnen" och hon utkämpade sina strider i det mest tänkbart natursköna berglandskap. Landskapet i Kwangsi är känt för sin skönhet. Filmen var lika underhållande som om den hade handlat om de Tre Musketörerna.

Flyget till Hanoi gick inte heller nästa dag, det blev ny övernattning och flera rundvandringar. Det mesta av tiden tillbragtes med att fara de fyra milen fram och tillbaka till flygfältet och med att sitta och vänta på att flygplanet skulle få startsignal. Men det var på de resorna i taxin med chuangtolken och den kinesiska guiden som konversationen kom i gång.

Vi fick klart för oss att Nanning och med Nanning hela Kwangsi verkligen intog en nyckelposition i det strategiska sydkinesiska hörnet. Över Nanning gick vapentransporterna ned till Munankuo vid vietnamesiska gränsen och därifrån vidare till Hanoi. Kwangsi var också jämte Yunnan ett naturligt uppmarschområde för den kinesiska försvarsmakten och det var härifrån som armén skulle marschera om det en dag blev order om att gå in i Nord-Vietnam. Hela gränsområdet var i permanent alarmtillstånd och det kinesiska jaktflyget var ständigt i luften.

Vi satt de sista timmarna ute på flygfältet i den dragiga flygpaviljongen medan termometern gick ned till några grader. Passagerarna fick värma sig med kokhett té. I sista minuten före avresan hade myndigheterna i Nanning underrättat oss om att de skulle stå för alla kostnader under vistelsen. Det var deras sätt att be om ursäkt för de stränga uppehållsbestämmelserna.

Så kom äntligen klarsignalen från gränsområdet och Hanoi. Vår Iljushin åtföljdes en bra bit på vägen av kinesiska jaktplan. Vi flög på ganska låg höjd men kunde ändå inte upptäcka några spår av militär aktivitet. Vi såg varken kasernbyggnader eller marscherande trupper. Här fanns ingenting att bomba från luften. Allt var omsorgsfullt kamouflerat.

På andra sidan gränsen möttes vi av nordvietnamesiska jaktplan.

Mandarinerna och Den Nya Människan

Den så kallade kulturrevolutionen som gav ett sådant eko i världspressen när den på försommaren 1966 inleddes i Peking kom som en överraskning för de flesta västerländska iakttagare, även de som var på post i Peking. Det visade sig nu att den diskreta kamp som den offentligt brännmärkta liberala oppositionen i flera år hade fört i dagspress, böcker och även filmer hade undgått till och med de durkdrivna observatörerna i Hongkong.

Ingen hade tydligen varit i stånd att tolka eller läsa mellan raderna i de polemiska inlägg som stod att läsa i två av Pekings dagstidningar, *Beijng Ribao* och *Beijing Wanbao* där många av partiets officiella teser så försåtligt hade smulats sönder. Det säger en hel del om det kryptiska språk på vilket den ideologiska kampen förs på den kinesiska hemmafronten.

Huruvida kulturrevolutionen är en sista ideologisk utrensning eller storstädning inom högsta ledningen innan Mao Tse Tung går hädan eller har något samband med de akuta spänningarna i världsläget må överlåtas åt stjärntydarna att avgöra. Här saknas allt underlag för en vettig bedömning. Men att kulturrevolutionen är ett led i en maktkamp på högsta nivå torde alla vara ense om. Däremot råder ingen enighet om vad maktkampen verkligen syftar till eller går ut på.

Till grund för kulturrevolutionen ligger framförallt det för de kinesiska ledarna och för Mao personligen allt annat överskuggande problemet: hur man skall förhindra att de upp- växande generationerna med höjd bildningsnivå och förbättrade bildningsvillkor förborgerligas. Hur undvika att det på nytt uppstår klassmedvetna akademiker (alias mandariner), nya klassgränser mellan bildade och obildade, intellektuella och arbetare, stadsbor och bönder?

Mao vill fostra en ny människa för det nya samhället, en människa som varken är enbart arbetare eller intellektuell, stadsbo eller bonde, en människotyp så enhetlig eller mångsidig att den passar in överallt och varsomhelst: morgondagens människa. Han eller hon skall vara hälften stadsbo, hälften lantbo, hälften kroppsarbetare och hälften intellektuell. Det är inte så underligt om starka krafter i det kinesiska samhället gör passivt motstånd mot "den nya människan".

Enligt Mao kommer det borgerliga samhället att sticka upp huvudet igen om inte utvecklingen mot det nya påskyndas och det passiva motståndet bryts ned. Den tanken gör sig de flesta kineser i officiell ställning, som man träffar, till språkrör för. Det betonas att borgerliga ovanor och föreställningar lever kvar i det socialistiska samhället. De måste utrotas som ogräs.

Det är inte uteslutet att kulturrevolutionen har påskyndats av de växande ideologiska och politiska motsättningarna med Moskva, men det är lika möjligt att konflikten med Moskva utnyttjas av Peking för att ge mera kraft åt de egna teserna på hemmafronten. Det är hur som helst uteslutet att det materiella välståndet i Kina för stunden skulle kunna leda till något förborgerligande och det påstår inte heller någon kines. Välståndet hägrar ännu på betryggande avstånd i framtiden. Det har inte heller ännu uppstått någon ekonomiskt gynnad socialgrupp som har det materiellt så mycket bättre än den stora massan att den kan bli grogrund för en borgerlig renässans.

Kulturrevolutionen sätter som namnet anger främst in på den kulturella fronten. Det är här som det borgerliga inflytandet påstås ha varit på väg att få överhanden. Det är alltså inget materiellt förborgerligande som man slår ned på, något sådant finns inte, det är på det andliga förborgerligandet.

Offensiven riktar sig inte heller så mycket mot författare, journalister och andra kulturutövare — även om enskilda syndare har utpekats offentligt — som mot den akademiska världen som sådan och mot dem som har hållit den världen om ryggen. Kulturrevolutionen har till uppgift att sätta de

bildade på plats i samhället och samtidigt öppna dörrarna på vid gavel till bildning för massan. Det gäller att framtvinga en utjämning mellan bildade, mindre bildade och obildade och att strypa alla försök att återupprätta mandarinernas dominans i samhället.

Det är i främsta rummet skolan och därmed hela det kinesiska utbildningssystemet som träffas av bannbullen från Mao.

*

Skolväsendet i Kina, som startade vid det kommunistiska maktövertagandet så gott som från noll, kan i dag sägas vara den största bildningsorganisationen i världen. Ungefär 80 % av befolkningen uppges ha varit analfabeter 1948: 90-95 % på landsbygden, 60-70 % i städerna. På något mer än ett decennium lyckades man sätta majoriteten av barnen både i stan och på landet i sex- eller åtminstone fyraårig folkskola och de uppgår nu till 100 miljoner. Ett fantastiskt resultat.

Men resurserna räckte inte till att täcka hela behovet och det saknas alltså lärare och lokaler för 10 miljoner, berättade Lung Yung-kwei under vårt samtal i Peking, vilket betyder att många fler, ja kanske 15 miljoner barn fortfarande inte har någon skolgång.

Majoriteten av barnen har det i alla fall och folkskolan har inte heller skapat några speciella problem. I den uppstår inte några klasskillnader. I många folkkommuner mobiliseras ofta de äldsta skolgrupperna i flera månader i skördearbetet eller vid sådden. Här föreligger redan en viss "integration".

Det är på nästa stadium som svårigheterna på allvar hopar sig och som hindren visar sig oöverkomliga med konventionella metoder.

På folkskolan följer en treårig realskola som på landsbygden ofta är en elementär lantbruksskola och meningen är att den en gång i framtiden skall bli obligatorisk, när väl folkskolan blivit det. Men rusningen till realskolan är redan enorm och trycket bara växer och växer. Ett större och större antal av de hundra miljonerna från folkskolan vill in i realskolan antingen för att fortsätta till gymnasiet eller för att få ett bättre underlag för yrkesutbildningen. Det finns inga officiella uppgifter om hur många barn som undervisas på realskolestadiet men antalet överstiger säkerligen inte 10-12 miljoner. Om tillgången motsvarade efterfrågan skulle det enligt kinesiska sakkunniga blixtnsabbt stiga till 25-30 miljoner — men var ta lärare och skolor till alla eleverna?

Ju högre upp man kommer ju hårdare blir trängseln och ju färre de utvalda. Gymnasierna förmodas förnärvarande hysa mellan 5 à 6 miljoner, men det kan vara en överskattning. Av dem får en del teoretisk undervisning och andra avancerad yrkesutbildning av något slag. De kan alla gå vidare och uppåt i samhället. Men för att tillfredsställa den reella efterfrågan på platser borde antalet tredubblas, alltså ökas till 15 miljoner.

Den verkliga tragedin inträffar naturligtvis på det högsta stadiet. Av de tre eller fyra miljoner som klarar gymnasiet vill flertalet gå vidare till tekniska eller teoretiska studier på högskolestadiet, men endast en femtedel eller mindre har en chans att komma in.

Kina förmodas ge ut ungefär 14 à 15 % av sin nationalinkomst på skola och utbildning och det investeras mera på det området än i försvaret — om man inte räknar med atomkraft och vätebomber. Men detta tycks vara en övre gräns. Det ligger helt enkelt inte inom det möjligas ram att mobilisera de resurser som skulle behövas för att helt eller ens till stor del motsvara behov och efterfrågan. De kinesiska ledarna hade tydligen lika litet som sina västerländska kolleger förutsatt att jakten på utbildningen så snabbt skulle ta sådana dimensioner.

Den tredje femårsplanen som trädde i kraft på nyåret 1966 föreskrev så vitt man vet ökade

investeringar i jordbruk och industri men ställde uppenbarligen inga nya jättefonder till förfogande för skola och utbildning. Samtidigt växer kravet på tekniker, kvalificerade arbetare och lärare i kapp med industrialiseringen.

Det är därför nästan oundvikligt att det inom kort uppstår en flaskhals på utbildningsområdet som kan verka allvarligt hämmande på den ekonomiska utvecklingen. Bristen på resurser har också en politiskt oroväckande effekt: den skärper urvalet vid inträdet till de högre läroanstalterna, där de breda lagren påstås bli klart missgynnade.

Det förefaller vara ett faktum att barn från en bildad hemmiljö eller med föräldrar som är byråkrater eller företagsledare bättre klarar konkurrensen vid inträdesprövningen såväl till gymnasiet som universitetet än barn vars far och mor arbetar på en fabrik eller går och renskar risfält.

I kampen om bildning riskerar med andra ord de lägre samhällslagren eller för att tala med partiet "folkets breda massor" att se sina chanser att komma fram och upp i samhället minskade eller rentav blockerade. För det kommunistiska Kina uppstår därigenom en speciell risk, nämligen att morgondagens ledande skikt huvudsakligen rekryteras från de bättre situerade klasserna — alldeles som i Sovjetunionen.

*

Allt sedan revolutionens maktövertagande har politik och ideologi varit dominerande i den kinesiska undervisningen. Det har kanske varit mest effektivt på folkskolestadiet.

"Politisk uppfostran är a och o i vårt skolprogram", förklarade en av byråcheferna på undervisningsdepartementet i Peking. "Barnen skall inte bara lära sig fakta om det gamla feodalsamhället och dess fruktansvärda avigsidor, men också lära sig att klasskampen fortsätter även i dagens samhälle. De måste skolas och härdas i klasskampen."

"Främlingar på besök här", fortsatte byråchefen, "förfasar sig ofta över att vi kineser tar itu med barnens politiska uppfostran på ett så tidigt stadium. Det är absolut nödvändigt. Lenin har lärt oss att barnet insuper klasskänslan redan med modersmjölken. Och tack vare Mao Tse Tung vet vi att det är miljön, som formar karaktären. Det finns i själva verket inget barnasinne som är ett oskrivet blad. Om vi inte påverkar och formar det, så blir det borgarna som gör det ..."

De tankegångarna gick igen i alla folkskolor som vi besökte i Peking, Shanghaj och på andra ställen i landet. "Vi har valt marxismen och skolan är till för att fostra politiskt medvetna marxister", sade en blid liten folkskollärarinna i Kanton. "Jag har ju hört sägas att ni i västerlandet fostrar medvetna kristna och kapitalister."

Enorm vikt lades vid att inge barnen djup avsky för det förgångna — för det gamla samhället. I en skola i Peking såg vi en gammal kvinna sitta inne i skolsalen och berätta om hur hon hade lidit — frusit, hungrat och misshandlats när hon var ung flicka. Det förekommer i de flesta folkskolor att far- och morföräldrar inbjuds att skildra sina egna bittra upplevelser.

"Det gäller att som Mao lärt oss riva ned de tre höga bergen: jordägarna, imperialisterna och kapitalisterna." Orden fälldes av en liten tioårig flicka som redan hade läst Mao.

Men lika mycket betonades vikten av att arbeta och värda arbetet. I alla skolor var det barnen själva som städade och höll rent — före och efter lektionen. De uppmanades oavbrutet att hjälpa till i hemmet och de fick daglig undervisning i god samhällsmoral. Kroppsarbetet och kroppsarbetaren idealiserades. Och utan tvivel blir de flesta barn som lämnar den kinesiska folkskolan märkta för livet av sin marxistiska uppfostran.

Varken på folkskolestadiet eller i realskolan tycks det uppstå några egentliga klassproblem och inte heller några spänningar. Barnens politiska uppfostran fortsätter ohämmad hela skolgången igenom och dras de in i arbetslivet under skoltiden så sker det vanligtvis i sällskap med de flesta av skolkamraterna. Det gäller såväl land som stad.

Komplikationerna uppstår i och med att det uppväxande släktet splittras upp i de som fortsätter sina studier och de som ägnar sig helt åt kroppsarbete. Hur mycket är då kvar av grundprincipen från folkskolan och realskolan om att arbetare och studerande skall gå hand i hand och vara likställda?

Från högsta håll i Peking gick det under de senaste åren ut otaliga förordningar till skolmyndigheterna att se till att utvecklingen vreds i rätt riktning och att försöka skapa åtminstone embryot till den nya människa som Mao efterlyste. Redan 1965 hade politiseringen skärpts på högskolestadiet. Att läsa Mao blev ett tvång på alla stadier.

Gymnasier och högskolor försökte också uppmuntra sina elever till produktivt arbete i överensstämmelse med regeringens önskan. Ibland gick det frivilligt, andra gånger fick tvång tillgripas. Efter avslutade universitetsstudier var nu alla förpliktigade att utföra praktiskt arbete i minst två år.

A andra sidan gavs kroppsarbetarna alla möjligheter att fortbilda sig och i samverkan med fackföreningarna upprättade många företag högskolor på arbetsplatsen. Hade arbetarna den rätta viljan kunde de bli ingenjörer. Ingenjörerna som inte ville förlora kontakt med "verkligheten" kunde ställa sig vid svarven när det så passade dem. Städernas ungdom återigen hade från tid till annan massemigrerat till landsbygden för att "integrera" sig med jordbruket.

Det föreföll alltså som om utvecklingen skulle ha varit på rätt väg. Men det rådde tydligen redan på ett tidigt stadium meningsskiljaktigheter i de kretsar som gjorde upp skolplanerna. Medan somliga menade att det rådande systemet på lång sikt skulle leda till den eftersträlvade integrationen av kroppens och hjärnans arbete — inom ett halvsekel — var de mer radikala av den bestämda uppfattningen att det inte skulle leda någon vart.

Här gick sannolikt gränsen mellan "reaktionära" och "revolutionära" — för att använda ett i dagens Peking gängse språkbruk.

De mest fanatiska skolideologerna hade för länge sedan lagt fram ett förslag till skolreform som gick ut på att ersätta systemet med heltidsstudier med ett annat, som byggde på studier på halvtid och arbete på halvtid kallat "hälften studier—hälften arbete". Det införlivades med det officiella programmet i början av 1960-talet och har sedan dess tillämpats på frivillig basis på många platser och på olika stadier i hela landet. Det är också det system som alla officiella talesmän bekänner sig till.

Det är ett oerhört komplicerat och samtidigt mycket flexibelt system, som varierar från landsdel till landsdel och från skolstadium till skolstadium. På folkskolestadiet tillämpas det överallt på landsbygden från och med den sista eller de två sista klasserna och medför att barnen deltar i skördarbetet. I städerna blir den tid som anslås åt "arbete" använd till någon form av yrkesutbildning i kombination med lågt avlönad sysselsättning.

Men redan på mellanskolestadiet uppstod snart olikheter mellan stad och landsbygd. Realskolan på landet är strängt taget ingenting annat än en elementär lantbruksskola och alla eleverna arbetar halva året i jordbruket. I städerna kan emellanåt yrkesutbildning erbjudas vid sidan om skolutbildningen, men inte alltid. Här fungerar inte systemet, även om det sannolikt inte föreligger något större motstånd varken från elevernas eller föräldrarnas sida. Det kan bero på

dålig planering och bristande organisation.

Systemets tyngdpunkt skulle förläggas till gymnasiet och till universiteten. Meningen var att gymnasister och studenter lika skulle dela sin tid mellan kroppsarbete och studier varvid det var fullt tillåtet att ta sådant kroppsarbete som var besläktat med de studier som bedrevs. Det var sålunda naturligt att studenterna vid skogshögskolorna gick ut på skogsarbete och att veterinärhögskolornas elever sökte sig till boskapsskötsel, ingenjörer i väg och vatten till väg- och brobyggen etc. Humanisterna kunde möjligtvis vikariera i folkskolläraryrket, men helst borde de gå i en fabrik.

Tidsschemat skulle vara ytterst flexibelt och man kunde studera en vecka och arbeta nästa, stå på en fabrik ett halvår och ligga vid universitetet nästa halvår, men det gick också med varannandagsrytm och man kunde sålunda arbeta den ena dagen och studera den andra. Hela det systemet skulle enligt auktoritativa uttalanden i Peking läggas till grund för framtidens skola.

Enligt initiativtagarna hade det flera fördelar. Först och främst avhjälpte det i en viss mån bristen på lärare och skollokaler. Om alla elever tillbragte halva sin tid utanför skolan kunde de tomma platserna upptas av lika många elever till och man kunde fördubbla antalet utan att bygga nya skolor och utan att inkalla nya lärare. Att det också försenade skolutbildningen för dem som bara studerade på halvtid omnämndes inte.

Genom att dessutom alla elever från gymnasiet och upp till universitetet efter en kort lärlingsperiod skulle avlönas av respektive företag kunde de bidra både till sitt eget uppehälle och till finansieringen av en del av studiekostnaderna. Familj, kommun och stat skulle avlastas.

Systemet hade sist men inte minst den ovärderliga fördelen att tillmötesgå Maos krav på integrering av studier och kroppsarbete. Med det gamla systemet kom studenterna i regel inte ut i kroppsarbete förrän efter avslutade studier och "ideologiskt" var det då nästan för sent. Med det här systemet skulle de ut i fabriken eller på fältet mitt under studierna — alltså i de känsliga och mottagliga tonåren.

Under alla de besök som vi gjorde på gymnasier och universitet inledde rektorn eller direktören alltid presentationen med en lovsång till Mao, kroppsarbetet och den förträffliga kombinationen av studier och arbete. Överallt fick man till en början intrycket att systemet "hälften studier—hälften arbete" hade slagit igenom eller höll på att slå igenom.

Så snart man fick uppgifter om antalet heltids- och halvtidsstudenter försvann emellertid det intrycket och det visade sig att bara ett litet fåtal hade gått in för det nya systemet. Vid högskolorna i Peking och Shanghaj rörde det sig sannolikt om 10 à 15 %, i gymnasierna kanske om 20 % och antalet var så gott som stillastående.

Vad det berodde på kunde ingen rektor ge något riktigt besked om. Somliga av dem menade att de flesta studenterna ville ägna hela sin tid åt studierna och det sades kanske inte vara så dumt, vilket i mer än ett fall stod i klar motsägelse till det några minuter senare gjorda påståendet att halvtidsstudenterna — trots att de vid sidan om utförde ett hårt fysiskt arbete — höll jämna steg med heltidsstudenterna. Vilket förmodligen inte heller var sant. Så gott som alla professorer medgav på en direkt fråga att det inte alltid var så lätt att inpassa halvtidsstudenterna i undervisningsschemat och framhöll att just de eleverna ställde stora krav på lärarna. Att de skulle ha varit illa omtyckta av professorerna fick jag dock inte intrycket av.

Så vitt en utomstående kunde bedöma, och det var min uppfattning när jag gjorde mina sista universitetsbesök i Kina på nyåret 1966, hade systemet med hälften studier—hälften arbete inte slagit igenom och med hänsyn till de påtryckningar som kom från högsta håll måste resultatet

betraktas som ett fiasko. Det överväldigande flertalet av studenterna i alla discipliner föredrog att ägna sig helt åt studierna. Detsamma gällde gymnasieeleverna i städer och större samhällen. De flesta av dem hade som målsättning att klara inträdesprövningarna till universitetet.

Inte vid något tillfälle under samtal med studenter eller professorer fick vi en känsla av att de stod i opposition mot regimen som sådan. Många av heltidsstudenterna var politiskt aktiva och stormläste Mao, även om flertalet studenter verkade politiskt rätt så ointresserade.

Den sociologiska sammansättningen föreföll vara ungefär densamma på så gott som samtliga högskolor. 40-50 % av eleverna sades komma från bonde- och arbetarfamiljer, de andras sociala ursprung berördes aldrig eller kunde kanske inte definieras. Bland dem fanns säkert en minoritet från borgerlig miljö, men flertalet hörde naturligtvis hemma i byråkratin och företagarmiljön. Som arbetare och bönder representerar minst 60 % av Kinas befolkning skulle de alltså vara underrepresenterade på högskolestadiet, även om den ovannämnda rätt höga siffran skulle vara riktig.

Och så är vi tillbaka till kulturrevolutionen.

*

I den störsjö av anklagelser som det kinesiska partiets centralkommitté i sällskap med alla tänkbara regionala organisationer, ungdomsrörelser, studentföreningar och skolklasser har överöst rektorer, professorer och reaktionära studenter med är det inte lätt att skilja agnarna från vetet. Ingenting förefaller emellertid direkt gripet ur luften.

De reaktionära elementen vid högskolorna har gjort bruk av examensprövningarna som ett vapen i klasskampen mot arbetarna, skrev Folkets Dagblad, *Renmin Ribao*, några dagar efter att centralkommittén hade slagit larm. Det syftade på den begåvningspärr som de radikala ungdomarna från arbetarklassen påstods falla offer för — de begåvade från andra socialgrupper fick företräde även om de inte hade läst Mao.

Nästa anklagelse gällde undertryckandet av den politiska propagandan vid universiteten och bojkotten mot politiska möten. Både rektorer och professorer sades ha klagat över att politiken invercade störande på studierna. Men politiken skulle ju vara a och o i hela undervisningen — från folkskolan till den akademiska graden!

Sedan översvämmades både Mao och dagspressen av skrivelser från studentföreningar och skolklasser — framförallt gymnasister — som anslöt sig till den nya linjen och krävde en total ommöblering i hela skolsystemet. "Många universitet tar med öppna armar emot studenter som inte har något annat intresse än böcker och som bara strävar efter att göra karriär eller bli berömda", hette det i skrivelsen från en gymnasieklass. "Det är samma universitet som stänger sin dörr för barn från arbetar- och bondefamiljer. Vad de vill ha är ungdomar som gräver ned sig i böcker och ger all politik på båten. Fortsätter det så där, hamnar vi mycket snart i kapitalismen."

Från studenter och gymnasister kom också en lång serie reformförslag som partiledningen uppmanades pröva. Efter avgångsexamen från gymnasiet skulle studenterna skickas minst två år direkt till produktivt arbete — och förelåg verkligen ett omedelbart behov av studenter till högskolorna skulle urvalet göras av partiet, inte av rektorer och akademiska myndigheter. Skolböckerna måste skrivas om totalt, alla examensprövningar i den gamla stilen slopas, studierna förkortas med minst två år och studiearbetet forceras.

Det var något kusligt med många av de där skrivelserna till Mao och centralkommittén. Somliga

av dem innehöll faktiskt inte ett enda ord eller tanke som studenterna själva hade funnit på och det mesta var hämtat ur en ledare i något partiorgan. Kuslig verkade också den hotfulla varning som Renmin Ribao riktade till rektorer och professorer, ja till hela den akademiska världen: "Glöm inte att den mat ni äter och de kläder ni bär kommer från landets arbetare!"

Att den akademiska världen skulle framhärda i sitt motstånd är naturligtvis uteslutet. Det återstår nu för partiledningen att snabbt planera den nya skolordningen och sedan genomföra den. Man har skapat en masspsykos som måste få ett visst spelrum och ingreppen på skolans område måste nog bli ganska radikala.

Hur den omvälvningen kommer att gestalta sig är det ingen som vet. Den kan naturligtvis leda till att systemet med hälften studier—hälften arbete blir obligatoriskt och syftet med massoffensiven mot akademikerna kan ha varit att bryta deras motstånd. Men det är inte uteslutet att de kinesiska partipedagogerna söker sig fram på andra vägar: förkortar studietiden, förenklar studieunderlaget och forcerar studietakten.

För att motsvara Maos direktiv måste den stora reformen uppfylla flera önskemål. Den får sålunda inte kosta staten några pengar, den måste skapa möjligheter att snabbare än hittills tillgodose behovet av tekniker och lärare och den måste dessutom skapa utrymme för en ökning av den kvalificerade arbetskraftsreserven. Vilka risker man därigenom utsätter den vetenskapliga forskningen och de stora studiebegåvningarna för kan endast erfarenheten ge besked om.

Det är naturligtvis inte en tillfällighet att den liberala opposition som förmodas ha stått bakom den akademiska världens passiva motstånd hade sitt högkvarter och sina politiska försänkningar i själva Peking. Peking är inte bara Kinas egentliga lärdomscentrum, det är också där de flesta människor med akademisk bakgrund har sin hemvist.

Av alla utdrag ur oppositionens skriftliga verksamhet att döma gjordes aldrig några direkta angrepp på partiledningen eller den officiella linjen. All kritik överflyttades till det gamla Kina eller till en uppbyggd sagovärld och läsarna fick sedan läsa mellan raderna. Men där fanns allt både om den nationella överskattningen och de höga brösttonerna, om de stora orden och det myckna politiska pratet, om de gamla kulturvärdenas giltighet och lärdomens betydelse. Det var ett klart underkännande av partiets officiella tes.

Det förefaller osannolikt att borgmästaren i Peking, Peng Chen, och de som stod bakom honom, skulle ha planerat någon kupp eller drömt om att så småningom övergå till den sovjetiska linjen. Oppositionens huvudsakliga uppgift torde utan tvivel ha varit att försöka bromsa en radikaliserings och proletarisering av hela undervisningsväsendet som skulle bli så drastisk att den i oppositionens ögon riskerade att förvandla Kinas universitet till folkhögskolor.

Något större verklighetsunderlag för påståendet som gjorts av utländska kommentatorer att det i samband med kulturrevolutionen var militärerna som tog över i Peking finns nog inte. Det faktum att försvarsminister och marskalk Lin Piao har spelat en nyckelroll i krisen kan betyda raka motsatsen, nämligen att politikerna definitivt har tagit kontrollen över försvarsmakten. Lin Piao är främst partiman och ideolog och militär först i andra hand.

Det stämmer också med den roll av medborgarskola som den kinesiska armén mer och mer får spela i det kommunistiska samhället. Det är uppenbarligen inom försvarsmakten som det har visat sig lättast att uppfostra de nya människorna och därifrån kommer också så gott som alla de moderna hjältar som den kinesiska ungdomen uppmanas att efterlikna — att efterlikna inte bara som soldater utan som goda medborgare och kommunister. Armén är med andra ord den verkliga partiskolan. Från den har Mao ingenting att frukta.

. Man kan naturligtvis fråga sig varför Mao och hans närmaste rådgivare har ansett sig böra tillgripa så grova medel och slå till så hårt mot den akademiska världen och därigenom bringa en del av det kinesiska samhället i gungning. Naturligtvis kan det ha något sammanhang med de växande internationella spänningarna att det skedde just vid den här tidpunkten.

Men det vittnar framförallt om den paniska skräck som man hyser i Maos omgivning för att västerlandets skadeglada spådomar om Kinas förborgerligande skall gå i uppfyllelse. I valet mellan mandarinerna och den nya människan har Mao tagit parti för den nya människan. Med den står och faller hans samhällsideal.

Kina och världen

Ännu sjutton år efter den kinesiska folkrepublikens grundande är Kina utestängt från Förenta Nationerna och från större delen av världen. Hel- och halvhjärtade försök har gjorts av Sovjetunionen och några neutrala eller neutralistiska stater att få Kina invalt i världsorganisationen, men åren har gått och Förenta Staternas veto har ingen lyckats bryta ned. Östblockets ansträngningar till förmån för Kinas inval har otvivelaktigt varit präglade av uppriktighet, men de har aldrig gått ut på att sätta hårt mot hårt. Washington har alltid fått det sista ordet.

I stället för det väldiga Kina har denna del av världen och denna fjärdedel av jordens befolkning representerats av den lilla armé under den slagne marskalk Chiang Kaj-shek som 1949 flydde över till Formosa. Taiwan som Formosa heter på kinesiska var före andra världskriget en japansk koloni. Ön återlämnades av de allierade efter Japans nederlag till Kina och blev därmed en del av Kina. Taiwan lösgjordes sedan på nytt från fastlandet och förvandlades till en amerikansk fästning varifrån den landsflyktige Chiang Kaj-shek kunde direkt hota den kinesiska republiken.

I snart två decennier har Taiwan fört Kinas talan i generalförsamlingen och regeringen i Taipeh har i säkerhetsrådet intagit en av de permanenta rådsplatserna som var reserverade för de fem stormakterna: Förenta Staterna, Sovjetunionen, Storbritannien, Frankrike och Kina. Ingenting kan bättre illustrera det groteska i situationen.

Det har funnits ett par tillfällen då Kina på goda grunder borde ha invalts i Förenta Nationerna. Den ena gången var vid Koreakrigets slut under förutsättning att man då sakligt hade omprövat generalförsamlingens beslut att stämpla Kina som angripare. Det torde numera vara en allmänt godtagen uppfattning att de kinesiska styrkorna gick in i Korea i samma ögonblick som Kina kände sina gränser hotade av de framryckande amerikanska arméerna under general MacArthur. Den amerikanske generalen borde ha stannat vid den 38de breddgraden.

Den andra gången var i samband med Genèvekonferensen på sommaren 1954 då Kina gjorde en verkligt positiv insats för att få slut på kriget i Indokina och i sin önskan att få fred i Sydostasien rentav nonchalerade den vietnamesiska befrielseströrelsens territoriella minimikrav. Man kan naturligtvis fråga sig om inte Kina handlade av självbevaringsdrift och till varje pris ville undvika en direkt amerikansk intervention i Vietnamkriget, men det vittnade i alla fall om en realistisk bedömning av läget.

Varken då eller vid Koreakrigets slut vann tanken på Kinas inträde i Förenta Nationerna någon större anslutning. Den torpederades från starten av det amerikanska motståndet. Kina skulle ställas utanför världsorganisationen som en pestsmittad, det var den amerikanska politikens kungstanke. Ställas utanför eller gå till Canossa, erkänna sina synder och lova bot och bättring. Vilken stormakt i Kinas ställning skulle ha funnit sig i en sådan offentlig förödmjukelse som förövrigt ur kinesisk synpunkt inte hade någon som helst saklig grund?

Förnyade ansträngningar har då och då gjorts av olika grupper i Förenta Nationerna att samla en majoritet för Kinas inval, men de har brutit samman på nya försyndelser från Kinas sida. Gränskriget mot Indien skrämde rentav många av Pekings sympatisörer, även om Kina i själva sakfrågan hade lika mycket rätt som Indien. Det var tillgripandet av våld för att sätta sig i respekt hos sin svagare granne som man förebrådde Kina. Men vilka folkrättsliga följder fick Storbritannien och Frankrike vidkännas för sitt angreppskrig mot Egypten — och vilka sanktioner träffade Israel? Inga. Kina däremot framställdes som den stora stygga vargen.

Kinas övertagande av Tibet har hunnit falla i glömska men också det spelades kraftigt ut mot ledarna i Peking. Vi vet alldeles för litet om vad som sker eller vad som har skett i Tibet, men av vad som sipprat ut ligger det nära till hands att dra slutsatsen att det kinesiska maktövertagandet där inte står i överensstämmelse med demokrati och folkens självbestämmanderätt. Närmast kan det väl karakteriseras som en form av kolonisering, även om Tibet i århundraden hade varit ett kinesiskt lydrike.

Men varför skulle världsorganisationen och med den världsopinionen bli så upprörda när de nästan stillatigande hade bevittnat engelsmännens vilda och brutala framfart i Östafrika på 1940-talet och fransmännens barbariska krigföring i Algeriet på 1950-talet? Vad som har skett i Tibet kan inte i hårdhet och brutalitet jämföras med vad som sker i Sydafrika — och där nöjer sig Förenta Nationerna med resolutioner, medan de västerländska stormakterna obehindrat odlar sina ekonomiska förbindelser med de sydafrikanska förtryckarna. Och Sydafrika är alltså medlem av Förenta Nationerna.

Kina är och förblir i ett slags strykclass bland världens länder. Ingen politisk regim som uppstått i samband med eller efter det andra världskriget har visat en sådan stabilitet som den kinesiska under Mao Tse Tung. Svåra kriser har skakat Kina, men regimen har inte rubbats. Den utövar sitt styre och sitt inflytande över 700 eller 750 miljoner kineser. Och ingenting tyder på att dess inflytande skulle vara på tillbakagång.

Trots detta behandlas Kina som om det inte skulle vara det "riktiga" Kina. Den politiska jargongen som är i bruk i Förenta Staterna har färgat av sig på hela västerlandet. Man talar inte om "Kina" när man åsyftar Kina. Man säger och skriver Rödkina, Rot-China, Red China, Kommunistkina, Pekingkina och amerikansk press som är så ordrik har rentav uppfunnit uttrycket "Chincoms" för kineserna i Kina. Detta märkvärdiga språkbruk skapar föreställningen eller åtminstone illusionen att "Rödkina" är någonting tillfälligt övergående, något provisoriskt och att det en dag kommer att efterträdas av det "riktiga" Kina? Men vilket Kina menar man?

Pekingregeringen har naturligtvis aldrig godtagit tesen om att det skulle finnas två Kina. Exilregeringen på Taiwan representerar på sin höjd sig själv, inte Kina och sannolikt inte heller Taiwan. Det finns bara ett Kina — det Kina som täcker samma område som det har täckt i flera tusen år och vars huvudstad heter Peking.

Det är detta Kina som i snart två decennier har varit utestängt från Förenta Nationerna och mer eller mindre också från världsgemenskapen. Världen har vänt Kina ryggen. Kina har länge varit på väg att också vända världen ryggen. Utestängningen har fostrat en växande nationalism. Känslan av att underskattas och ringaktas av yttrevärlden har förbyttts i en känsla av självöverskattning. Kan världen klara sig utan Kina så kan Kina klara sig utan världen. Det är en tragisk utveckling som västerlandet främst bär skulden till.

*

Föreställningen att Kina utgör ett hot mot världsfreden och ett hot mot den vita världen är inte av idag. Västvärlden såg länge i Japan en skyddsmakt mot Kina och föll så offer för den japanska

krigsgalenskapen. Redan kejsar Wilhelm II talade om den Gula faran som någonting överhängande. Hela den kinesiska ostkusten var då i händerna på västmakterna och Japan, som samtliga hänsynslöst utnyttjade landets människor och råvaror. Hundratusentals kineser bortfördes som billig arbetskraft till andra kontinenter alldeles som på sin tid Afrikas negrer. När kineserna reste sig mot de utländska förtryckarna i samband med Taipingupproret i mitten på 1800-talet eller det s.k. Boxarupproret kring sekelskiftet hördes förgrymmade röster i Europa: Kineserna gick till storms mot västerländska missionärer och mot allt västerländskt, de utgjorde ett hot mot det vita herraväldet i Asien.

Då var det den gula rasen man fruktade. Sedan blev det världskommunismen i kinesisk tappning. Ett av huvudargumenten på ledande militärt håll i Frankrike under hela Indokinakriget gällde den kinesiska kommunismens frammarsch — det var den som skulle stoppas. Samma argument används i dag flitigt av strategerna i Vita Huset och i Pentagon.

Det var en fransk general som förövrigt hade general de Gaulles öra som i början av 1950-talet försökte övertyga sina kolleger i Pentagon om att ett franskt nederlag i Indokina efter några decennier skulle leda till att de kinesiska truppmassorna vällde fram mot Konstantinopel, Mellanöstern och Medelhavet. Generalerna i Pentagon lyssnade den gången förstrött till sin franska kollegas prat, men sedan dess har de tillägnat sig hans tankegång. De tror blint på att Maos gerillasoldater skall marschera fram över Thailand, Afganistan och Iran, om de inte hejdas i tid. Det är alltså den gamla historien om Djingis khan som lever kvar. Man kommer inte ens ihåg att Djingis khan var en mongolisk erövrare, som först underkuvade kineserna innan han begav sig på sitt stora plundringståg västerut.

Något av Djingis khan lever väl också kvar i de fantasifulla bilderna av ett kinesiskt lemmeltåg in mot Sibirien — också den vägen skulle erövrare kunna nå fram till västerlandet.

Ingen vet naturligtvis hur en kinesisk supermakt kommer att uppträda någon gång efter år 2000 eller hur världen då kommer att se ut, men i dagens läge finns det inte någon verklighetsgrund för dessa apokalyptiska skräckdrömmar. I modern tid har kineserna inte vid något tillfälle gått utanför sina historiska gränser med undantag för Koreakriget.

En blick på en Asienkarta sjutton år efter att Mao Tse Tung tog makten i Peking visar klart och tydligt att kineserna inte har några baser av något slag utanför sina, egna gränser, de har inte heller några trupper på främmande mark — om man inte betraktar Tibet som främmande mark.

Däremot är den västliga världen företrädd av baser och ockupationsstyrkor runt hela det kinesiska fastlandet. Amerikanerna har stora marktrupper i Sydkorea, men det står inga kinesiska styrkor i Nordkorea. Större delen av den aktiva amerikanska krigsmakten håller till i Sydvietnam, bara någon halv flygtimme från den kinesiska gränsen.

Men inte nog därmed. Den amerikanska sjunde flottan patrullerar in på gränsen till Kinns territorialvatten. Taiwan utgör en mäktig flyg- och flottbas och där står en modernt utrustad armé. I Japan, på Okinawa, Guam och Filippinerna ligger amerikanska flygstyrkor startberedda. Och sedan kort tid tillbaka har Thailand blivit en av Asiens största och viktigaste flygbaser, amerikansk också den.

Man behöver bara erinra sig vilken skräck och vilken vrede som grep den amerikanska opinionen och en stor del av världsoptionen när den olycksalige Chrusjtjev upprättade avskjutningsramper på Kuba — det kom nära ett storkrig. Men vad amerikanerna har byggt upp kring Kina hotar mera direkt alla Kinns gränser än de få avskjutningsramperna som ryssarna byggde åt Fidel Castro på Kuba!

Kina är bokstavligen inringat i öst och i söder. I norr och i väster står sovjetryska stridskrafter. De utgör sannolikt enligt kinesisk uppfattning inget direkt hot. Men de utgör inte längre något skydd.

Den diplomatiska och politiska utfrysningen av Kina från västerlandets sida i samband med den effektiva inringning av landet med amerikanska flyg-, flott- och markbaser, som fullföljts på det sista decenniet, har hos kineserna skapat en verklig inringningspsykos. Kina är ett belägrat land. Den psykosen stärker obestriddligen de mest västfientliga och de mest nationalistiska strömningarna i Peking.

*

Av de argument som ofta använts för att få en kinesisk expansion att framstå som oundviklig på lång sikt hör det som bygger på den enorma befolkningstillväxten till de mest framgångsrika. Kinas befolkning uppskattas i dag till 750 miljoner — 700 är den officiella siffran — och med en ökning av 15-20 miljoner per år förefaller miljarden snart vara inom räckhåll. Det hör till historien att siffran verkade lika fantastisk och skrämmande för ett halvsekel sedan när det rörde sig om 400 miljoner.

Vi saknar en tillförlitlig måttstock på hur stark folkökningen är i Kina och huruvida myndigheternas åtgärder för att minska födelsesiffrorna har krönts med någon framgång. Barnrikefamiljernas antal minskas främst i städerna och det sammanhänger dels med trångboddheten och dels med kravet på höjd levnadsstandard hos de som har fått utbildning. På landsbygden, där majoriteten av kineserna bor, har propagandan till förmån för barnbegränsning tydligen inte haft någon överväldigande effekt. Kineserna uppskattar officiellt sitt födelseöverskott till något mindre än 2 %, medan utländska experter försäkrar att det ligger närmare 3 % eller däröver. I det förra fallet skulle den årliga tillväxten vara omkring 14 miljoner, i det senare fallet skulle den överstiga 20 miljoner. 1985 skulle enligt pessimisterna i väst Kinas totala befolkning ha ökats med 400 miljoner och vara omkring 1.150 miljoner. Det är fruktansvärda siffror.

Var går gränsen för Kinas överbefolkning och när riskerar överbefolkningen att framtvunga en explosion? I Indien går det för närvarande 123 inv. per km², i Japan 252 inv. per km² och i Kina 70 inv. per km². Japan har med andra ord nästan fyra gånger så många invånare per kvadratkilometer som Kina.

Det allvarligaste hotet i den kinesiska utvecklingen ligger i jordbrukets svårigheter att hålla jämna steg med befolkningstillväxten. Produktionen av ris och vete samt liknande växter ökar med ungefär 2 % eller kanske något mindre. Stiger befolkningens antal med 3 % måste det enligt den statistiken snabbt leda till en svår försörjningskris.

Så argumenterade också Adolf Hitler i Mein Kampf. Hur långt man än driver jordbrukets rationalisering och effektivitet så kommer den dag då befolkningens höjda krav på livsmedel inte längre kan tillfredsställas, sade Hitler. Då måste vi skaffa mera Lebensraum — livsrum — på annat håll. Genom erövring av andra länder.

Erfarenheterna från utvecklingen efter det andra världskriget har emellertid lärt oss en sak: att ett land inte nödvändigtvis behöver mera åkerjord för att livnära sig. Det kan bygga upp industrier och genom försäljning av industrivaror skaffa sig livsmedel på annat håll — utan erövringar. Det är först om det uppstår en universell knapphet på livsmedel som försörjningsproblemet blir akut.

Japan är ett utmärkt skolexempel. Det är först sedan japanerna fördrivits från sina koloniala besittningar på det asiatiska fastlandet och det har satts stopp för all japansk emigration som landet har fått uppleva den mest våldsamma ekonomiska expansionen i sin historia. Bonnrepubliken har i mindre skala fått uppleva något liknande. I stället för att skaffa sig mera

livsrum har Västtyskland fått maka åt sig och bereda plats för miljoner immigranter från öst. Det blev en av hörnstenarna i västtyskarnas Wirtschaftswunder. Hade Adolf Hitler levat hade han fått lära om.

Det är riktigt att västerländska experter bedömer den kinesiska utvecklingen på jordbruksområdet relativt pessimistiskt. De uttrycker tvivel om att produktionen kan inhämta försprånget i befolkningstillväxten inom överskådlig tid. Men de förbiser därvid de stora möjligheter som Kina har dels att importera spannmål dels att utöka försörjningen med andra livsmedel än ris och vete, exempelvis grönsaker.

I själva verket står och faller Kinas försörjningsfråga lika mycket med den industriella expansionen och möjligheterna att sälja till utlandet som med en ökad produktivitet på jordbrukets område. En livsmedelskris som en följd av brist på ris eller spannmål avvärjs inte genom nyerövringar av stora ödliga områden som måste uppodlas. Närmast spökar väl då Sibirien i debatten. Endast en tredjedel av Kinas areal är för närvarande odlad mark och den kan sannolikt fördubblas. Men det kommer att ta generationer innan all den mark som kan uppodlas har börjat ge avkastning. Varför skulle kineserna under tiden gå över ån efter vatten?

Det finns egentligen ingenting som talar för att en territoriell expansion, i vilket väderstreck det vara månne, skulle ge det kinesiska folket ett bättre försörjningsläge eller att en expansion över huvud taget skulle kunna få en sådan effekt.

Kina ligger som vi vet alltså i startgroparna när det gäller den industriella utvecklingen, men tillgången på råvaror och arbetskraft är enorma och de hittills uppnådda resultaten är av en sådan kvalitet att de bådär gynnsamt för framtiden. Det måste bli industrialiseringen som på lång sikt löser Kinas befolkningsproblem — och inte någon invasion eller massutvandring väster eller söderut. Befolkningstillväxten tycks inte heller utgöra någon akut fara för de kinesiska ledarna i dag.

*

Kina är en stormakt som kanske en gång i framtiden kommer att räknas till supermakterna, men som stormakt väntar det alltså på erkännande — och pockar på att få det. Kina kallas inte till några toppmöten med de stora där världens öde diskuteras och många länder erkänner inte ens dess existens. Det är uppenbart att Kina har en lång väg att gå innan det erkänns som världsmakt och denna väg är laddad med sprängstoff.

Alla stormakter har vunnit sin maktposition och sitt inflytande genom krig, påtvungna eller provocerade, krig mot grannländer eller andra stormakter, erövringskrig i de färgade världsdelen. Stormaktsspelet i det högt civiliserade Europa bara under de gångna hundra åren talar sitt eget blodiga språk. Miljoner tyskar, ryssar, engelsmän, fransmän, italienare och amerikaner har med några decenniers mellanrum slagit ihjäl varandra. Det är en regel utan undantag, som bekräftas av de blodiga kraftmätningar tack vare vilka Storbritannien, Frankrike, Sovjetunionen och Förenta Staterna nått sin stormaktsställning.

Problemet är nu om Kina successivt skall intagas i stormaktskretsen och de redan besuttna makterna skall dela med sig av sitt inflytande över världens affärer — eller om Kinas väg skall följa det traditionella mönstret och från krig till krig leda till den plats i solen som ledarna i Peking anser sig ha rätt till. Skall kineser och amerikaner behöva döda varandra innan en ny maktbalans upprättas i den delen av världen?

Kina har naturligtvis inte väntat på erkännande för att spela sin roll som stormakt, men det har skett framförallt i Asien. Kina anser sig ha en självskriven rätt till medbestämmande på sin

kontinent och går i sin propaganda ett steg längre med satsen om "Asien åt asiaterna", vilket som arbetshypotes kanske inte är mera folkrättsvidrigt än den amerikanska Monroe-doktrinen, som förbjuder andra stater på den amerikanska kontinenten införa en politisk regim, som ogillas av Förenta Staterna.

Några i egentlig mening lysande resultat har kineserna inte uppnått i Asien. De har hjärtliga förbindelser med Kambodja, Burma, Nepal och Afganistan och goda med Pakistan, trots mycket skilda politiska system. Förhållandet till Thailand är spänt på gränsen till fiendlighet, men det beror på Bangkoks aktiva medverkan på amerikansk sida. Kinas diplomater har inte lyckats skapa underlag för något effektivt stöd åt sin egen politik i dessa länder, men de har ändå praktiskt taget omöjliggjort för Förenta Staterna att i Asien upprätta en stark antikinesisk front.

Peking har fått uppleva två katastrofala bakslag i sin asiatiska politik, i Indien och Indonesien, de två folkrikaste staterna i Asien efter Kina. Gränskriget mot Indien som uppenbarligen hade till syfte att framhäva Kinas maktställning på kontinenten var ett psykologiskt missgrepp eftersom det drev New Delhi i armarna på både Washington och Moskva. Det var en ringa tröst att Moskvans högljudda sympatyttringar för Indien gav ny näring åt Pekings misstankar om att Sovjetunionen var på glid över till motståndarsidan, även om det gjorde nytta i propagandan.

Maktskiftet i Indonesien får väl från Pekings horisont betraktas som ett katastroffall. Här förlitade sig kineserna alltför mycket på den obalanserade och nyckfulle Sukarno. Visserligen är det inte säkert att den militära regimen i Djakarta blir bestående eller att Indonesien låter sig inordnas i något västerländskt försvarssystem. Men som politisk supporter och potentiell bundsförvant är Indonesien tillsvidare förlorat för Kina. De talrika kineserna i Indonesien tvingas lämna landet eller avsvära sig alla sympatier för Peking.

Relationerna med Japan har inte fått samma katastrofala förlopp, men trots talrika inviter från Peking har regeringen i Tokio inte övergett sin kallsinniga attityd och håller fast vid sina band med Förenta Staterna. Det starkt ökade handelsutbytet mellan Japan och Kina har inte avsevärt påverkat politiken. Allvarigare är kanske närmandet mellan Moskva och Tokio och eventuella planer på rysk-japansk samverkan för Sibiriens industrialisering. Här har den kinesiska diplomatin varit oförmögen att agera. Skulle det samarbetet ta fastare form och få en viss omfattning kommer det hos kineserna att framkalla en starkt ökad känslighet vid de norra och nordöstra gränserna.

Det är med andra ord ett relativt magert bokslut som Peking kan uppvisa som resultat av sina diplomatiska framstötter i Asien.

Utanför Asien har Kina främst riktat sin uppmärksamhet på de afrikanska länderna och på revolutionära grupper och frihetsrörelser i Latinamerika. Försöket att framställa sig som ledare för neutrala, "non-aligned" eller neutralistiska länder har kineserna inte lyckats med. Det sammanhänger främst med kinesernas envisa ansträngningar att tvinga de neutralistiska staterna att ta parti i konflikten mellan Moskva och Peking.

Någon större framgång har Kina inte heller haft i Afrika hos de nybildade staterna och tydligen inte heller hos de revolutionära rörelserna i Latinamerika. Konflikten med Fidel Castro är en belastning för den kinesiska revolutionspropagandan i Latinamerika. I valet mellan Mao och Castro väljer latinamerikanerna Castro.

Förklaringen till dessa motgångar ligger kanske inte bara i det faktum att den kinesiska propagandan på så många håll har mötts med kraftiga motstötter av den sovjetiska propagandan, utan också i det förhållandet att kineserna är så illa förtrogna med situationen i Afrika och Latinamerika. Kinas revolution kan inte exporteras dit, i alla fall inte ännu.

Men huvudsakligen beror motgångarna på bristande erfarenhet. Både som stormakt och som världskommunistiskt högkvarter har Kina naturligtvis mycket att lära dels av de andra stormakterna dels av Sovjetunionen, som i decennier hopade missgrepp på missgrepp i sin världsrevolutionära verksamhet. Men kineserna har inte för avsikt att retirera från världsscenen, där de anser sig lika berättigade som andra stormakter att stärka sitt inflytande och hävda sina politiska och ekonomiska intressen — vare sig det gäller Afrika, Latinamerika eller Asien. Övertygelsen om att en revolutionär utveckling är på väg i den underutvecklade världen är bergfast i Peking, lika bergfast som tron att det blir Maos lära, som då slår igenom och inte Moskvas.

*

Kina har hittills i alla försök att skaffa sig ökat inflytande i världen enbart gjort bruk av politiska medel kombinerade med någon form av ekonomisk hjälp. Den militära makten har utnyttjats bara vid ett tillfälle, mot det materiellt underlägsna Indien. Koreakriget var ett särfall.

Men på lång sikt måste ofrånkomligen den militära kapaciteten komma att spela en viktig roll för de kinesiska ledarna — en viktigare och större roll allt efter som propagandavägen visar sig svårframkomligare. Vad är en stormakt utan militär styrka?

Man har på många håll i världen förebrått Kina att skaffa sig kärnvapen "i stället för att ge mat åt hungrande miljoner" eller bygga upp fredliga industrier. Men de kinesiska ledarna tycks ha kommit till den uppfattningen att de aldrig kommer att sätta sig i respekt någonstans i världen enbart genom att redovisa en befolkningssiffra på 700 miljoner invånare. De behöver sätta makt bakom orden.

Kina har i dag ett konventionellt försvar som är mycket blygsamt i förhållande till folkmängden. Om alla kineser i vapenför ålder gjorde militärtjänst skulle Kina kunna ställa upp reguljära styrkor på mellan 15 och 20 miljoner man eller mer, men endast en liten del av årsklassen inkallas till tjänstgöring. Enligt västerländska källor skulle Kina i dag förfoga över en stående armé på högst 3 miljoner man, ett relativt svagt och inte fullt modernt flygvapen och en flotta som kan användas främst för kustbevakningsuppgifter. Det finns dessutom ett mycket stort hemvärn med både manliga och kvinnliga milissoldater — förmodligen 20 till 25 miljoner — men det är hemvärn och inte en armé och den saknar modern utrustning.

Kineserna är med andra ord rustade för ett försvarskrig eller för ett gerillakrig i djungel- och bergsterräng. I ett modernt krig skulle kineserna inte ens på hemmafronten vara herrar i luften och bristen på kommunikationsmedel skulle omöjliggöra snabba masstransporter.

Det kommer säkert att ta decennier innan Kinas industrialisering möjliggör skapandet av en modern, motoriserad armé. Det är ingen hemlighet att kineserna i ett storkrig skulle föredra att invänta fienden på sin egen mark, där de tror sig kunna besegra även en materiellt överlägsen motståndare — åtminstone på lång sikt. Men naturligtvis skulle de också kunna föra krig i Sydöstasiens djunglar.

Om de kinesiska ledarna i dag satsar så hårt och så stort på kärnvapnet så är det för att man varken har mänskliga eller materiella resurser att avvara för att skapa en modern massarmé. Kärnvapnet kräver pengar och tekniker, men Peking räknar med att det skall gå fortare och bli billigare att upprätta en viss maktbalans med väst genom kärnvapnet. Kärnvapnet uppfattas som en genväg till maktbalansen.

Kärnvapnet behöver inte nödvändigtvis vara ett uttryck för aggressiva avsikter. Ett exempel är general de Gaulle, som ingen misstänker för krigiska planer. Kärnvapnet ger en stormakt ett

större mått av självständighet gentemot de två supermakterna, Förenta Staterna och Sovjetunionen, som vill behålla sitt kärnvapenmonopol. Det är den självständigheten som Kina i likhet med de Gaulle eftersträvar.

Mao Tse Tung och männen kring honom förefaller vara övertygade om att USA till varje pris vill förhindra att Kina utvecklas till en världsmakt. Vägen till världsmakt går därför enligt de kinesiska ledarna över ett storkrig med Förenta Staterna. Ett krig som de tror Kina kommer att vinna därför att det utkämpas i Asien och inte i Europa eller i Amerika.

Därav skall man inte dra den slutledningen att det finns inflytelserika kretsar i Peking som skulle vilja starta ett krig i syfte att bygga upp nya maktpositioner. Hongkong och Macao är i brittiska respektive portugisiska händer trots att de är rent kinesiska områden. Men varken briter eller portugiser tycks frukta något angrepp från Kina. Det skulle bara vara tänkbart i samband med en storkonflikt.

Taiwan alias Formosa är kanske det enda område, som Kina skulle vilja ta risker för att återförena med moderlandet, men inte till priset av ett krig med Förenta Staterna som kineserna skulle ta initiativet till.

Den verkliga farozonen ligger i Vietnam. Kina har hittills ådagalagt en anmärkningsvärd återhållsamhet i Vietnamkriget och fört sin kamp mot Förenta Staterna främst med ord och propaganda. Hjälpen till Vietnam har varit mera civil än militär. Inte ens här vill kineserna ta risken att provocera fram ett krig. Denna hållning har å andra sidan stärkt uppfattningen hos många amerikanska militärer att Kina inte vågar ta ett krig med det mäktiga USA. Det kan leda till en farlig felbedömning av läget.

Den dag regeringen i Hanoi tvingas på knä och ber Peking skynda till undsättning kommer de kinesiska "frivilliga" att marschera alldeles som de marscherade på hösten 1958, när general MacArthur gick över den ödesdiga 38:de breddgraden. Då är det nämligen från Kinas horisont inte längre ett preventivkrig eller en intervention i ett annat lands krig, då är det ett kinesiskt försvarskrig.

Kineserna tycks leva i tron att ingen av de krigförande kommer att tillgripa kärnvapnet i en konflikt i Asien, men skulle så vara fallet tar kineserna risken. De är förvissade om att kriget där mycket mer kommer att utkämpas med människor än med maskiner och att det blir Maos krig. Det kriget, menar kineserna, kan amerikanarna aldrig vinna.

*

Hur Sovjetunionen kommer att ställa sig till en storkonflikt på den asiatiska kontinenten vet väl ingen varken i Peking eller Washington. Skulle Moskva förhålla sig neutralt, skulle det som under Koreakriget förse Kina med all nödvändig krigsmaterial eller resolut sluta upp på Kinas sida?

Förhållandet mellan Kina och Sovjetunionen har spelat och spelar otvivelaktigt en nästan avgörande roll i Kinas både yttre och inre ställningstaganden. Det spökar i kulisserna vid alla utrikespolitiska planeringar och det dominerar nästan patologiskt hela den inre kinesiska debatten.

Det är inte lätt att avgöra vad som är det väsentliga i den kinesisk-sovjetiska schismen. Är det de ideologiska motsättningarna eller är det de stridande stormaktsintressena? Sannolikt är det båda delarna, men motiven är så inflätade i varandra att de är nästan omöjliga att skilja åt. Bakom de kinesiska ledarnas revolt mot Moskva ligger kanske ändå främst ett behov av självständighet gentemot det både politiska och ideologiska förmyndarskap, som Moskva enligt kineserna länge

utövade över Peking.

En marxist som har följt de ideologiska meningsutbytena mellan Peking och Moskva skulle kanske komma till en annan slutledning eller formulera det annorlunda, men för en ickemarxist är det mycket frestande att se en nationell revolt, Kinas revolt mot det sovjetiska förmyndarskapet, som upphovet till den sedan följande ideologiska konflikten.

Motsättningar fanns säkert redan på ett mycket tidigt stadium mellan ryssar och kineser, både nationella och ideologiska. Konflikten började på allvar med Det Stora Språnget i slutet på 1950-talet. Den var inte av ideologisk natur, även om Maos tolkning av folkkommunerna och det kommunistiska samhällets snara förverkligande stod i öppen strid med Nikita Chrusjtjovs uppfattning.

Det var en revolt på det nationella planet. Kina tog plötsligt sin sak i egna händer och ville stå på egna ben. Hjälpen från Sovjetunionen hade varit otillräcklig och kostbar och den hade dessutom gjort Kina helt beroende av Moskva. Man var i Peking övertygad om att det skulle ta många generationer innan Kina skulle kunna tala som en jämlike med de myndiga herrarna i Kreml och upprätta balans i förhållandet. Det Stora Språnget var avsett att påskynda Kinas ekonomiska utveckling och så snabbt som möjligt frigöra det från det totala beroendet av Moskva. Det delvisa misslyckandet med Det Stora Språnget och de faderliga förmaningarna från Moskva, som följde, skärpte ytterligare relationerna.

En analys av den ideologiska kontroversen faller utanför ramen av den här framställningen. Det förefaller kanske en lekman som om kineserna i mångt och mycket skulle ha rätt — om händelseutvecklingen och tiden hade stått stilla sedan Lenins död. Men världen har inte stått stilla. Från ett efterblivet agrarsamhälle har Sovjetunionen förvandlats till ett modernt industrisamhälle och det mesta av Lenins läror har inte samma tillämpning i dag som i går. Kina är fortfarande det stora agrarsamhället på väg mot industrialisering, men också det stora och folkrika landet som blivit medvetet om sin inneboende styrka och vill vara sig självt. Det har ingenting med ideologi att skaffa.

Några år efter Det Stora Språnget kom krisen med de sovjetiska experterna. Det var vid en tidpunkt då Kina kämpade med enorma svårigheter, inte minst på livsmedelsfronten. Missväxt hade följt på missväxt, arbetstempot var nedsatt. Kineserna kippade bokstavligen efter andan.

Ryssarna hade otvivelaktigt gjort kineserna mycket stora tjänster under efterkrigsåren. Utan dem hade industrialiseringen aldrig kommit så snabbt igång. Det var ryska högskolor som utbildade kinesiska tekniker och all teknisk litteratur var rysk. Det var ryska fackmän som gjorde planritningarna till de kinesiska storföretagen och det var från Sovjetunionen som utrustningen kom. Ingenting gjordes gratis av ryssarna, de tog betalt. Men det förringar inte värdet av deras insats.

De mest olika versioner om den egentliga bakgrunden till expertkrisen har varit i omlopp. Kineserna var självsvåldiga, sturska och självsäkra, sade ryssarna om sina kinesiska kamrater. Ryssarna uppfattades många gånger av kineserna som översittare och förmyndare. Kineserna levde på ett existensminimum i livsmedelsbristens tecken, ryssarna levde på stor fot med överflöd av mat och vodka. Sociala och språkliga olikheter och kanske också undermedvetna rasmotsättningar gjorde sig gällande. Ryssarna upplevde i Kina vad amerikanarna åren efter kriget fick uppleva i många andra länder. Det fanns alltså en psykologisk bakgrund till krisen.

Men det fanns också andra motiv. De kinesiska experterna var ofta oeniga med de ryska kollegerna om viktiga tekniska beslut och ville tillämpa sina egna metoder. Ryssarna klagade i Moskva och kineserna i Peking.

Det avgörande motivet låg emellertid på det politiska planet. Det kinesiska partiets ihållande ideologiska gerillakrig irriterade mer och mer Moskva. Denna irritation var sannolikt den som påskyndade brytningen. Moskva förlorade tålamodet. Chrusjtjov fattade beslutet att hemkalla experterna. Men redan innan hade de ryska experterna fått kännning av den kinesiska omgivningens växande ovilja. Många hade rest hem frivilligt innan ordern kom om hemresa.

Ryssarna medger i dag själva, åtminstone mellan fyra ögon, att Chrusjtjovs beslut var olyckligt. Det inte bara tillfogade den kinesiska ekonomin ett mycket hårt slag, det omöjliggjorde för lång tid framåt ett återställande av förtroliga förbindelser mellan Peking och Moskva. Ryssarna kunde ha visat mera tålamod och hela skulden för misslyckandet med experterna hade så småningom fallit på kineserna.

För kineserna blev experternas hemkallande ett avgörande bevis på att ledarna i Moskva hädanefter skulle närma sig Förenta Staterna och ställa sig mer och mer avvisande gentemot Kina. Den fredliga samexistensen skulle tillämpas enbart i förhållandet mellan Moskva och den kapitalistiska världen och Kina skulle lämnas utanför.

Sedan dess har relationerna gradvis försämrats och det har mer än en gång verkat som om en brytning skulle vara förestående. Det ideologiska kriget har förts över till u-länderna och kinesiska kommunister bekämpar ryska kommunister med större hätskhet än de bekämpar kapitalister och reaktionära.

Sovjetunionen framställs som en mätt och förborgerligad stat som dagtingat med världskapitalismen och som lämnar de förtryckta folken åt sitt öde. Kina har blivit de undertryckta folkgruppernas enda och verkliga förespråkare och hjälpare.

De kinesiska ledarna har inte ens ryggat tillbaka för att dra in sitt mellanhavande med Moskva i den vietnamesiska krisen. De misstänkliggör i sin propaganda ryssarna för att i hemlighet spela under täcket med amerikanarna. I själva verket har väl vietnameserna inga pålitligare bundsförvanter än ryssarna.

Men hur förbittrad än polemiken blir mellan Moskva och Peking har man svårt att tro på en definitiv brytning. Det finns något av självbevarelsedrift som håller båda länderna tillbaka. Det finns också på djupet något som de har gemensamt, arvet från Marx — även om var och en har förvalt arvet på sitt sätt.

Vad skulle ske om det blev en storkonflikt i Asien? Skulle ryssarna verkligen kunna lämna kineserna i sticket och riskera att Förenta Staterna efter en eventuell seger över Kina blev världens enda supermakt? Det skulle sannolikt vara slutet även för den sovjetiska formen av kommunism. Svårigheten för ryssarna att förhålla sig neutrala i ett storkrig i Asien förklarar att de är minst lika rädda för ett sådant krig som för ett krig i Europa.

Tanken på ett amerikanskt-sovjetiskt krig förefaller i dag fullkomligt orealistisk och är orealistisk. Men skulle en sådan konflikt äga rum så kunde inte heller kineserna sitta överkamma. Alla ideologiska motsättningar till trots skulle de bli tvungna att ställa sig på Sovjetunionens sida.

*

Det finns två grundströmningar i den kommunistiska lära som predikas och praktiseras i Kina. Den ena bottnar i nationell självförhåvelse och har sitt ursprung i århundraden av nationellt förfall och främmande förtryck. Solen går upp i öster, heter det i hymnen till Mao Tse Tung. Kina är inte bara Mittens rike och därmed världens medelpunkt, det är också den uppgående solens och morgondagens land.

Den andra strömningen har sina rötter i Maos krav på social jämlikhet och i hans dröm om att det kommunistiska samhället skall fostra en ny människa. Klasser kommer det alltid att finnas, säger Mao, men klasskillnaderna skall obönhörligt bekämpas och slås ned. Ingen klass skall få växa sig så stark att den kan utöva makten över det arbetande folket.

Den pågående kulturrevolutionen i Kina är en illustration till dessa båda strömningar. Det är en nationell manifestation som riktar sig mot allt främmande inflytande och främst mot det som kommer från västerlandet. Det är en hyllning till det egna landet, till de egna kulturvärdena.

Det är en social manifestation mot allt borgerligt inflytande och mot existerande eller påstådda borgerliga tendenser i det kinesiska samhället. Och den riktar sig ganska naturligt skarpast mot så gott som hela den akademiska världen, som förefaller vara i färd med att bilda en klass. Den akademiska klassen skall pressas ned till samma nivå som det arbetande folket.

Några ekonomiska klassgränser i egentlig mening har knappast kunnat uppstå i det hårt kontrollerade kinesiska samhället. De har istället vuxit fram på bildningens område. Här skall de nu utrotas.

Man kan naturligtvis förundra sig över att den egentliga skottavlan i kulturoffensiven utgörs av Sovjetunionen. Men det gäller för de kinesiska ledarna att riva ned de kommunistiska sovjetledarna från deras historiska piedestal, som de fått ärva av Stalin, och göra klart för Kinas folk att Moskva inte längre är revolutionens Mecka.

Och det går inte med mindre än att Sovjetunionen av idag framställs som ett utpräglat klassamhälle där kapitalismen har återupprättats i all sin glans och där profiten hädanefter är medborgarnas enda rättesnöre. Sovjetunionen har blivit kapitalistiskt och västerländskt och därmed har Moskva förverkat rätten att föra världsrevolutionens talan. Det är nu Kina som tar över. På sitt sätt är det också ett uttryck för extrem nationell självhävdelse.

Maos stora dröm om att skapa en ny människa i ett klasslöst samhälle är fascinerande, men den har ingen motsvarighet i vår föreställningsvärld. För att förverkliga sin dröm tvingas Mao mobilisera miljoner individer till religiösa väckelsemöten och själv framställa sig som deras Frälsare. Det är tron, tron på Mao och tron på revolutionen, som skall bära upp massornas entusiasm. Den kinesiska personkulten är utan motsvarighet i modern historia, men den ägnas inte av undersåtar åt Härskaren eller Fursten utan av troende åt Profeten och Mästaren.

Med tro kan man förflytta berg. Mao har också sagt något liknande.

Vilken personlig maktkamp på olika nivåer inom den kinesiska partiapparaten som föregick den kulturella revolutionen har kanske mest ett anekdotiskt intresse. Det är från början till slut Maos personlighet som dominerar. Och det var säkert han som tryckte på knappen när ridån skulle gå upp.

Det är uppenbart att Mao inte har ryggat tillbaka för de kanske besvärliga återverkningar som den pågående väckelsen kan få på det ekonomiska livet eller på utbildningsverksamheten i en nära framtid. Sådant är i hans ögon detaljer. Det väsentliga var att förhindra revolutionens förfall och förborgerligande. Gjorde man inte det skulle den Långa marschen ha varit förgäves.

Vi i väst ser på den kulturella revolutionens manifestationer som en gammal rationalist ser på ett religiöst väckelsemöte. Vi rycker på axlarna, vi ler eller vi förskräcks. Men vi förstår inte.

*

Det är möjligt att det som håller på att ske under Maos höga ledning i själva verket betyder att Kina nu i sin tur vänder världen ryggen på allvar. Alldeles som världen i några decennier så

sorglöst har vänt Kina ryggen. Men därom vet vi ingenting.

Vad vi vet är emellertid att okunnigheten i Kina om världen är lika stor som okunnigheten om Kina är i större delen av världen. Det försäkras, och jag tror det är sant, att den ledande kretsen i Kina omsorgsfullt håller sig underrättad om allt viktigt som äger rum bortom Kinas gränser, att specialister finläser alla världens tidningar och tidskrifter åt de ledande och att de känner till allt som kommer i tryck. Men känner de därför världen?

Den mer eller mindre bildade eliten i Kina har inte mycket mer än den stora massan någon klar uppfattning om hur världen ser ut bortom gränserna. Nästan varje gång jag utfrågade kinesiska studenter om västerlandet stötte jag på en skrämmande okunnighet. Och de flesta av de 700 miljonerna kineser tycks verkligen leva i föreställningen att västvärlden håller på att rasa samman, att Kina är världens medelpunkt och att världens alla folk ser upp till Mao Tse Tung som deras Frälsare.

Vet vi mera om Kina i väst? Det ser i alla händelser inte så ut. Kina skildras som Mars eller Månen. Vi får veta att Mao ligger för döden när han lever i bästa välmåga. Allt som sker i Kina nedvärderas och underskattas. Det vi inte förstår väcker löje. Och vi får våra tolkningar av händelserna i Peking av s.k. kremlologer som därför att de i decennier har specialiserat sig på att tolka sovjetkommunisternas hemliga tankar också tror sig kunna tolka "Kommunist-Kinas". De kan inte gärna ge oss några exakta upplysningar om det levande Kina, men däremot förankra redan existerande fördomar. Vi måste lära oss den enkla sanningen att Kina framförallt är kinesiskt.

Jag har i några månader rest omkring i Kina. Det är ett underbart land men också ett annorlunda land. Kineserna är ett stort och beundransvärt folk som segt och oförtröttligt arbetar sig upp ur sin förnedring och sin misär.

Ett par månader är som några minuter för att lära känna ett så stort och så främmande land som Kina. Jag har bara snuddat vid problemen och mycket har säkert gått mig förbi. Men på en punkt har jag blivit fullt och fast övertygad. Om Kina skall komma med i den värld vi lever i så måste vi i väst ta initiativet till att bryta isoleringen. Vi måste också göra oss av med några av våra ingrodde fördomar, och inte alltid tro att vad vi gör är det enda rätta. Västerlandet har under några århundraden samlat mera blod på sina händer än Kina under årtusenden.

Den onda cirkel som Kina och västvärlden har fastnat i kan endast brytas om alla krafter sätts in på att riva ned barriärerna och ge Kina en chans att vara med i världen. Det kommer att ta lång tid, år och decennier. Motstånd måste övervinnas på båda sidor.

Det är ingen tid att förlora.